तेथ निजानंद—बहुवसा । माजि अर्जुनु तो सहसा ।
हारतला चंद्रु जैसा । चांदिणेन ।। २१ ॥
आहो संग्रामु हा वाणियां । मापें नाराजांचिया अणियां ।
सूनि मांस घे मवणियां । जीवितेंसि ॥ २२ ॥
ऐसेयांचां हिं घरिं कर्कसें । भोगिजत स्वानंदराज्य कैसें ।
आजि भाग्यउदो हान असे । आनी ठाइं ॥ २३ ॥
संजयो ह्मणे कौरवराया । गुणा रिझों ये रिपुचेया ।
आणि गुरु ही हा आमचेया । सुखाचा स्वामि ॥ २४ ॥
हा न पुसता हे गोठि । तरि देवो सोडिते कां गांठि ।
तरि कैसेनि आह्मां भेटि । परमार्थेंसि ॥ २५ ॥
होंतों अज्ञानाचा आंधारां । वोसंतीत जन्म वारा ।
तें अत्मप्रकाशमंदिरा । आंतु आणिलों ॥ २६ ॥
येवडा आह्मां तुह्मां थोरु । केला एणें उपकारु ।
ह्मणौनि हा व्याससहोदरु । गुरुत्वें होए ॥ २७ ॥
तेविं चि संजयो ह्मणे चित्तीं । हा अतिसो या नृपती ।
खुपैल ह्मणौनि केती । बोलों असो ॥ २८ ॥
ऐसी बोली सांडिली । मग येरीची गोठि आदरिली ।
जे पार्थें कां पूसिली । श्रीकृष्णातें ॥ २९ ॥
तें चि जैसें जाणणें । तेसें मीं हीं करीन बोलणें ।
आइकिजो ज्ञानदेउ ह्मणे । निवृत्तिचा ॥ ४३० ॥

ॐ तत्सदिति श्रीमद्भगवद्गीतासूपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां योगशास्त्रे श्रीकृष्णार्जुनसंवादे **श्रद्धात्रयविभागयोगो** नाम सप्तदशोऽध्यायः ।

ज्ञानेश्वरी

अध्याय अठरावा

श्रीगणेशायनमः ॥

जय जय देव निर्मला । निजजनाखिलमंगला ।
जन्मजराजलदजाला । प्रभंजना ॥ १ ॥
जय जय देव प्रबला । विदलितामंगलकुला ।
निगमागमद्रुमफला । फलप्रदा ॥ २ ॥
जय जय देव सकला । विगतविषयवत्सला ।
कलितकालकौतूहला । कलातीता ॥ ३ ॥
जय जय देव निश्चला । चलचित्तपानतुंडिला ।
जगदुन्मीलनाविरला । केलिप्रिया ॥ ४ ॥
जय जय देव निष्कला । स्फुरदमंदानंदबहुला ।
निरस्ताखिलामंगला । मूलभूता ॥ ५ ॥
जय जय देव स्वप्रभ । जगदंबुदगर्भनभ ।
भवनोद्भवारंभस्तंभ । भवध्वंस ॥ ६ ॥
जय जय देव शुद्ध । विदुदयोद्यानद्विरद ।
शमदममदनमदभेद । दयार्णव ॥ ७ ॥
जय जय देवैकरूप । अतिकृतकंदर्पसर्पदर्प ।
भक्तभावभुवनदीप । तापापह ॥ ८ ॥

जय जय देव अद्वितीय । परिणतोपरमैकप्रिय ।
निजजयजितभजनीय । मायागम्य ॥ ९ ॥
जय जय देव श्रीगुरो । अकल्पनाप्यकल्पतरो ।
स्वसंविद्द्रुमबीजप्ररो—। हणावनी ॥ १० ॥
हें एकैक ऐसें । नाना परिं भाषावसें ।
स्तोत्र करुनि तुज दोसें । निर्विशेषा ॥ ११ ॥
जिहिं विशेषणीं विशेषिजे*। तें दृश्य नव्हे रूप तुझें ।
हें जाणें म्हणौनि मी लाजें । वानणां इहीं ॥ १२ ॥
परि मर्यादेचा सागरु । हा तवं तेया डगरु ।
जयं नेदखे सुधाकरु । उदया आला ॥ १३ ॥
सोमकांतु निज निर्झरीं । चंद्रा अर्घ्यादीक न करी ।
तें तो चि अवधारीं । करवी कीं जी ॥ १४ ॥
नेणों कैसें वसंतसंगें । अवचितिं झाडांचिं आंगें ।
फूटति तें तेया ही जोगें । धरणें नोहे ॥ १५ ॥
पद्मिनी रविकिरण । लाहे मग लाजे कवण ।
कां जलें सीतलें लवण । आंग भूले ॥ १६ ॥
तैसा तूतें मीं जेथ स्मरें । तेथ मालातिलें जें विसरें ।
मग जाकलिला ढेंकरें । तृप्तु जैसा ॥ १७ ॥
मज तुवां जी केलें तैसें । माझें मीपण दवडूनि देशें ।
स्तुतिमीसें पांचपींसें । बांधालें वाचे ॥ १८ ॥
ना यन्हविं तन्हि आठवीं । राहुनि स्तुति जैं करावी ।
तैं गुणां गुणियां धरावी । सरोभरी ॥ १९ ॥
तरि एकरसाचें जी तूं लिंग । केवि करुं गुणागुणि भाग ।
मोति फोडुनु सांधितां चांग । किं तैसें चि भलें ॥ २० ॥
जी जालेनि पाइकें आलें । तें गोसांविपण केवि बोलें ।
ऐसा उपाधि उसिटिलें । काइ वानूं ॥ २१ ॥

आणि बापु तूं माए । इहिं बोलिं ना स्तुति होये ।
तरि डिंभोपाधिकु आहे । विडाळु तेथ ॥ २२ ॥
तरि आत्मा तूं यकसरा । हें इं ह्मणों जांतां दातारा ।
आंतौनि बाहिरा । घापतासि ॥ २३ ॥
ह्मणौनि साच तुज लागि । स्तुति नेदखें जगीं ।
मौन वांचौनि लेणें आंगिं । सूंसि नामा ॥ २४ ॥
स्तुति काहिं न बोलणें । पूजा काहिं न करणें ।
संनिधि केहीं न होणें । तूझां ठांइं ॥ २५ ॥
तऱ्हीं जींबलें जैसें भूली । पिसे आलव घाली ।
तैसें वानूं तें माउली । उपसाहे तूं ॥ २६ ॥
आतां गीतार्थाची मुदी । लावीं माझिये वागूरिद्धी ।
जियां माने सभासदिं । सज्जनांसि ॥ २७ ॥
तवं ह्मणितलें श्रीनिवृत्ती । नको हें पुडुतीं पुडुतीं ।
परिसिं लोहघृष्टी केती । वेळा कीजे गा ॥ २८ ॥
तवं विनवीतु ज्ञानदेउ । ह्मणे हो कां जी पसावो ।
तरि अवधान देतु देउ । ग्रंथा आतां २९ ॥
जी गीतारत्नप्रासादाचा । कळशु अर्थाचिंतामणिचा ।
सर्वगीतादर्शनाचा । पाढावो जो ॥ ३० ॥
लोकिं तऱ्हीं आथि ऐसें । जें दूरौनि कळशु दीसे ।
भेटी चि हातवसे । देवतेचिये ॥ ३१ ॥
तैसें चि एथ आहे । जें एकें चि एणें अध्यायें ।
आघवा चि दृष्टु होए । गीतागमु हा ॥ ३२ ॥
मी कळशु या कारणें । अठरावां अध्याउ ह्मणें ।
वाइला बादरायणें । गीताप्रसादासि ॥ ३३ ॥
नाहिं कलशा परौतें काहिं । प्रासादिं काम नाहिं ।
ते सांघतसे गीता ही । संपलेपणें ॥ ३४ ॥

व्यासु सांहाजें सूत्रीं बळी । तेणें निगमरत्नाचळिं ।
उपनिषदाची माळी । माजि खांडिली ॥ ३५ ॥
तेथ त्रिवर्गांचा अणुआरु । आड निगाला जो अपारु ।
तें महाभारतप्राकारु । भवंता केला ॥ ३६ ॥
माजि आत्मज्ञानाचें एकवट । दळवाडें झाडूनु चोखट ।
घडिलें पार्थवैकुंठ- । संवादकुसरी ॥ ३७ ॥
निवृत्तिसूत्रसोडवणियां । सर्वशास्त्रपुरवणियां ।
आवो सांधिला मांडणियां । मोक्षरेखेचा ॥ ३८ ॥
ऐसेन करितां उभारा । पन्हरा अध्याय ते पन्हरा ।
भूमि निर्वाळलेया पुरा । प्रासादु जाला ॥ ३९ ॥
उपरि सोळावां अध्याउ । तो ग्रीवेघंटेचा आउ ।
सप्तदशु तो ठाउ । पडिघाणिये ॥ ४० ॥
तेया ही वरि अष्टादशु । तो आपैसेया मांडला कळशु ।
उपरि गीतादिकिं व्यासु । ध्वजे लागला ॥ ४१ ॥
ह्मणौनि मागील अध्याये । जे चढतेयां भूमीचे आये ।
तेयांचें पुरें दावितु आहे । आपुलां आंगीं ॥ ४२ ॥
जालेया कामा नाहिं चोरी । ते कळशें होये उजिरी ।
तेवि अष्टादशु विवरीं । साद्यंत गीता ॥ ४३ ॥
ऐसा व्यासें विंदाणियें । गीताप्रासादु सोडवणियें ।
आणूनि रक्षिले प्राणियें । नाना परीं ॥ ४४ ॥
एक प्रदक्षिणा जपाचिया । बाहिरौनि करिति एया ।
एक श्रवणमीसें छाया । सेविति येयाची ॥ ४५ ॥
एक अवधानाचा पुरा । विडा पाउड भितरां ।
देउनि रिगति गाभारां । अर्थज्ञानाचां ॥ ४६ ॥
ते निजबोधें उराउरी । भेटति आत्मेयां श्रीहरी ।
परि मोक्षप्रासादिं सरी । सर्वां हीं आथि ॥ ४७ ॥

ऐसा गीतावैष्णवप्रासादु । अठरावां कलशु विशदु ।
मियां ह्मणितला हा भेदु । जाणौनियां ॥ ४८ ॥
आतां सप्तदशा पाठिं । अध्याउ कैसेनि उठी ।
तो संबंधु सांघों दीठी । दीसे तैसा ॥ ४९ ॥
न मोडतां दोन्हीं आकार । घडलें एक शरीर ।
हें अर्धनारीनटेश्वर । पूरें दीसे ॥ ५० ॥
कां गंगायमुनाउदक । वोघबलें वेगलीक ।
दावी होउनि एक । पाणीपणें ॥ ५१ ॥
नाना वांटली दिवसें । कला बिंबि बैसे ।
परि वेगलें जैसें । चंद्रिं नाहिं ॥ ५२ ॥
तैसीं सिनानीं च्यान्ही पदें । श्लोकु श्लोकावबोधें ।
अध्यायो अध्यायभेदें । गमे किर ॥ ५३ ॥
परि प्रमेयाची उजिरी । आनान रूप न धरी ।
नाना रत्नें मणी दोरी । एकी चि जैसी ॥ ५४ ॥
मोतियें मेलउनि बहुवें । एकावलिचा पाडु आहे ।
परि शोभे रूप होये । एक चि जेथि ॥ ५५ ॥
फूलां फुलसरा लेख चढे । द्रुति दूजी आंगुली न पडे ।
श्लोक अध्याय तेणें पाडे । जाणावे हे ॥ ५६ ॥
सातें शतें श्लोक । अध्यायां अठरांचें लेख ।
परि देउ बोलिले एक । जें दुजें नाहिं ॥ ५७ ॥
मिया हिं न संडूनि ते सोए । ग्रंथा व्यक्ति केली आहे ।
प्रस्तुत ही तेणें निर्वाहें । निरूपण आइकां ॥ ५८ ॥
तरि सतरावां अध्याउ । पावतां पुरता ठाउ ।
संपतां श्लोकिं देउ । ऐसें बोलिले ॥ ५९ ॥
अर्जुना ब्रह्मनामाचां विषिं । बुद्धि सांडुनि आस्तिकी ।
कर्में कीजति जेतुकिं । असंतें होंति ॥ ६० ॥

हा आइकौनि देवाचा बोलु । अर्जुना आला डोलु ।
ह्मणे कर्मनिष्ठा मूळु । ठेला देखों ॥ ६१ ॥
तो अज्ञानांधु बापुडा ईश्वरू चि नेदखे एवडा ।
तेथ नावं एक पुढां । कां सुझे तेया ॥ ६२ ॥
आणि रजतमें दोन्हीं । गेलेयां सात्वीक श्रद्धा सानीं ।
ते कां लागे अभिधानीं । ब्रह्माचिये ॥ ६३ ॥
मग कोंतां खेवं देणें । वार्त्ते वरिल धावणें ।
संडीं फडे खेलवणें । नागिणिएची ॥ ६४ ॥
तैसिं कर्में दुवाडें । तेयां हिं जन्मांतराचि कडे ।
दुर्मेळावे यव्हडे । कर्मा माझि ॥ ६५ ॥
ना विपायें उजू होए । तरि ज्ञानाची योग्यता लाहे ।
यन्हविं येणें चि जाये । निरयासि ॥ ६६ ॥
कर्मि हा ठावो वेन्हीं । आहाति बहुवा अवसरी ।
आतां कर्मठा कैंची वारी । मोक्षाची एथ ॥ ६७ ॥
तरि फीटो कर्माचा पांगु । कां जो आववा चि त्यागु ।
आदरिजो अव्यंगु । संन्यासु तो ॥ ६८ ॥
कर्मबाधाची काहिं । जेथ भयाची गोठि नाहिं ।
तें आत्मज्ञान जिहीं । स्वाधीन केलें ॥ ६९ ॥
ज्ञानाचे आव्हान मंत्र । जें ज्ञान पीकतें सुक्षेत्र ।
ज्ञान आकर्षिते सूत्र । तंतु जे कां ॥ ७० ॥
दोन्हीं संन्यास त्याग । अनुष्ठूनि सूटो जग ।
तरि आतां हे चि चांग । व्यक्ति पूसों ॥ ७१ ॥
ऐसें ह्मणौनि पार्थे । त्यागसंन्यासव्यवस्थे ।
रूप होआवेया जेथें । प्रश्नु केला ॥ ७२ ॥
तथ प्रत्युत्तरें बोलि । श्रीकृष्णें जे सांघितली ।
तेया व्यक्ति जाली । अष्टादशो ॥ ७३ ॥

एवं जन्यजनकभावें । अध्यावो अध्यायातें प्रसवे ।
आतां आइकां बरवें । प्रसिलें तें ॥ ७४ ॥
तरि पांडुकुमरें तेणें । देवाचें सरतें बोलणें ।
जाणौनि अंतष्करणें । काणि घेतली ॥ ७५ ॥
यऱ्हवि तत्वविषिं भला । तो निश्चितु किर आहे जाला ।
परि देउ राहे उगला । हें साहावे ना ॥ ७६ ॥
वत्स धालेयां हिं वरि । धेनु न वचावी दूरि ।
अनन्य प्रीतिची परि । ऐसी चि असे ॥ ७७ ॥
तेणें काजें विण बोलावें । तें देखिलें तऱ्हीं पाहावें ।
भोगितां चाड दूणावे । पढियंतां ठांइं ॥ ७८ ॥
ऐसीं प्रेमाची जाति । पार्थु तवं ते चि मूर्त्ति ।
ह्मणौनि करुं लाहे खंति । उगेपणाची ॥ ७९ ॥
आणि संवादाचेनि मीसें । जें अव्यवहारी वस्तु असे ।
तें चि भोगिजे जैसें । आरिसां रूप ॥ ८० ॥
मग संवादु तो चि पारुखे । तरि भोगणें भोगीं थोके ।
हें कां साहावेल सुखें । लांचावलेयां ॥ ८१ ॥
या लागि त्याग संन्यास । पुसावेयाचें घेउनि मीस ।
उपरतविलें दूस । गीतेचें तें ॥ ८२ ॥
अठरावां अध्याउ हा नोहे । हे एकाध्याई गीता चि आहे
जैं वांसुरुं चि गाये दुहे । तैं वेळ काइसी ॥ ८३ ॥
तैसें संपतां हिं अवसरिं । गीता आदरविली माघारी ।
स्वामिभृत्याचा न करी । संवादु काई ॥ ८४ ॥

अर्जुन उवाच ॥

संन्यासस्य महाबाहो तत्वमिछामि वेदितुं ॥
त्यागस्य च हृषीकेश पृथक्केशिनिषूदन ॥ १ ॥

परि हें असो ऐसें । अर्जुनें पुसिजत असे ।
ह्मणे विनती विश्वेशें । अवधारिजो ॥ ८५ ॥
हां जी संन्यासु आणि त्यागु । यां दोहिं एकि अर्थि लागु ।
जैसा सांघातु आणि संगु । संगातें बोलिजे ॥ ८६ ॥
तैसें त्यागें आणि संन्यासें । त्यागू चि बोलिजत असे ।
अमचेनि तवं मानसें । ऐसें जाणिजे ॥ ८७ ॥
ना काहिं आथि अर्थभेदु । तो देवो करीतु विशदु ।
एथ ह्मणे मुकुंदु । भिन्न चि पैं ॥ ८८ ॥

श्रीभगवानुवाच ॥

काम्यानां कर्मणां न्यासं संन्यासं कवयो विदुः ॥
सर्वकर्मफलत्यागं प्राहुस्त्यागं विचक्षणाः ॥ २ ॥

यन्हविं अर्जुना तुझां मनिं । त्याग संन्यास दोन्हीं ।
एकार्थ गमले हें मानी । मीं ही साच ॥ ८९ ॥
किर दोहिं इहिं शद्विं । त्यागु चि बोलिजे त्रिशुद्धी ।
परि कारण एथ भेदीं । एतुलें चि ॥ ९० ॥
जें निपटौनि कर्म सांडिजे । तें सांडणें संन्यासु ह्मणिजे ।
आणि फलमात्र कां तेजिजे । त्याग तो गा ॥ ९१ ॥
परि कोणा कर्माचें फल । सांडिजे कोण वर्म केवल ।
हें इं सांघों विमल । चित्त दे पां ॥ ९२ ॥
तरि आपैसेया दांगें डोंगर । झाडलीं वीति असार ।
तैसे लांबे राजागर । तुठिति ते ॥ ९३ ॥
न पेरितां सैंघ तृणें । उठिति तैसें सालिचें होणें ।
नाहिं गा राबाउणें । जेया परीं ॥ ९४ ॥
कां आंग जालें साहाजे । परि लेणें उद्यमें कीजे ।
नई आपैसी आपादिजे । विहिर जेवि ॥ ९५ ॥

तैसें नित्यनैमित्तिक । कर्म होये स्वाभाविक ।
परि न कामितां कामिक । न निफजे जें ॥ ९६ ॥
कामनेचें दळवाडें । जें उभावेया घडे ।
अश्वमेधादिक फुडे । याग जेथ ॥ ९७ ॥
वापी कूप आराम । अग्रहारें हान ग्राम ।
आणिक ही संभ्रम । व्रतांचे जे ॥ ९८ ॥
ऐसें इष्टापूर्त्त सकळ । जेया कामना एकि मूळ ।
जें केलें भोगवी फळ । बांधौनियां ॥ ९९ ॥
देहाचेया गावां आलेयां । जन्ममृत्युचेया सोहळेया ।
ना ह्मणों नेए धनंजया । जेया परीं ॥ १०० ॥
कां ललाटिचें लिहिलें । न मोडे काहिं केलें ।
काळे—गोरेपण धूतलें । फीटों नेणे ॥ १ ॥
केलें काम्य कर्म तैसें । फळभोगाचें धरणें बैसै ।
न फेडिता रिण जैसें । वोसंडी ना ॥ २ ॥
कां कामना हिं न करितां । अवसांत घडे पांडुसुता ।
परि वायकांड न जुझतां । लागे जैसें ॥ ३ ॥
गुळ नेणतां तोंडीं । घातला दे चि गोडी ।
अग्नि नेणोनि राखौंडी । चेंपिलें पोळी ॥ ४ ॥
काम्य कर्माचें हें एक । सामर्थ्य असे स्वभाविक ।
ह्मणौनि नको कवतिक । मुमुक्ष्युं एथ ॥ ५ ॥
किंबहुना पार्था ऐसें । जें काम्य कर्म गा असे ।
तें तेजिजें विष जैसें । वोकुनियां ॥ ६ ॥
मग तेया त्यागातें जगीं । संन्यासु ऐसेया भंगी ।
बोलिजे अंतरंगीं । सर्वद्रष्टां ॥ ७ ॥
हें काम्य कर्म सांडणें । तें कामनेतें चि उपडणें ।
धनत्यागें दवडणें । जैसें भय ॥ ८ ॥

सोमसूर्यग्रहणें । एउनि करिति पार्बणें ।
कां मातापितरमरणें । अंकितें जें दीस ॥ ९ ॥
अथवा अतिथी हान पावे । ऐसां पडें जें करावें ।
तें तें कर्म जाणावें । नैमित्तिक गा ॥ ११० ॥
वारिषिया क्षोभे गगन । वसंतें दुणावे वन ।
देहशृंगारीं यौवन । दशा जैसी ॥ ११ ॥
कां सोमकांतु सोमें पाल्हाले । सूर्यें फाकति कमलें ।
एथ असे तें चि पघलें । आन नैए ॥ १२ ॥
तैसें नित्य जें कां कर्म । तें नैमित्तिकाचें लाहे नियम ।
एथ उंचावें तेणें नाम । नैमित्तिक होए ॥ १३ ॥
आणि सायंप्रातर्मध्यानीं । जें करणीय प्रतिदिन्हीं ।
परि दृष्टि जैसी लोचनीं । अधिक नोहे ॥ १४ ॥
कां नापादितां गति । चरणीं जैसी आथि ।
नातरि दीप्ति । दीपबिंबिं ॥ १५ ॥
वासु नेंदितां जैसें । चंदनीं सुगंधत्व असे ।
अधिकाराचे तैसें । रूप चि जें ॥ १६ ॥
नित्य कर्म ऐसें जनीं । पार्था बोलिजे तें हें मानीं ।
एवं नित्यनैमित्तिकें दोन्हीं । दाविलिं तुज ॥ १७ ॥
हें नित्यनैमित्तिक । अनुष्ठितां आवस्यक ।
ह्मणौनि ह्मणों पांति एक । वांझ ययातें ॥ १८ ॥
परि भोजनीं जैसें होए । तृप्तिलाभें भूक जाए ।
तैसें नित्यनैमित्तिक आहे । सर्वांगिं फळ ॥ १९ ॥
कीड आगिठां पडे । मळ तूटे वानीं चढे ।
या कर्मा तेया सांगडें । फळ जाणावें ॥ १२० ॥
जें प्रत्यवावो तवं गळे । स्वाधिकारु बहुवें उजळे ।
तेथ हातोफळिया मिळे । सद्गतीसिं ॥ २१ ॥

एऱ्हवीं वेरि ढिसाळ । नित्यनैमित्तिकिं आहे फळ ।
परि त्यजिजे मूळ । नक्षत्रीं जैसें ॥ २२ ॥
लता पीके आघवी । तवं चूतु बांधे पालवी ।
मग हातु न लवी माधवी । सांडुनि घाली ॥ २३ ॥
तैसी नोलांडितां रेखा । चित्त दीजे नित्यनैमित्तिका ।
पाठिं फळा कीजे अशेषा । वांतिची वानी ॥ २४ ॥
एया कर्मफळत्यागातें । त्यागु पैं ह्मणति जाणते ।
एवं संन्यास त्याग तूतें । परिसविले ॥ २५ ॥
हा संन्यासु जैं संभवे । तैं काम्यबाधु न पवे ।
निषिद्ध तवं स्वभावें । निषिद्धें गेलें ॥ २६ ॥
आणि नित्यादिक असे । तें एणें फळत्यागें नासे ।
शिर लोटिलेयां जैसें । एर आंग ॥ २७ ॥
मग सस्य फळपाकांत । तैसें निमालेयां कर्मजात ।
आत्मज्ञान गिवसीत । आपैसें ए ॥ २८ ॥
एसिया निगुती दोन्हीं । त्यागसंन्यासअनुष्ठानीं ।
पडिले गा आत्मज्ञानीं । बांधति पाटु ॥ २९ ॥

त्याज्यं दोषवदित्येके कर्म प्राहुर्मनीषिणः ॥
यज्ञदानतपःकर्म न त्याज्यमिति चापरे ॥ ३ ॥

नातरि हे निगुति चूके । मग त्यागु कीजे हाततूकें ।
तैं काहिं न त्यजे अधिकें । गोवी चि पडे ॥ १३० ॥
जें औखद व्याधी अनोळख । तें घेतलेयां परते चि विष ।
कां जें अन्न न मनीं भूक । तें मारी ना काई ॥ ३१ ॥
ह्मणौनि त्याज्य जें नोहे । तेथ त्यागातें न सुआवें ।
त्याज्या लागि नोहावें । लोभापरां ॥ ३२ ॥
चूकलेयां त्यागाचें बेझें । केला सर्वत्यागु हो वोझें ।
निषिद्धांसि सर्वत्र जूझें । वीतरागां ॥ ३३ ॥

एकां फलत्यागु न टके । ते कर्मातें ह्मणति बंधकें ।
जैसें आपण नग्न भांडुकें । जगातें ह्मणे ॥ ३४ ॥
कां जिव्हालंपटु रोगिया । अन्नें दुखीं धनंजया ।
नातरि आंगें नरु कुष्टिया । मासियां कोपे ॥ ३५ ॥
तैसें फलकामिं दुर्बल । ह्मणति कर्म कीडाळ ।
मग निर्णयो देंति केवळ । त्यजावें ऐसा ॥ ३६ ॥
एक ह्मणति यागादिक । करावें आवश्यक ।
हें वांचौनि शोधक । आन नाहिं ॥ ३७ ॥
मनशुद्धिचां मार्गि । जें विजैयां होआवें जगीं ।
तैं कर्मसंबंधा लागि । आलसु न कीजे ॥ ३८ ॥
भांगार आथि शोधावें । तरि आगी जेवि नुभगावें ।
कां आरिसेया लागि सांचावें । अधिकें रजें ॥ ३९ ॥
ना लुगडीं चोखें होआविं । ऐसें जरि आथि जीविं ।
तरि सवंदणि न मनावी । मलीन ऐसी ॥ १४० ॥
तैसिं कर्में क्लेशाकारें । ह्मणौनि ने नाविं अव्हेरें ।
कां अन्न लाभे अरुवारें । रांधितिए उणें ॥ ४१ ॥
तरि इहिं गा शद्धीं । एक कर्म बांधति बुद्धी ।
ऐसा त्यागु विसंवादीं । पडौनि ठेला ॥ ४२ ॥
परि आतां विसंवादु तो फीटे । हा त्यागाचा निश्चयो भेटे ।
तैसें बोलों गोमटें । अवधान देइं ॥ ४३ ॥

निश्चयं शृणु मे तत्र त्यागे भरतसत्तम ॥
त्यागो हि पुरुषव्याघ्र त्रिविधः संप्रकीर्त्तितः ॥ ४ ॥

तरि त्यागु एथ पांडवा । त्रिविधु पैं जाणावा ।
तेया ही त्रिविधा बरवा । निवाडु सांघों ॥ ४४ ॥
त्यागिचे तीन्ही प्रकार । कीजति जन्हीं गोचर ।
तन्हीं इत्यर्थाचें सार । एतुलें एथ ॥ ४५ ॥

मज सर्वज्ञाचिये बोधीं । जें अलोट माने त्रिशुद्धी ।
तें निश्चित तवं आधीं । विचारि पां ॥ ४६ ॥

यज्ञदानतपःकर्म न त्याज्यं कार्यमेव तत् ॥
यज्ञो दानं तपश्चैव पावनानि मनीषिणां ॥ ५ ॥

तरि आपुलिये सोडवणे । जो मुमुक्षु जागों ह्मणे ।
तेया सर्वस्वें करणें । हें चि एक ॥ ४७ ॥
जियें यज्ञदानतपादिकें । यें कर्मे आवश्यकें ।
तियें न संडावि पांथिकें । पाउलें जैसीं ॥ ४८ ॥
हारतलें न देखिजे । तवं मागु न संडिजे ।
कां न धांतां न लोटिजे । भाणें जेवि ॥ ४९ ॥
नाव थडी न पवतां । न संडिजे केळि न फळतां ।
कां ठेविलें न दिसतां । दीपु जैसा ॥ १५० ॥
तैसी आत्मज्ञानविषिं । जवं निश्चिति नाहिं नीकी ।
तवं न व्हावें यागादिकिं । उदासीनां ॥ ५१ ॥
पैं स्वाधिकारानुरूपें । तियें दानयागतपें ।
अनुष्ठावि आक्षेपें । अधिकें वर ॥ ५२ ॥
जें चालणें वेगावत जाए । तो वेगु बैसावेया चि होये ।
तैसा कर्मो अतिसो आहे । निष्कर्मा लागि ॥ ५३ ॥
अधिकिं जवं जवं ओखदीं । सेवनेची मांडे बांधी ।
तवं तवं मूंकिजे व्याधी । तेयाचिया ॥ ५४ ॥
तैसिं कर्मे हातोपातीं । पैं कीजति यथानिगुती ।
तैं रजतमें झडती । दोन्हीं एथ ॥ ५५ ॥
मग पाठिचां बाटीं पुटें । भांगारा देणें घटे ।
तैं कीड झडकारे तूटे । निर्व्याज होए ॥ ५६ ॥
तैसें निष्ठा केलें कर्म । सांडूनि रजतम ।
सत्वशुद्धिचें धाम । डोलां दावी ॥ ५७ ॥

ह्मणौनि गा धनंजया । सत्वशुद्धि गिंवसी तेया ।
तीर्थें यें सावाया । आलिं कर्में ॥ ५८ ॥
तृषार्त्ता मरुत देसीं । झले अमृतें वोलली जैसी ।
कां अंधा लागि डोलांसिं । सूर्यो आला ॥ ५९ ॥
बुडतेया नइ चि धांविनली । पडतेया पृथ्वी कलवलली ।
मरतेया मृत्यू दीधली । आयुष्यरिद्धी ॥ १६० ॥
तैसें कर्मि बांधतां । मुमुक्ष सूटले पांडुसुता ।
जैसा रसरीती मरता । राखिला विखें ॥ ६१ ॥
तैसिं येकी हातवटिया । कर्में केलीं धनंजया ।
बंधकें चि सोडावेया । मुख्य होंति ॥ ६२ ॥

एतान्यपि तु कर्माणि संगं त्यक्त्वा फलानि च ॥
कर्तव्यानीति मे पार्थ निश्चितं मतमुत्तमं ॥ ६ ॥

आतां ते चि हातवटी । तुज ही सांघों गोमटी ।
जेया कर्मासि किरीटी । कर्म चि रूसे ॥ ६३ ॥
तरि महायागप्रमुखें । कर्में निफजति अचुकें ।
कर्तेपणाचें न टके । फुंजणें आंगीं ॥ ६४ ॥
जो मोले तीर्था जाये । तेयासि यात्रा करीतु आहें ॥
ऐसिया श्लाघ्यता नोहे । तोखु जिवीं ॥ ६५ ॥
कां मुद्रा समर्थाचिया । एकटु झोंबे राया ।
तो मीं जीणतसें येया । न ये जेवि गर्वा ॥ ६६ ॥
जो कासे लागौनि तरे । तेया पव्हती उर्मि नुरे ।
पुरोहितु नाविष्करे । दातेपणें ॥ ६७ ॥
तसें कर्तुत्व अहंकारें । नेघौनि यथावसरें ।
कृत्यजाताचें मोहिरें । सारिजति ॥ ६८ ॥
आणि केलें कर्म पांडवा । जो आथि फलाचा यावा ।
तेया मोहरा न व्हावा । मनोरथु ॥ ६९ ॥

आर्दि चि फर्ळि आसतूटिया । कर्मे आरंभावीं धनंजया ।
परावें बाळ धाया । पाहिजे जैसें ॥ १७० ॥
पिंपरुवांचेया आशा । न सिंपिजे पिंपळु जैसा ।
तैसिया फळनिराशा । कीजति कर्मे ॥ ७१ ॥
सांडूनि दूधाची टकुळी । गोवारी गावंधर्णे वेंटाळी ।
किंबहुना कर्मफळीं । तैसें कीजे ॥ ७२ ॥
ऐसी हे हातवटी । घेउनि क्रिया जे उठी ।
आपुलिया आपण गांठी । लाहे चि तो ॥ ७३ ॥
ह्मणौनि फर्ळि लागु । सांडौनि देहिं संगु ।
कर्मे करावि हा चांगु । निरोपु माझा ॥ ७४ ॥
जो जीवबंधें सीणला । सूटिकिं जचे आपुलां ।
तेणें पुडुतीं या बोला । आन न कीजे ॥ ७५ ॥

नियतस्य तु संन्यासः कर्मणो नोपपद्यते ॥
मोहात्तस्य परित्यागस्तामसः परिकीर्तितः ॥ ७ ॥

ना आंधाराचेनि रोखें । जैसीं डोळां रोविजति माखें ।
तैसें कर्मद्वेखें असिकें । कर्म चि सांडी ॥ ७६ ॥
तेयाचें कर्म सांडणें । तें तामस पैं मीं ह्मणें ।
सिसाराचां रागीं लाणें । सीस चि जैसें ॥ ७७ ॥
हांगा मार्गु दोवाडु होए । तऱ्हीं निस्तरतील पाए ।
किं ते चि खांडणें आहे । मार्गापराधें ॥ ७८ ॥
भूकेलेया पुढील अन्न । हो कां भल्तेतैसें उन्ह ।
तऱ्हीं बुद्धी नेघतां लंघन । कां मिवारे गा ॥ ७९ ॥
तैसा कर्माचा बाधु कर्मे । नितारिजैल कारितेन वर्मे ।
हें तामसु नेणे भ्रम । माजविला ॥ १८० ॥
किं स्वभावें आलें विभागा । तें कर्म चि वोसंडी पैं गा ।
परि ह्मनें आतला त्यागा । तामसा तेया ॥ ८१ ॥

दुःखमित्येव यत्कर्म कायक्लेशभयात्त्यजेत् ॥
स कृत्वा राजसं त्यागं नैव त्यागफलं लभेत् ॥ ८ ॥

अथवा स्वाधिकार बूझे । आपुलें विहित ही सूझे ।
परि करितेया उभजे । निबरपणां ॥ ८२ ॥
जें कर्म आरंभाची कड । नावं एक होये दुवाड ।
वाहांतिये वेले जड । सिदोरी जैसी ॥ ८३ ॥
निंबु जिन्हे कडुवटु । हिरडा पहिलें तूरटु ।
तैसा कर्मा सेवटु । खणुवाला होए ॥ ८४ ॥
गाई दोवाड सिंग । सेवंतिये अडव आंग ।
भोजनसुख महाग । रांधितां ठांइं ॥ ८५ ॥
तैसें पुडुतिं पुडुतिं कर्म । आरंभीं चि अतिविषम ।
ह्मणौनि ते ते श्रम । करितां मानीं ॥ ८६ ॥
एन्हविं विहितत्वें मांडी । परि घालितां असुरवाडी ।
एथ पोललें ऐसें सांडी । आदरिलें ही ॥ ८७ ॥
ह्मणे वस्तु देहा सारिखी । आली बहुविं भाग्यविशेषिं ।
मा जाचुकां कर्मादिकिं । पापिया जैसा ॥ ८८ ॥
केलां कर्मि जें देयावें । तें झनें मज होआवें ।
आजि भोगूं ना बरवें । हातिचे भोग ॥ ८९ ॥
ऐसा शरीराचेया क्लेशा । भेण कर्मे वीरेशा ।
सांडी तो परियसां । राजस त्यागी ॥ १९० ॥
यन्हविं तेथ ही कर्म सांडे । परि त्यागफल न जोडे ।
जैसें उतलें आगी पडे । परि होमीं न लगे ॥ ९१ ॥
कां बुडौनि प्राण गेले । ते अर्घोदकीं निमाले ।
हें ह्मणों न ए जालें । दुर्मरण चि ॥ ९२ ॥
तैसें देहाचेनि लोभें । जेणें कर्मा पाणी सुभे ।
साच तेणें न लभे । त्यागाचें फल ॥ ९३ ॥

किंबहुना आपुलें । जैं ज्ञान होये उदया आलें ।
तैं नक्षत्रांतें पाहलें । गिळी जैसें ॥ ९४ ॥
तैसिया सकारणा क्रिया । हारपती धनंजया ।
तो कर्मत्याग ये जेया । मोक्षफळासि ॥ ९५ ॥
तें मोक्षुफळ अज्ञाना । त्यागिया नाहिं अर्जुना ।
म्हणौनि तो त्यागु न मना । राजसै ते ॥ ९६ ॥

कार्यमित्येव यत्कर्म नियतं क्रियतेऽर्जुन ॥
संगं त्यक्त्वा फलं चैव स त्यागः सात्त्विको मतः॥९॥

तरि कोणें पां एथ त्यागें । मोक्षुफळ घर रिगे ।
तें हिं आइक प्रसंगें । बोलिजैल ॥ ९७ ॥
तरि स्वाधिकाराचेनि नांवें । जें वांटे आलें स्वभावें ।
तें आचरिजे गौरवें । शृंगारुनि ॥ ९८ ॥
परि हें मि करीतु असें । ऐसा आठौ त्यजी मानसें ।
तैसें चि पाणी दे आसे । फळाचिये ॥ ९९ ॥
पैं अवज्ञा आणि कामना । मातेचां ठांइं अर्जुना ।
केलीं दोन्हीं पतना । हेतु होंति ॥ २०० ॥
तरि दोन्हि इयें त्यजावीं । मग माता चि भजावी ।
वांचौनि मुखा लागि वाळावी । गाय चि सळगी ॥ १ ॥
आवडतिये ही फळीं । असारें साळि आठोली ।
तेया साठिं अवगाली । फळातें कोण्हीं ॥ २ ॥
तैसा कर्तृत्वाचा मद्दु । आणि कर्मफळिचा आस्वादु ।
ययां दोहिं चि नांवं बंधु । कर्मांचा किं ॥ ३ ॥
तरि यां दोहींचां विखीं । जैसा बापु नातळे लेंकी ।
तैसा होये ना दुःखी । विहितक्रिया ॥ ४ ॥
हा तो त्याग तरुवरु । जो मोक्षफळीं ए थोरु ।
सात्विक ऐसा डगरु । एयासी चि जगीं ॥ ५ ॥

बिं जाळूनि चि जैसें । झाड कीजे निर्वंसें ।
फळ त्यजूनि कर्म तैसें । त्यजिलें जेणें ॥ ६ ॥

न द्वेष्ट्यकुशलं कर्म कुशले नानुषज्जते ॥
त्यागी सत्वसमाविष्टो मेधावी छिन्नसंशयः ॥ १० ॥

तेया लागत खेऊ॰ परिसिं । धातुची गंधिकाळिमा जैसी ।
जाये रजतमें तैसीं । तूटलीं दोन्हीं ॥ ७ ॥
मग सत्वें तेणें चोखाळें । उघडति आत्मबोधाचे डोळे ।
तेथ मृगांभ सांजवेळे । होये जैसें ॥ ८ ॥
तैसा बुध्यादिकां पुढां । असतु विश्वाभासु एवडा ।
तो नेदखे कव्हणी कडां । आकाश जैसें ॥ ९ ॥
ह्मणौनि प्राचीनाचेनि बळें । आलिं कृत्यें कुशलाकुशलें ।
तियें व्योमाचां आंगिं अभाळें । जिराली जैसीं ॥ २१० ॥
तैसीं तेयान्निया दृष्टी । कर्में द्रिष्टी चि जाली किरीटी ।
ह्मणौनि सुखदुःखीं नुठी । पडे ना जो ॥ ११ ॥
तेणें शुभ कर्म जाणावें । मग तें हर्षें करावें ।
कां अशुभा लागि होआवें । द्वेषिया नां ॥ १२ ॥
तरि ये विषिचा काहिं । तेया एकु ही संदेहो नाहिं ।
जैसा स्वप्नाचा कां ठांइं । जागिनलेयां ॥ १३ ॥
ह्मणौनि कर्म आणि करिता । यां द्वैतभावांची वार्ता ।
नेणे तो पांडुसुता । सात्विक त्यागीं ॥ १४ ॥

न हि देहभृता शक्यं त्यक्तुं कर्माण्यशेषतः ॥
यस्तु कर्मफलत्यागी स त्यागीत्यभिधीयते ॥ ११ ॥

ऐसेनि कर्में पार्थां । त्यजिलीं त्यजीति सर्वथा ।
अधिकें बांधिजति अन्यथा । सांडिलीं तारि ॥ १५ ॥
हां गा सव्यसाची । मूर्त्ति होउनि देहाची ।
खंति करीति कर्माची । गावंढीं नां ॥ १६ ॥

मातिएचा वीटु । घेउनि काइ करी घटु ।
केउते तांथू पटु । सांडितील ते ॥ १७ ॥
तेविं चि वन्हित्व आंगीं । आणि ऊबे उबगणें आगी ।
तो दीपु प्रभे लागि । द्वेषु करीं काई ॥ १८ ॥
हींगु त्रासला पां घाणीं । तरि सुगंधत्व कैंचें आणी ।
द्रवपण सांडूनि पाणीं । कें राहे तें ॥ १९ ॥
तैसा शरीराचेनि आभासें । नांदतु जवं असे ।
तवं कर्मत्यागाचें पीसें । काइसें तऱ्हीं ॥ २२० ॥
आपण लाविजे टीला । ह्मणौनि पुसूं ये अवलीला ।
भा घालि फेडि निडला । कां करुं ए गा ॥ २१ ॥
तैसें विहित स्वयें आदरिलें । ह्मणौनि त्यजूं ये त्यजिलें ।
परि कर्मे चि देह आतलें । तें कां गा सांडे ॥ २२ ॥
जें श्वासोश्वास वेरि । होंत निंदैलेया ही वारि ।
कांहिं न करणें चि परी । होंति जेयाची ॥ २३ ॥
एया शरीराचेनि मीखें । कर्म चि लागले असिके ।
जीतां मेलेयां न टके । इया रीती ॥ २४ ॥
एयातें सांडिती एथ परी । एकी चि ते अवधारीं ।
करितां जाइंजे हारि । फलासीचि ॥ २५ ॥
कर्मफल ईश्वरीं अर्पे । तत्प्रसादें बोधु उद्दीपे ।
तेथ रज्जुज्ञानें लोपे । व्यालशंका ॥ २६ ॥
तेणें आत्मबोधें तैसें । अविद्यासिं कर्म नासे ।
पार्था त्यजिजे जैं ऐसें । त्यजिलें होए ॥ २७ ॥
ह्मणौनि इया परीं जगीं । कर्म त्यजी तो महात्यागी ।
एरु मूर्छेने नावं रोगीं । विसांवां जैसा ॥ २८ ॥
तैसा सीणे कर्मी एकीं । विसांवां पांहे आणिकिं ।
खांडियांचे घाये बुकिं । धाडणें जैसें ॥ २९ ॥

परि हें असो पुढुतीं । तो चि त्यागी त्रिजगती ।
जेणें फलत्यागें निष्कृती । नेलें कर्म ॥ २३० ॥

अनिष्टमिष्टं मिश्रं च त्रिविधं कर्मणः फलं ।
भवत्यत्यागिनां प्रेत्य न तु संन्यासिनां क्वचित् ॥ १२ ॥

यन्हवि तन्हीं धनंजया । त्रिविधा फला गा इया ।
समर्थ तें किं भोगावेया ॥ जें सांडी चि नां ३१ ॥
आपण चि वीउनि दुहिता । न मम ह्मणे पिता ।
किं तो सुटे येरु घेंता । जावाई सिरके ॥ ३२ ॥
विखाचे ही आगर वाहांती । ते वीकितां तूटले जींति ।
परि निमाले जे घेंति । वणिजूनि मोलें ॥ ३३ ॥
तैसें करितां कर्म करू । अकर्त्ता फलआशे न धरू ।
तेथ न शके आवरू । दोघां तें हिं कर्म्म ॥ ३४ ॥
वाटे पीकलेया रुंखाचें । फल आपेक्षी तेयाचें ।
तेवि साधारण कर्मीचें । फल घे तेया ॥ ३५ ॥
परि करूनि फल नेघे । तो जगाचां कर्मिं न रिघे ।
जें त्रिविध जग आघवें । कर्मफल हें ३६ ॥
देव मनुष्य स्थावर । या नावं किं जगडंबर ।
तरि हें तवं त्रिप्रकार । कर्मफल पैं ॥ ३७ ॥
तें चि एक गा अनिष्ट । एक तें केवल इष्ट ।
आणि एक इष्टानिष्ट । त्रिविध ऐसें ॥ ३८ ॥
परि विषमता बुद्धी । आगिं सूनि अविधी ।
प्रवर्त्तिजे निषेधीं । कुव्यापारिं ॥ ३९ ॥
तेथ क्रिमि कीटक लोष्ट । हे देहलाभ होंति निकृष्ट ।
तेया नावं तें अनिष्ट । क्रियाफल ॥ २४० ॥
कां स्वधर्मा मानु देंतां । स्वाधिकारु पुढें सूंतां ।
सुकृत कीजे पूसतां । आम्नायातें ॥ ४१ ॥

तैं इंद्रादिकां देवांचीं । देहें लाहिजति सव्यसाची ।
तेया कर्मफलइष्टाची । प्रसिद्धि गा ॥ ४२ ॥
आणि गोड आंबड मिळे । तेथ रसांतर फरसाळें ।
उठी दोहिं वेगळें । दोहीं जीणतें ॥ ४३ ॥
रेचक चि योगवसें । होये स्तंभावेया दोसें ।
तेवि सत्यासत्यसमरसें । असत्य जिणिजे ॥ ४४ ॥
ह्मणौनि समभागें शुभाशुभें । मिळौनि अनुष्ठानानें उभे ।
तेणें मनुष्यत्व लाभे । तैं मिश्र फल ॥ ४५ ॥
एवं त्रिविध या भंगीं । फल मांडले असे जगीं ।
हें न संडे तेया भोगीं । सूदलें आशा ॥ ४६ ॥
एथ जीभेचा हातु फांटे । तवं जेवितां गमे गोमटें ।
परिणामिं सेवटें । विपायें मरण ॥ ४७ ॥
सवंचोरां मैत्री चांग । जवं न पविजे तें दांग ।
सामान्या भली जवं आंग । न सिवे तवं ॥ ४८ ॥
तैसीं कर्मे करितां शरीरीं । लाहांति महत्वाची फरारी ।
पाठिं निधनीं एकसरीं । पावति फळें ॥ ४९ ॥
समर्थु कां रिणियां । मागों आला बाइणियां ।
न लोटे तैसा प्राणियां । पडे तो भोगु ॥ २५० ॥
मग कणिसौनि कणु झडे । तो विरूढला कणिसा चढे ।
पुडुतीं भुइं पडे । पुडुतीं उठी ॥ ५१ ॥
तैसें भोगिं जें फल होए । तें फलांतरें वीत जाये ।
चालतां पावो पायें । जीणिजे जैसा ॥ ५२ ॥
उताराचिये सांगडी । ठाके ते ऐली चि थडी ।
तेवि न मुकति वोढी । भोग्याचिये ॥ ५३ ॥
पैं साध्यसाधनप्रकारें । फलभोगु तो गा पसरे ।
एवं गोविले सबंसारें । अत्यागि तें ॥ ५४ ॥

यऱ्हवि जाईचेया फुला फांकणें । तेया चि नावं सूकणें ।
तैसें कर्ममीखें न करणें । केलें जिहीं ॥ ५५ ॥
जैं बीं चि वरोसी वेंचे । तैं वाढती कुलवाडि खांचे ।
तेवि फलत्यागिं कर्माचें । सारिलें काम ॥ ५६ ॥
तेया सत्वशुद्धिसहकारें । गुरुकृपामृततुषारें ।
सांसिनलेनि बोधें उ॰सरे । द्वैतदैन्य ॥ ५७ ॥
तेधवां जगदाभासमीषें । स्फुरतें त्रिविध फल नासे ।
तेथ भोक्ताभोग्य आपैसें । निमालें होए ॥ ५८ ॥
घडे ज्ञानप्रधानु ऐसा । संन्यासु जेयां वीरेशा ।
ते चि फलभोग ही सोसा । मूकले गा ॥ ५९ ॥
आणि एणें किर संन्यासें । जैं आत्मरूपिं दीठि पैसे ।
तैं कर्म एक ऐसें । देखणें आहे ॥ २६० ॥
पडौनि ठेलेयां भींति । चित्राची कीजतसे चांथी ।
पाहालेयां राती । आंधारें उरे ॥ ६१ ॥
जैं रूप चि नाहिं उभें । तैं साउली काह्याची शोभे ।
आरिसेन विण बिंबे । वदन कें पां ॥ ६२ ॥
फीटलेयां निद्रेचा ठाउ॰ । कैंचा स्वप्नासि प्रस्थाउ॰ ।
मग तें साच कां वावो । हें कोण ह्मणे ॥ ६३ ॥
तैसें गा संन्यासें एणें । तवं अविद्येसी चि नाहीं जीणें ।
मां तियेचें कार्य कोणे । घेपे दीजे कर्म ॥ ६४ ॥
ह्मणौनि संन्यासिं इए पाइं । कर्माची मातु कीजैल काइ ।
परि अविद्या आपुलां देहीं । आहे जैसी कां ॥ ६५ ॥
जैं कर्तेपणाचेनि थावें । आत्मा शुभाशुभीं धांवे ।
द्रिष्टि भेदाचिये राणिवे । बैसली जैसी ॥ ६६ ॥
तैं तऱ्हीं गा सुवर्मा । वेगली आत्मेया कर्मा ।
अपाडें जैसी पश्चिमा । पूर्वेसिं कां ॥ ६७ ॥

नातरि आकाशा आणि अभाला । सूर्या आणि मृगजला ।
वेगलीक भूतला । वायुसीं जैसी ॥ ६८ ॥
पांगुरौनि नेचें उदक । असे नै चि माजि खडक ।
परि जाणसि किं वेगलीक । कोडिची तेया ॥ ६९ ॥
हो कां पाणियां जवली । परि सिनीं चि ते बाबुली ।
काइ संगा तव काजली । दीपु ह्मणों ए ॥ २७० ॥
जऱ्हीं चंद्रीं जाला कलंकु । तऱ्हीं चंद्रेंसिं न्हवे किं एकु ।
आहे द्रिष्टी डोलेयां विशेकु । अपाडु जैसा ॥ ७१ ॥
नाना वाटे वाटे जांतिया । वोघा वोघीं वाहांतेया ।
आरिसा आरिसेया पाहांतेया । अपाडु जेतुला ॥ ७२ ॥
पार्था गा तेतुलेनि मानें । आत्मेनसिं कर्म सीनें ।
परि घेववीजे अज्ञानें । तें किर असो ॥ ७३ ॥

पंचैतानि महाबाहो कारणानि निबोध मे ॥
सांख्ये कृतांते प्रोक्तानि सिद्धये सर्वकर्मणां ॥ १३ ॥

विकासें रवितें उपजवी । द्रुति अलीं करवि भोगवी ।
ते सरोवरीं कां बरवी । अब्जिनी जैसी ॥ ७४ ॥
पुडुतीं आत्मक्रिया । अन्यकारणका चि तैसिया ।
करूं पांचां हिं तेया । कारणा रूप ॥ ७५ ॥
आणि पांचै कारणें तियें । तूं हीं जाणसील विपायें ।
जें शास्त्रें उभूनि बाहे । बोलती तेयांतें ॥ ७६ ॥
वेदरायाचिये राजधानीं । सांख्यवेदांताचां भुवनीं ।
निरूपणाचां निसाणध्वनीं । गाजति तियें ॥ ७७ ॥
जें सर्वकर्मसिद्धी लागि । इयें चि मुदलें हो जगीं ।
एथ न सुआवा अभंगीं । आत्मराजु ॥ ७८ ॥
एया बोलाचिया डांगुरडी । तियें प्रसिद्धि आलीं किरीटी ।
ह्मणौनि तूझा कर्णपुटीं । वसौं काज ॥ ७९ ॥

आनी मुखांतरिं आइकिजे । ऐसें काइसें हें बोल्सें ।
मीं चिंतारत्न तूझें । असतां हातीं ॥ २८० ॥
आरिसा पुढां मांडिलेयां । लोकाचेया डोलेयां ।
मानु देयावा पावेया । आपुलें नीकें ॥ ८१ ॥
भक्तु जेथ जैसेनि पाहे । तेथ तें तें चि होंत जाएं ।
तो मीं तूझें जालां आहें । खेलणें आजि ॥ ८२ ॥
ऐसेनि प्रीतिचेनि वेगें । देवो बोलतां से नेघे ।
तवं आनंदा माझि आंगें । त्रिरत एरु ॥ ८३ ॥
चांदिणेयांचा पडिभरु । जालेयां सोमकांताचा डोंगरु ।
विघरौनि सरोवरु । हों पाहे जैसा ॥ ८४ ॥
ऐसें सुख आणि अनुभूती । या भावाची मोडौनि भींती ।
आतैल अर्जुना कृती । सुख चि जेथ ॥ ८५ ॥
तेथ समर्थु ह्मणौनि देवा । अवकाशु जाला आठवा ।
मग बुडतेया धावा । जीवें केला ॥ ८६ ॥
अर्जुना एसणें ढेंढें । प्रज्ञा पसरोंसिं बुडे ।
आलें भरितें एवडें । तें काढुनि पुडुतीं ॥ ८७ ॥
देवो ह्मणे हां गा पार्था । तूं आपणपें देख सर्वथा ।
तवं श्वासौनि एरें माथा । तुकविला ॥ ८८ ॥
ह्मणे तूं हीं जाणासि दातारा । मीं तुसीं व्यक्तिसेजारा ।
उभगलां आदी चि एकाहारा । एऊं पाहें ॥ ८९ ॥
तेया ही हा ऐसैसा । लोभें देया जारि लालसा ।
तरि कां हो घालितसा । आडाड जिवा ॥ २९० ॥
एथ श्रीकृष्णु ह्मणे मीकें । आझुइं नव्हे मा ठाउकें ।
वेडेया चंद्रा चंद्रिके । निमलणें आहे ॥ ९१ ॥
आणि हा इं बोलौनि भाऊ । तुज दाउनि आह्मीं बेहों ।
जें रुसतां बांधे ठांवों । तें प्रेम गा हें ॥ ९२ ॥

एथ एकमेकाचिये खूणे । विसंवादु तवं जीणे ।
ह्मणौनि असो हें बोलणें । इये विषिचें ॥ ९३ ॥
मग कैसी कैसी ते आतां । बोलत होंतों पांडुसुता ।
सर्वकर्मभिन्नता । आत्मेनसीं ॥ ९४ ॥
तवं अर्जुनु ह्मणे देवें । माझिये मनिचें चि स्वभावें ।
प्रस्ताविलें बरवें । प्रमेय तें चि ॥ ९५ ॥
जें सकल कर्माचें बीज । कारणपंचक तुज ।
सांघैन ऐसी पैंज । घेतली कां ॥ ९६ ॥
आणि आत्मेयां एथ काहिं । सर्वथा लागु नाहिं ।
हें पुढारलासि तें देइं । लाहाणें माझें ॥ ९७ ॥
ऐया बोला विश्वेशें । ह्मणितलें तोखें बहुवसें ।
इये विषीं धरणें बैसे । ऐसें कें जोडे ॥ ९८ ॥
तरि अर्जुना निरूपिजैल । तें किर भाषे चि आंतुल ।
परि मेचु इये होइजैल । रिणियां तुज ॥ ९९ ॥
तवं अर्जुनु ह्मणे देउ । काइ विसरलेति मागील भाउ ।
हे गोठी कीं राखत आहों । मीतूंपण चि ॥ ३०० ॥
एथ श्रीकृष्णु ह्मणति हो कां । आतां अवधाना पसरु नीका
करूनि तुह्मीं आइकां । पुढारलों तें ॥ १ ॥
तरि साच चि धनुर्द्धरा । सर्व कर्माचा उभारा ।
होये बाहिरिवाहिरा । कारणीं पांचें ॥ २ ॥
आणि पंचकारणदलवाडें । जेहीं कर्माकार मांडे ।
ते हेतु ही सवंघडे । पांच आथि ॥ ३ ॥
येर आत्मतत्व उदासीन । तें हेतु ना उपादान ।
ना आंगें करी संवाहन । कर्मसिद्धीचें ॥ ४ ॥
तेथ शुभाशुभीं अंशीं । निफजतां कर्मे ऐसीं ।
रात्रिदिउ कां आकाशीं । जिया परीं ॥ ५ ॥

कां तोय तेज धूमु । एयां वायुसिं समागमु ।
जालेयां होये अभ्रागमु । व्योम तें नेणे ॥ ६ ॥
नाना काष्टिं नाव मिळे । ते नावोडेनि चळे ।
चालिजे अनिळें । उदक साक्षी ॥ ७ ॥
कां कोण्हें एकें पिंडें । वेचतां अवतरे भांडें ।
तें भवंडिजे दंडें । भ्रमे चक्र ॥ ८ ॥
आणि कर्तुत्व कुल्लाळाचें । तेथ काइ पृथ्वियेचें ।
आधारु वांचौनि वेचे । विचारि पां ॥ ९ ॥
इयें असो लोकाचिया । राहाटी होंतु आघविया ।
कोण काम सवितेया । आंगा आलें ॥ १० ॥
तैसी पंचहेतुमिळणीं । पांचें चि इहिं करणिं ।
कीजे कर्मळतांची लावणी । आत्मा सिनां ॥ ११ ॥
आतां इयें चि वेगळालीं । पांचै विवंचूं गा भळीं ।
तूंकूनि घेतलीं । मोतियें जैसीं ॥ १२ ॥

अधिष्टानं तथा कर्त्ता करणं च पृथग्विधं ॥
विविधाश्च पृथक्चेष्टा दैवं चैवात्र पंचमं ॥ १४ ॥

तैसि यथालक्षणें । आइका पां कर्मकारणें ।
तरि देह हें मीं ह्मणें । पहिलें एथ ॥ १३ ॥
ययातें अधिष्टान ऐसें । ह्मणिजे तें यया दोसें ।
जें स्वभोग्येंसीं वसे । भोक्ता एथ ॥ १४ ॥
इंद्रियांचा दाहिं हातिं । जचौनि दिवसें राती ।
सुखदुःखें प्रकृती । जोडिजति जियें ॥ १५ ॥
तियें भोगावेया पुरुषा । आनु ठावो नाहिं चि देखां ।
ह्मणौनि अनुष्टानभाषा । बोलिजे देह ॥ १६ ॥
हें चोवीसां हिं तत्वांचें । कुटुंबघर वसतिचें ।
तूटे बंधमोक्षाचें । गूंतलें एथ ॥ १७ ॥

किंबहुना अवस्थात्रया । अधिष्ठान धनंजया ।
ह्मणौनि देहा एया । हें चि नावं ॥ १८ ॥
आणि कर्त्ता जें दूजें । कर्माचें कारण जाणिजे ।
प्रतिबिंब ह्मणिजे । चैतन्याचें जें ॥ १९ ॥
आकाश चि वरिखे नीर । तेथ तळहाटीं बांधे नाडर ।
मग बिंबौनि तदाकार । होये जेवि ॥ ३२० ॥
कां निद्राभरें बहुवें । राया आपणपें ठाउवें नव्हे ।
मग स्वप्निचां माये । रंकपणीं कां ॥ २१ ॥
तैसें आपुलेनि विसरें । चैतन्य चि देहाकारें ।
आभासौनि आविष्करे । देहपणें जें ॥ २२ ॥
जेया विचाराचां देशीं । प्रसिद्धी गा जीउ ऐसी ।
जेणें भाक केली देहेंसीं । आघवां विषीं ॥ २३ ॥
पैं प्रकृति करी कर्मे । तो मियां केलीं ह्मणे भ्रमें ।
एथ कर्त्ता एणें नामें । बोलिजे जीउ ॥ २४ ॥
मग पातेयाचां केंसीं । एकी चि उठी दीठि जैसी ।
मोकळी चवरी ऐसी । चिरिवं गमे ॥ २५ ॥
कां घरा आंतु एकु । दीपाचा अवलोकु ।
गवाक्षी भेदें अनेकु । आवडे जेवि ॥ २६ ॥
तेवि बुद्धिचें एक जाणणें । श्रोत्रादिभेदें एणें ।
बाहिरि इंद्रियपणें । फांके जें कां ॥ २७ ॥
तें पृथग्विध करण । कर्माचें यया कारण ।
तिसरें गा जाण । नृपनंदना ॥ २८ ॥
आणि पूर्वपश्चिमवाहाणी । निगालेयां वोघांचिया मिळणीं ।
होये नदीनदपाणी । एक चि जेवि ॥ २९ ॥
कां एकाएकू चि पुरुषु जैसा । अनुव्रत नवां रसां ।
नवविधु ऐसा । आवडों लागे ३३० ॥

तैसी चि क्रियाशक्ति पवनीं । असे जे अनुपायनी ।
ते पडिली नाना स्थानीं । नाना होए ॥ ३१ ॥
जैं वाचे करी एणें । तैं तें चि होये बोलणें ।
हाता आली घेणें । देणें होए ॥ ३२ ॥
आगा चरणाचां ठांइं । तरि गति ते चि पाइं ।
अधोद्वारीं दोहीं । क्षरण ते चि ॥ ३३ ॥
कंदौनि कां ह्रदय वेन्हीं । प्राणायामाची उजिरी ।
करितां ते चि शरीरीं । प्राणु ह्मणिपे ॥ ३४ ॥
मग ऊर्ध्विंचिया रिगिनिगा । पुडुतीं ते चि शक्ति पैं गा ।
उदानु ऐसिया लिंगा । पात्र जाली ॥ ३५ ॥
अधोरंध्राचेनि वाहें । अपानु हें नावं लाहे ।
व्यापकपणें होये । व्यानु ते चि ॥ ३६ ॥
आरोगिलेन रसें । शरीर भरी सरिसें ।
नाभि न संडितां असे । सर्वसंधी ॥ ३७ ॥
ऐसिया इया राहाटी । मग ते चि क्रिया पाठीं ।
समानु ऐसें किरीटी । बोलिजे गा ॥ ३८ ॥
आणि जांभै सींक ढेंकरु । ऐसैसा हों‌त व्यापारु ।
नाग कूर्मु कृकरु । इत्यादि होए ॥ ३९ ॥
एवं वायुची हे चेष्टा । एकी चि परीं सूभटा ।
वर्त्तता पालटा । एंतसे जे ॥ ३४० ॥
ते भेदली वृत्तिपंथें । वायुक्रिया गा एथें ।
कर्मकारण चौथें । ऐसें जाण ॥ ४१ ॥
आणि रुतु बरवा शारदु । शारदिं पुडुतीं चंद्रु ।
चंद्रिं जैसा संबंधु । पूर्णिमेचा तो ॥ ४२ ॥
कां वसंतिं बरवा आरामु । आरामिं प्रियसंगमु ।
संगमिं आगमु । उपचारांचा ॥ ४३ ॥

नाना कमळीं पांडवा । विकाशु जैसा बरवा ।
विकाशीं यावा । परागांचा ॥ ४४ ॥
वाचे बरवें कवित्व । कवित्वीं बरवें रसिकत्व ।
रसिकत्वीं हि परतत्व । स्पर्श जैसा ॥ ४५ ॥
तैसी सर्ववृत्तिवैभवीं । बुद्धी चि येकली बरवी ।
बुद्धि ही बरव नवी । इंद्रियप्रौढी ॥ ४६ ॥
इंद्रियप्रौढीमंडला । शृंगारु एकु चि लीळा ।
जें अधिष्ठात्रियांचा मेळा । देवांचा जो ॥ ४७ ॥
ह्मणौनि चक्षुरादिकिं दाहें । इंद्रियपीठीं सानुग्रहें ।
सूर्यादिकां कां आहे । सुरांचे वृंद ॥ ४८ ॥
तें देववृंद बरवें । कर्मकारण पांचवें ।
अर्जुना एथ जाणावें । देवो ह्मणति ॥ ४९ ॥
एवं माने तूझी आयणि । तैसी कर्मजातांचि हे खाणी ।
पंचविध आकरणीं । निरोपिली ॥ ३५० ॥

शरीरवाङ्मनोभिर्यत्कर्म प्रारभते नरः ॥
न्याय्यं वा विपरीतं वा पंचैते तस्य हेतवः ॥ १५ ।

आतां हे चि खाणि वाढे । मग कर्माची सृष्टि घडे ।
जिहिं ते हेतु उघडे । दाउं पांचें ॥ ५१ ॥
तरि अवसांत आली माधवी । हेतु होये नवी पालवीं ।
पालवीं पुष्पपुंजु दावी । पुष्प फळातें ॥ ५२ ॥
कां वारिषिया आणिजे मेघु । मेघीं वृष्टिप्रसंगु ।
वृष्टी तव भोगु । सस्यसुखाचा ॥ ५३ ॥
नाना प्राची अरुणातें वियें । अरुणें सूर्योदयो होये ।
सूर्ये सकळ पाहे । दिवो जैसा ॥ ५४ ॥
तैसें मन हेतु पांडवा । होये कर्मसंकल्पभावा ।
तो संकल्पु लावी दीवा । वाचेचा गा ॥ ५५ ॥

मग वाचेचा तो दिवटा । दावी कृत्यजाताचिया वाटा ।
तेव्हां कर्त्ता रिगे कामठां । कर्तुत्वाचां ॥ ५६ ॥
तेथ शरीरादिदळवाडें । शरीरादिहेतु घडे ।
जैसें लोहकर्म लोखंडें । निर्वाळिजे ॥ ५७ ॥
कां तांथुवाचा ताणा । तांथु घालितां वोइरणा ।
तंतुमय चि विचक्षणा । होये पटु ॥ ५८ ॥
तैसें मनावाचे देहाचें । कर्म मनादि हेतु रचे ।
रत्नीं घडे रत्नाचें । दळवाडें जेवि ॥ ५९ ॥
एथ शरीरादिकें कारणें । तें चि हेतु केवि हें कोणें ।
आक्षेपिजे तरि तेणें । अवधारिजो ॥ ३६० ॥
आइकैं सूर्याचेया प्रकाशा । हेतुकारण सूर्यो चि जैसा।
कां ऊंसाचें कांडें ऊंसा। वाढी हेतू ॥ ६१ ॥
नाना वाग्देवता वानावी । तैं वाचा चि लागे कामवावी ।
कां वेदा वेदें चि बोलावी । प्रतिष्ठा जे ॥ ६२ ॥
तैसिं कर्मा शरीरादिकें । कारण हें किर ठाउकें ।
परि हें चि हेतु न चुके । हें इं एथ ॥ ६३ ॥
आणि देहादिकिं कार्णि । देहादिहेतु मिळणीं ।
होये जेयां उभारणीं । कर्मजातां ॥ ६४ ॥
तें शास्त्रार्थें मानिलेयां । मार्गानुसारें धनंजया ।
तरि न्याऊ॰ तो न्याया । हेतु होए ॥ ६५ ॥
जैसा पर्जन्योदकाचा लोटु । विपायें धरी साळिचा पाटु ।
जर्न्हि जिरे परि अचाटु । उपेगु आथि ॥ ६६ ॥
कां रोसें निगालें अवचटें । पडिलें द्वारकेचिये वाटे ।
तें सीणे तर्न्हीं सुनाटें । न वचती पदें ॥ ६७ ॥
तैसें हेतुकारण मेळें । उठी कर्म आंधळें ।
तें शास्त्रांचे लाहे डोळे । तैं न्याय ह्मणिपे ॥ ६८ ॥

ना दूध वाढिता ठाउॅ न पवे । तवं उलंडौनि जाये स्वभावें ।
तो:ही वेचु पारि नोहे । वेचलें तें ॥ ६९ ॥
तैसें शास्त्रसाह्यें विण । केलें नोहे अकारण ।
तरि लागो पां नागवण । दानलेखिं ॥ ३७० ॥
आगा बावना वर्णां परौता । कोण्हीं मंत्रु आहे पांडुसुता ।
कां बावना हिं नुच्चारितां । जीउ आथि ॥ ७१ ॥
परि मंत्राची कडसणी । जवं नेणिजे कोदंडपाणी ।
तवं उच्चारफल वाणी । न पवे जेवि ॥ ७२ ॥
तेवि कारणहेतुयोगें । जें बीसाट कर्म निगे ।
तें शास्त्रांचिये न लगे । कसे जवं ॥ ७३ ॥
कर्म होंतसे तेव्हां इं । परि होणे नव्हे पाहिं ।
तो अन्याउॅ गा अन्याइं । हेतु जाणावा ॥ ७४ ॥
एवं पंचकारणका कर्मा । पांच ही हेतु हे सुवर्मा ।
आतां पाहे पां आत्मा । सांपडला असे ॥ ७५ ॥

तत्रैवं सति कर्तारमात्मानं केवलं तु यः ॥
पश्यत्यकृतबुद्धित्वान्न स पश्यति दुर्म्मतिः ॥ १६ ॥

भानु नोहुनि रूपें जैसीं । चक्षुरूपातें कां प्रकाशी ।
आत्मा नोहूनि कर्मे तैसीं । प्रकटित असे ॥ ७६ ॥
पैं प्रतिबिंब आरिसा । दोन्हीं नोहुनि वीरेषा ।
दोहींतें प्रकाशी जैसा । निहाळिता तो ॥ ७७ ॥
कां अहोरात्र हें साविता । नोहुनि करी पांडुसुता ।
तैसा आत्मा कर्मकर्त्ता । नोहोंतु दीवी ॥ ७८ ॥
तरि देहाअहंमानभूली । जेयाची बुद्धि देह आतली ।
जेया आत्मविषीं जाली । मध्यमरात्रि ॥ ७९ ॥
जेणें चैतन्या ईश्वरा ब्रह्मा । देह चि केलें परम सीमा ।
तेया आत्मा कर्त्ता हे प्रेमा । आलोट उपजे ॥ ३८० ॥

जें आत्मा मी कर्मातीतु । सर्वकर्मा साक्षिभूतु ।
हे आपुली कहीं मातु । नाइके चि ॥ ८१ ॥
ह्मणौनि उमपा आत्मेयांतें । देह वरि मवी येथें ।
विचित्र काइ रात्रि देहातें । डुडुल करी ॥ ८२ ॥
पैं जेणें आकाशाचा कहिं । साच सूर्यो देखिला नाहिं ।
तो थिलरिचें बिंब काई । मानूं न ल्हाए ॥ ८३ ॥
थिलराचेनि जालेपणें । सूर्यासि आणी होणें ।
तेयाचां नासिं नासणें । कंपें कंपु ॥ ८४ ॥
आगा निद्रिता चेउ॰ न ये । तवं स्वप्न साच्च हों ल्हाए ।
दोरी नेणतां सर्पें बिहे । विस्मो कवणु ॥ ८५ ॥
जवं कवलु आथि डोलां । तवं चंद्रु देखावा पीवला ।
काइ मृगीं हीं मृगजला । भाव़ावें ना ॥ ८६ ॥
तैसें शास्त्रागुरूचेनि नावें । जो वारा ही टेंकों नेंदी सींवे ।
केवल मौढ्याचेनि जीवें । जियाला जो ॥ ८७ ॥
तेणें देहात्मदृष्टिमूलें । आत्मेयां घापे देहाचें जालें ।
जैसा अभ्रिचा वेगु कोल्हें । चंद्रीं मानी ॥ ८८ ॥
मग तेया मानणेयां साठिं । देहबंदिसाले किरीटी ।
कर्माचां वज्रगांठीं । कालासे तो ॥ ८९ ॥
पाहे पां बंधभावना दृढा । नलिये वरि तो बापुडा ।
काइ मोकलां हिं चवडां । न ठके चि पूंसा ॥ ३९० ॥
ह्मणौनि निर्मले आत्मरूपीं । जो प्रकृतिचें केलें आरोपी ।
तो कल्पकोडिचां मापीं । मवी कर्में ॥ ९१ ॥

यस्य नाहंकृतो भावो बुद्धिर्यस्य न लिप्यते ॥
हत्वापि स इमां ल्लोकान्नहंति न निबध्यते ॥ १७ ॥

आतां कर्मा माझि असे । परि तेयातें कर्म न स्पर्शे ।
वडवानलातें जैसें । समुद्रोदक ॥ ९२ ॥

तैसें वेगळेपणें । जेयाचें कर्मि असणें ।
तो किर जाणात्रा कवणें । तऱ्हीं काहिं सांघों ॥ ९३ ॥
जें मुक्तातें निर्द्धारितां । लाभे आपुली चि मुक्तता ।
जैसें दीसे दीपु पांतां । आपुली वस्तु ॥ ९४ ॥
नाना आरिसा जवं उटिजे । तवं आपणेयां आपण भेटिजे ।
कां पाणी पांतां पाणीं होइजे । लवणें जेवि ॥ ९५ ॥
हें असो परतौनि माघौतें । प्रतिबिंब पाहे बिंबातें ।
तवं पाहाणें जाउनि आइतें । बिंब चि उरे ॥ ९६ ॥
तैसें हारतलें आपण पावें । तैं संतातें पांतां गिवसावें ।
म्हणौनि वानावे आइकावे । ते चि सदा ॥ ९७ ॥
तरि कर्मि असौनि कर्में । जो नावरे समविषमें ।
चर्मचक्षूचेनि चर्में । दीठि जैसी ॥ ९८ ॥
तैसा सोडिला जो आहे । तेयाचें रूप आतां पाहे ।
उपपत्तिची बाहे । उभूनि सांघों ॥ ९९ ॥
तरि अविद्येचिया नीदा । विश्वस्वप्नाचा हा धांधा ।
भोगित होंता प्रबुद्धा । अनादि जो ॥ ४०० ॥
तो महावाक्याचेनि नावें । गुरुकृपेचेनि थावें ।
माथां हातु ठेवणें नोहे । थापटिला जैसा ॥ १ ॥
तैसी विश्वस्वप्नेंसिं माया । नीद सांडौनि धनंजया ।
सहसा चेइला अद्वया—। नंदपणें जो ॥ २ ॥
तेधवां मृगजळाचे पूर । दीसति एक निरंतर ।
हारपति कां चंद्रकर । फांकतां जैसे ॥ ३ ॥
कां बालकत्व निगौनि जाए । तैं बागुला नाहिं त्राए ।
पैं जळालेयां इंधन नोहे । इंधन जेवि ॥ ४ ॥
नाना चेऊं आलेयां पाठीं । तें स्वप्न न दिसे दीठी ।
तैसें अहंमम गा किरीटी । नुरे चि तेया ॥ ५ ॥

मग सूर्यु आंधारा लागि । रिगो पां भलेतिये सुरंगीं ।
पारि तो तेयाचां भार्गीं । नाहीं चि जैसा ॥ ६ ॥
तैसा आत्मतत्वें वेंठला होए । तो जेया जेया दृश्यातें पाहे ।
तें दृश्य द्रष्टेनसिं होंत जाये । तेयाचें चि रूप ॥ ७ ॥
जैसा वन्हि जेया लागे । तें वन्ही चि जालें आंगें ।
दाह्यदाहकविभागें । सांडिजे तें ॥ ८ ॥
तैसा कर्मकारा दूजेया । तो करितेपणांचा आत्मेया ।
अवल्हाऊ ये तो गेलेयां । काहिं उरे ॥ ९ ॥
तिये आत्मस्थितिचा जो राऊ । तो मग जाणे देहिं इये ठावो ।
काइ प्रलयांबुचा उमाहो । वोघु मानी ॥ ४१० ॥
तैसी ते पूर्णा अहंता । कां देहपणें पांडुसुता ।
आवरे काइ सविता । बिंबें धरिला ॥ ११ ॥
पैं मथूनि लोणीं घेपे । तें माघौतें ताकीं घापे ।
तरि तेयाचें पण सिंपे । तेणें चि काइ ॥ १२ ॥
नाना काष्ठौनि वीरेषा । वेगलविलेयां हुताशा ।
राहे काष्ठाचेया मांदुसा । कोंडलेपणें ॥ १३ ॥
कां रात्रिचेया पोटा आंतु । रिगाला जो कां भास्वतु ।
तो रात्रि ऐसी मातु । आइके काइ ॥ १४ ॥
तैसें वेद्यवेदकपणेंसिं । पडिलें जेयाचां ग्रासिं ।
तेया देह मीं हे ऐसी । अहंता कैंची ॥ १५ ॥
आणि आकाशें जेथजेथौनि । जावें तेथ असे भरौनि ।
ह्मणौनि ठेलें कां अडौनि । आपें आप ॥ १६ ॥
तैसें जें तेणें करावें । तें तो चि आहे स्वभावें ।
मा कोण्हीं कर्मि वेंठावें । कर्त्तेपणें ॥ १७ ॥
नूरे चि गगनाचा ठाऊ । नव्हे चि समुद्रीं वाहो ।
नूठी चि ध्रुवा जावों । तैसें जालें ॥ १८ ॥

ऐसेनि अहंकृतीभावो । जेयाचां बोधिं जाला वाऊ ।
तऱ्हीं देहा जवं निर्वाहो । तवं आथि कर्म ॥ १९ ॥
आगा वारा जऱ्हीं वाजों सरे । तऱ्हीं तो डोलु रूखीं उरे ।
कां सेंदे द्रुति राहे कापुरें । वेचलेनि हीं ॥ ४२० ॥
सरलेयां गीताचा समारंभु । न वचे राहलेपणाचा सोभु ।
भुइं लोलौनि गेलें अंभु । वोल थारे ॥ २१ ॥
आगा मावळलें हीं अर्कें । संध्येचिये भूमिके ।
ज्योति दीप्ति कवतिकें । दीसे जेवि ॥ २२ ॥
पैं लक्ष भेदिल्यां हिं वरि । सरु धांवे चि तवं वेऱ्हीं ।
जवं आहे उजिरी । बळाची ते ॥ २३ ॥
नाना चांकिं भांडें जालें । तें कुंभारें परौतें नेलें ।
तऱ्हीं भवे चि तें मागिलें । भवंडिलेपणें ॥ २४ ॥
तैसा देहाभिमानु गेलेयां । देह जेणें स्वभावें धनंजया ।
जालें तो आंपैसेया । चेष्टवी चि तें ॥ २५ ॥
संकल्पें विण स्वप्न । न लवितां दांगिचें वन ।
न रचितां गंधर्वभुवन । उठी जैसें ॥ २६ ॥
आत्मेयांचेन उद्यमें विण । तैसें देहादिपंचकारण ।
होये आपणेयां आपण । क्रियाजात ॥ २७ ॥
पैं प्राचीनसंस्कारशेषें । पांचै कारणें सहेतुकें ।
कामविजति गा अनेकें । कर्माकारें ॥ २८ ॥
तेया कर्मा माझि मग । संहारो आववें जग ।
अथवा नवें चांग । आन करवो ॥ २९ ॥
परि कुमुद कैसें सूके । कैसें तें कमळ फांके ।
यें दान्हीं रवी न देखे । जिया परीं ॥ ४३० ॥
कां वीजु वरिखौनि अभाळ । ठिकारिया आंतौनि भुतळ ।
अथवा करू साडूळ । प्रसन्ना वृष्टी ॥ ३१ ॥

परि तेयां दोहींतें जैसें । नेणिजे कां आकाशें ।
तैसा चि देहीं जो असे । विदेहदृष्टी ॥ ३२ ॥
तो देहादिकिं चेष्टीं । घडतां मोडतां हिं सृष्टी ।
न देखे स्वप्न किरीटी । चेइला जैसा ॥ ३३ ॥
यऱ्हविं चामाचे डोळे वेऱ्हीं । जे देखति देहधारी ।
तें किर तो व्यापारीं । ऐसें चि मानीति ॥ ३४ ॥
काइ तणाचा बाउला । जो आगरा मेरे ठेविला ।
तो साचू चि राखता कोल्हां । मानिजे नां ॥ ३५ ॥
पिसेया नेसलें नागिवें । हें लोकिं येउनि जाणावें ।
ठाणौरियाचे मवावे । आणिकिं घाये ॥ ३६ ॥
कां महासतीयेचे भोग । देखे किर आघवें जग ।
परि ते आगि ना आंग । ना लोकु देखे ॥ ३७ ॥
तैसा स्वस्वरूपें उठिला । जो दृश्येंसिं द्रष्टा आटला ।
तो नेणे काइ राहाटला । इंद्रियग्रामु ॥ ३८ ॥
आगा थोरीं कल्लोळीं साने । लोपतां तिरिचेनि जनें ।
एकिं एक गीलिलें हें मनें । मानिजे जऱ्हीं ॥ ३९ ॥
तऱ्हीं पाणियां कडे पाहिं । कोण्हीं गीलिजतसे काइ ।
तैसें पूर्णा दूजे नाहिं । जें तो मारी ॥ ४४० ॥
सोनेयांची कां चंद्रिका । सुवर्णसूलें चि देखां ।
सोनेयांचिया महिषा । नाशु केला ॥ ४१ ॥
तो देवलविसेंया कडां । व्यवहारु गमला फुडा ।
वांचौनि सूळ महिषु चामुंडा । सोनें चि असे ॥ ४२ ॥
पैं चित्रिचें पाणी हुताशु । तो दीठी चि भागु आभासु ।
पटिं आगि ना वोल्हासु । दोन्ही नाहिं ॥ ४३ ॥
मुक्ताचें देह तैसें । हालत संस्कारवसें ।
देखौनि लोक पींसे । कर्त्ता ह्मणती ॥ ४४ ॥

आणि तेया करणेयां आंतु । घडे तिहिं लोकां घातु ।
परि तेणें केला हे मातु । बोलों नैए ॥ ४५ ॥
तवं आंधारु चि देखावा तेजें । मा तें फेडि हें केवि बोलिजे ।
तैसें ज्ञानियां नाहिं दूजें । करील काई ॥ ४६ ॥
म्हणौनि तेयाची बुद्धि । नेणे पापपुण्याची गंधि ।
गंगा मीनलेयां नदी । विटालु जैसा ॥ ४७ ॥
आगी आगि लागलेयां । काहिं पोले धनंजया ।
किं शस्त्र रूपें आपणेयां । आपणचि काइ ॥ ४८ ॥
तैसें आपणपेयां परौतें । जो नेणे क्रियाजातातें ।
तेथ काइ लिंपवी बुद्धितें । तेयाचिये ॥ ४९ ॥
म्हणौनि कार्यकर्त्ताक्रिया । हें स्वरूप चि जालें जेया ।
नाहिं शरीरादिकिं तेया । कर्मबंधु ॥ ४५० ॥
जें कर्त्ता जीउ विंदाणीं । काढौनि पांचै खाणी ।
घडीत आहे करणीं । आउतीं दाहें ॥ ५१ ॥
तेथ न्याउ आणि अन्याउ । हा द्विविधु साधूनि आवो ।
उभितां न लवी ठेउ । कर्मभुवनें ॥ ५२ ॥
या थोराडा किर कामां । विरजा नोहे का आत्मां ।
परि म्हणसी हान उपक्रमां । हातु लावी ॥ ५३ ॥
तो साक्षी चिद्रूपु । कर्मप्रवृत्तिचा संकल्पु ।
उठी तो कां निरोपु । आपण चि दे ॥ ५४ ॥
तरि कर्मप्रवृत्ती ही लागि । तेया आयासु नाहिं आगीं ।
जे प्रवृत्तिचे उलगीं । लोक चि आथि ॥ ५५ ॥
म्हणौनि आत्मेयाचें केवल । जो रूप चि जाला निर्मल ।
तेया नाहिं बंदिसाल । कर्मांची हे ॥ ५६ ॥

ज्ञानं ज्ञेयं परिज्ञाता त्रिविधा कर्मचोदना ॥
करणं कर्म कर्त्तेति त्रिविधः कर्मसंग्रहः ॥ १८ ॥

परि अज्ञानाचां पटीं । अन्यथाज्ञानाचें चित्र उठी ।
तेथ चि तारणी हे त्रिपुटी । प्रसिद्ध जे ॥ ५७ ॥
तें चि ज्ञाताज्ञानज्ञेय । हें जें जगाचें बीजत्रय ।
तें कर्मा चि निसंदेह । प्रवृत्ति जाण ॥ ५८ ॥
आतां या चि गा त्रया । व्यक्ती वेगलालिया ।
आइकैं धनंजया । करूं रूप ॥ ५९ ॥
तरि जीवसूर्यबिंबिचे । जे रश्मि श्रोत्रादिकिं पांचें ।
धावौनि विषयपद्माचे । फोडिति मढ ॥ ४६० ॥
कां जीवनृपाचे उपलाणे । घेउनि इंद्रियाचिं कैंकाणें ।
विषयदेशिचिये नागवणे । आणिती जे ॥ ६१ ॥
हें असो इंद्रिय राहाटे । जें सुखदुःखासीं जीवा भेटे ।
ते सुषुप्तिकाळीं वावाटे । जेथ ज्ञान ॥ ६२ ॥
तेया जीवा नावं ज्ञाता । आणि हें जें सांघितलें आतां ।
तें चि एथ पांडुसुता । ज्ञान जाण ॥ ६३ ॥
जें अविद्येचिये पोटीं । उपजत खेउं किरीटी ।
आपणेयांतें वांटी । तिहिं ठांइं ॥ ६४ ॥
आपुलिये धांवे पुढां । घाळूनि ज्ञेयाचा गुढा ।
उभारी मागिला कडां । ज्ञातृत्वातें ॥ ६५ ॥
ज्ञातेया ज्ञेया दोघां । तो नांदुणुकेचा बगा ।
माजि जालेनि पैं गा । वाहे जेणें ॥ ६६ ॥
टाकूनि ज्ञेयाची सीवं । पुरे जेयाची धावं ।
सकलपदार्थां नावं । सूतसे जें ॥ ६७ ॥
तें गा सामान्यज्ञान । एथ नाहिं आन ।
ज्ञेयाचें हिं चिन्ह । आइक आतां ॥ ६८ ॥
तरि शब्दस्पर्शु । रूपगंधरसु ।
हा पंचविध आभासु । ज्ञेयाचा जो ॥ ६९ ॥

जैसें एकें चि चुतफलें । इंद्रियां वेगळवेगळें ।
रसें वर्णें परिमळें । भेटिजे स्पर्शें ॥ ४७० ॥
तैसें ज्ञेय तरि एकसरें । परि ज्ञान इंद्रियद्वारें ।
घे ह्मणौनि प्रकारें । पांचें जाळें ॥ ७१ ॥
आणि समुद्रीं वोघांचें जाणें । सरे लाणी पासिं धावणें ।
कां फळिं सरे वाढणें । सस्याचें जेवि ॥ ७२ ॥
तेवि इंद्रियांचां वाटीं । धावं तेया ज्ञानासि जेथ ठी ।
होये तें गा किरीटी । विषयज्ञेय ॥ ७३ ॥
एवं ज्ञातेया ज्ञाना ज्ञेया । तिहिं रूप केलें धनंजया ।
ते हे त्रिविध सर्वक्रिया— । प्रवृत्ति जाण ॥ ७४ ॥
जें शद्धादिविषय । हें पंचविध ज्ञेय ।
तें चि प्रिय कां अप्रिय । एकी परिचें ॥ ७५ ॥
ज्ञान मोटकें ज्ञातेया । डावी ना जवं धनंजया ।
तवं स्वीकारा कां त्यजावेया । प्रवर्त्ते चि तो ॥ ७६ ॥
परि मीनातें देखौनि बकु । जैसा निधानातें रंकु ।
कां स्त्री देखौनि कामिकु । प्रवृत्ति धरी ॥ ७७ ॥
जैसें खोलां धांवे पाणी । भवंरु फुलाचिये वाहाणी ।
नाना सूटला सांजवणी । वत्सू चि पां ॥ ७८ ॥
आगा स्वर्गिची उर्वशी । आइकौनि जेवि माणुसिं ।
वरता लागति आकाशीं । यागाचिया ॥ ७९ ॥
पैं पारिवा जैसा किरीटी । चडला नभाचिये पोटीं ।
पारिवी देखौनि लोटी । आंग सगळें ॥ ४८० ॥
हें ना घनगर्जिता सरिसा । मोरु वोवांडे आकाशा ।
ज्ञाता ज्ञेय देखौनि तैसा । धावं चि घे ॥ ८१ ॥
ह्मणौनि ज्ञानज्ञेयज्ञाता । हें त्रिविध गा पांडुसुता ।
होये चि कर्मा समस्तां । प्रवृत्ति एथ ॥ ८२ ॥

तरि तें चि ज्ञेय विपायें । जरि ज्ञातेयाचें प्रिय होये ।
तरि भोगावेया न साहे । क्षणु हिं भरि ॥ ८३ ॥
नातरि अवचटे । तें वीरू होउनि भेटे ।
तरि युगांत वाटे । सोडावेया ॥ ८४ ॥
व्याला कां हारा । वरिपडा जालेयां नरा ।
हरिखु आणि दरारा । सारिसा चि उठी ॥ ८५ ॥
तैसें ज्ञेयें प्रियाप्रियें । देखौनि ज्ञातेया होये ।
मग त्याग स्वीकारीं बाहे । व्यापारातें ॥ ८६ ॥
तेथ रागीं प्रतिमल्लाचां । गोसांवि सर्वदलाचा ।
रथु सांडूनि पायांचा । होये जैसा ॥ ८७ ॥
तैसें ज्ञातेपण जें असे । तें ए कर्त्ता ऐसिये दशे ।
जेवितें बैठलें जैसें । रंधन करु ॥ ८८ ॥
कां भवरें चि केला मला । वोरकलू चि जाला आंकसाला ।
नाना देउ रिगाला देउला— । चेया कामां ॥ ८९ ॥
तैसा ज्ञेयाचिया हावां । ज्ञाता इंद्रियांचा मेळावा ।
राहाटवी तेथ पांडवा । कर्त्ता होए ॥ ४९० ॥
आणि आपण चि होउनि कर्त्ता । ज्ञाना आणी करणता ।
तेथ ज्ञेय चि स्वभावता । कार्य होये ॥ ९१ ॥
ऐसा ज्ञानाचिया युगुती । पालटु पडे गा सुमती ।
डोळेयांची शोभा राती । पालटे जैसी ॥ ९२ ॥
कां अदृष्ट जालेयां उदासु । पालटे श्रीमंतांचा उल्हासु ।
पुनिवे पाठीं शीतांशु । पालटे जैसा ॥ ९३ ॥
तैसें चालितां करणें । ज्ञाता वेंठिजे कर्तेपणें ।
तेथिचीं हीं लक्षणें । आइक आतां ॥ ९४ ॥
तरि बुद्धि आणि मन । चित्त अहंकारु हान ।
हें चतुर्विध चिन्ह । अंतष्करणाचें ॥ ९५ ॥

बाहीरि त्वचा श्रवण । चक्षु रसना घ्राण ।
हें पंचविध जाण । ज्ञानेंद्रिय गा ॥ ९६ ॥
तेथ आंतुलें तवं करणें । कर्त्ता कर्त्तव्या घे उमाणें ।
मग तें चि जरि जाणे । सुखा येतां ॥ ९७ ॥
तरि बाहिरिलें तियें हीं । चक्षुरादिकें दाही ।
उठूनियां लवलाहीं । व्यापारा सुए ॥ ९८ ॥
मग तो इंद्रियकदंबु । करविजे तवं राबु ।
जवं कर्त्तव्याचा लाभु । हातासि ए ॥ ९९ ॥
नातरि कर्त्तव्य जरि दुःखें । फळेल हान ऐसें देखे ।
तरि लावी त्यागमुखें । तियें चि दाही ॥ ५०० ॥
मग फीटे दुःखाचा ठाउ । तवं राहाटवी रातिदिउ ।
विकणु आतें राउ । जिया परीं ॥ १ ॥
तैसेनि त्यागस्वीकारीं । वाहातां इंद्रियाचां धुरीं ।
ज्ञातेयातें अवधारीं । कर्त्ता ह्मणिपे ॥ २ ॥
आणि कर्त्तेयाचां सर्वकर्मी । आउतांचिया परी क्षमी ।
ह्मणौनि इंद्रियांतें आह्मीं । करणें ह्मणों ॥ ३ ॥
आणि हें चि करण वेरी । कर्त्ता क्रिया जे उभारी ।
तिया व्यापे तें अवधारीं । कर्म एथ ॥ ४ ॥
सोनाराचिया बुद्धी लेणें । व्यापे चंद्रकरीं चांदिणें ।
कां वेल्हाळपणें । वेलि जैसी ॥ ५ ॥
नाना प्रभा व्यापे प्रकाशु । गोडिया इक्षुरसु ।
हें असो अवकाशु । आकाशें जैसा ॥ ६ ॥
तैसें कर्त्तेयाचिया क्रिया । व्यापलें जें धनंजया ।
तें कर्म गा बोलावेया । नाहीं आन ॥ ७ ॥
एवं कर्त्ताकर्मकरण । इयां तिहींचें हें लक्षण ।
दाविलें तुज विचक्षण— । शिरोमणी ॥ ८ ॥

ज्ञानं कर्म च कर्ता च त्रिधैव गुणभेदतः ॥
प्रोच्यते गुणसंख्याने यथावच्छृणु तान्यपि ॥

एथ ज्ञाताज्ञानज्ञेय । हें कर्माचें प्रवृत्तित्रय ।
तैसें चि कर्त्ताकरणकार्य । हा कर्मसंचयो ॥ ९ ॥
विहिं वेटला ऐसा धर्मु । आथि बीजिं जेवि द्रुमु ।
कां मनीं जोडे कामु । सदा जैसा ॥ ५१० ॥
तैसें कर्त्ताक्रियाकरणीं । कर्माचें असे जितवणी ।
सोनें जैसें खाणी । सोनेयांचिये ॥ ११ ॥
ह्मणौनि हें कार्य मीं कर्त्ता । ऐसें आथि जेथ पांडुसुता ।
तेथ आत्मा दूरिं समस्तां । क्रियां पासीं ॥ १२ ॥
या लागि पुडुतीं । आत्मा वेगला चि सुमती ।
आणि असो हें केती । जाणतासि तूं ॥ १३ ॥
परि सांघितलें जें ज्ञान । कर्म हें कर्त्ता हान ।
तें तिहिं ठांइं भिन्न । गुणीं आथि ॥ १४ ॥
ह्मणौनि ज्ञानकर्मकर्त्तेया । पांती एऊ न ये धनंजया ।
जें दोनि बांधति सोडावेया । एक चि प्रौढ ॥ १५ ॥
तें सात्विक होआवें ठाउवें । गुणभेदु सांघों पाहे ।
जो सांख्यशास्त्रि आहे । उवाइला ॥ १६ ॥
जें विचारा क्षीरसमुद्रु । स्वबोधकुमुदिनीचंद्रु ।
ज्ञानडोळसां नरेंद्रु । शास्त्रांचें जें ॥ १७ ॥
किं प्रकृतिपुरुषें दोन्हीं । मिसलीं दिवोरजनी ।
तियें निवडितां त्रिभुवनीं । मार्तंड जें ॥ १८ ॥
जेथ अपारमोहरासी । तत्वाचां मापीं चौविसीं ।
उमाणें घेउनि परेसीं । सुखाडिजे ॥ १९ ॥
अर्जुना तें सांख्यशास्त्र । पढे जेयाचें स्तोत्र ।
तें गुणभेदविचित्र । ऐसें आहे ॥ ५२० ॥

जें आपुलेनि अंगिकें । त्रिविधपणाचेनि अंकें
दृश्यजात तेतुकें । अंकित केलें ॥ २१ ॥
एयां सत्वरजतमां । तिहिं एवढी असे महिमा ।
जें त्रिविध आदिब्रह्मा । अतिक्रमीं ॥ २२ ॥
परि विश्विची आघवी मांदी । जेणें भेदलेनि गुणभेदीं ।
पडिली तें तवं आदीं । ज्ञान सांघों ॥ २३ ॥
जें दीठी जरि चोख कीजे । तरि भलेतें चोख चि सुझे ।
तैसें ज्ञानें शुद्धें लाहिजे । सर्व शुद्ध ॥ २४ ॥
ह्मणौनि तें सात्विकज्ञान । आतां सांघों दे अवधान ।
कैवल्यगुणनिधान । श्रीकृष्णु ह्मणे ॥ २५ ॥

सर्वभूतेषु येनैकं भावमव्ययमीक्षते ॥
अविभक्तं विभक्तेषु तज्ज्ञानं विद्धि सात्विकं ॥ २० ॥

तरि अर्जुना गा तें फुडें । सात्विकज्ञान चोखडें ।
जेयाचां उदईं ज्ञेय बुडे । ज्ञातेनसिं ॥ २६ ॥
जैसा सूर्यो नेदखे आंधारें । सरिता नेणिजति सागरें ।
कां कवलियां न धरे । आत्मछाया ॥ २७ ॥
तिया परीं जिया ज्ञाना । शिवादि तृणावसाना ।
इया भूतव्यक्ती भिन्ना । नाडळति ॥ २८ ॥
जैसें हातें चित्र पांतां । होये पाणियें मीठ धूंतां ।
कां चेउनि स्वप्ना येतां । जैसें होये ॥ २९ ॥
तैसें ज्ञानें एणें । करितां ज्ञातव्याचें पाहाणें ।
न जाणतां न जाणणें । जाणावें उरे ॥ ५३० ॥
पैं सोनें आटौनि लेणीं । न कढीति आपुलेया आणी ।
कां तरंग न घेपति पाणीं । गाळूनि जैसें ॥ ३१ ॥
तैसी ज्ञेयाज्ञानाचेया हाता । न लगे हे दृश्यपथा ।
तें ज्ञान जाण सर्वथा । सात्वीक गा ॥ ३२ ॥

आरिसा पाउं जातां कोडें । जैसें पांतें चि रिघे पुढें ।
तैसें ज्ञेय लोटूनि पडे । ज्ञाता चि जें ॥ ३३ ॥
पुढुतीं तें चि सात्विकज्ञान । जें मोक्षलक्ष्मीचें भुवन ।
हें असो आइकैं चिन्ह । राजसाचें ॥ ३४ ॥

पृथक्त्वेन तु यद्ज्ञानं नानाभावान्पृथग्विधान् ॥
वेत्ति सर्वेषु भूतेषु तद्ज्ञानं विद्धि राजसं ॥ २१ ॥

पारि पार्था परियस । तें ज्ञान राजस ।
जें भेदाची कास । धरूनि चाले ॥ ३५ ॥
विचित्रता भूतांचिया । आपण आंतूनि ठीकरीया ।
बहुचकै ज्ञातेया । आणिली जेणें ॥ ३६ ॥
जैसें साचा रूपा आड । घालूनि विसराचें कवाड ।
मग स्वप्निचें काबाड । वोइरी निद्रा ॥ ३७ ॥
तैसें स्वज्ञानाचिये पौली । बाहिरि मिथ्याचां महाखेलीं ।
तिहिं अवस्थांचिया बाहाली । दावी जें जीवा ॥ ३८ ॥
अलंकारपणें झांकलें । बोला सोनें कां वायां गेलें ।
तैसें नामरूपिं दुराविलें । अद्वैत जेया ॥ ३९ ॥
अवतरली गाडुवां घडां । पृथ्वी अनोलख जाली मूढां ।
वन्हि होउनि ठेला कानवडा । दीपा साठिं ॥ ५४० ॥
कां वस्त्रपणाचेनि आटोपें । मूर्खां प्रति तंतु हारपे ।
नाना मुग्धां पटु लपे । दाउनि चित्र ॥ ४१ ॥
तैसी जेया ज्ञाना । जाणौ भूतव्यक्ती भिन्ना ।
ऐक्यबोधाची वासना । निमौनि गेली ॥ ४२ ॥
मग इंधनीं भेदला अनलु । फुला वरि परिमलु ।
कां जलभेदें सकलु । चंद्रु जैसा ॥ ४३ ॥
तैसे पदार्थभेद बहुवस । जाणों लाहान वेस ।
आंतलें तें राजस । ज्ञान एथ ॥ ४४ ॥

यत्तु कृत्स्नवदेकस्मिन्कार्ये सक्तमहैतुकं ॥
अतत्वार्थवदल्पं च तत्तामसमुदाहृतम् ॥ २२ ॥

आतां तामसाचें लिंग । सांघैन उल्लख चांग ।
डावलावेया मातंग— । सदनु जैसें ॥ ४५ ॥
तरि किरीटी जें ज्ञान । हिंडे विधीचेनि वस्त्रें हीन ।
श्रुति पाठिमोरी नग्न । ह्मणौनि तेया ॥ ४६ ॥
येरिं ही शास्त्रबहिकरीं । जें निंदेचे इटाल वेन्हीं ।
बोलविलेंसे डोंगरीं । म्लेंछधर्माचां ॥ ४७ ॥
जें गा ज्ञान ऐसें । गुणाग्रहें तामसें ।
वेतलें भवे पींसें । होउनियां ४८ ॥
जें सोइरीके बंधु नेणे । पदार्थीं निषेध न ह्मणे ।
निरोविलें जैसें सुणें । सुना गात्रीं ॥ ४९ ॥
तेया तोंडिं जें नाडले । कां खांतां जेणें पोळे ।
तें चि एक वाळे । एर घे चि ॥ ५५० ॥
पैं सोनें चोरितां उंदिरु । न ह्मणे थरुविथरु ।
नेणे मांसखाइरु । काळें गोरें ॥ ५१ ॥
नाना वना माझि वोहिरी । कडसणी जेवि न करी ।
कां जींत मेलें न विचारी । बैसतां मासी ॥ ५२ ॥
आगा वांती वाढलेया । साजुकां कां सडिलेयां ।
विवेकु काउलेया । नाहिं जैसा ॥ ५३ ॥
तैसें निषिद्ध सांडूनि जावें । कां विहित आदरें घेयावें ।
हें विषयांचेनि नावें । नेणे चि जें ॥ ५४ ॥
जेतुलें आड पडे दीठी । तेतुलें घे विषयां साठीं ।
मग स्त्री द्रव्य वांटी । सिष्णोदरीं ॥ ५५ ॥
तीर्थ अतीर्थ हे भाषा । उदकिं ना सनोलख ।
ताहान बोळे तें सुख । वांचूनियां ॥ ५६ ॥

तेया चि परीं खाद्याखाद्य । ना न ह्मणे निंद्यानिंद्य ।
तोंडा आवडे तें मेध्य । ऐसा बोधु ॥ ५७ ॥
आणि स्त्रीजात जेतुकें । त्वगिंद्रिय चि ओळखे ।
तिये विखिं सोइरिकें । एकु चि बंधु ॥ ५८ ॥
पैं स्वार्थी जें उपकरे । तेया चि नात्रं सोयरें ।
देहसंबंधु न सरे । जिये ज्ञानिं ॥ ५९ ॥
मृत्युचें आघवें चिन्ह । आघवें चि आगी इंधन ।
तैसें जग चि आपुलें धन । तामसाज्ञानां ॥ ५६० ॥
ऐसेनि विश्व सकल । जे विखा आंतुलें केवळ ।
तेया एक जाणे फल । देहभरण ॥ ६१ ॥
आकाशपतिता नीरा । जैसा सिंधू चि एकु थारा ।
तैसें कृत्यजाता उदरा । लागि चि बुझे ६२ ॥
वांचूनि स्वर्ग नरक आथि । तेया हेतू प्रवृत्तिनिवृत्ति ।
इये अवविये चि राती । जाणीवेचि ते ॥ ६३ ॥
देहखंडा नात्रं आत्मा । ईश्वरु पाखाणप्रतिमां ।
इया परौता प्रेमा । वाढों नेणे ॥ ६४ ॥
ह्मणौनि पडिलेनि शरीरें । केलेनसिं आत्मा चि सरे ।
मा भोगावेया उरे । कोणें वेखें ॥ ६५ ॥
ना ईश्वरु पांतां आहे । तो भोगवी हें जरि होए ।
तरि देव चि खाए । विकूनियां ॥ ६६ ॥
गाविंचे देउलेश्वर । न्यामक चि होंति जर ।
तरि देशिचे डोंगर । उगे असति ॥ ६७ ॥
ऐसा विपायें देओ मानिजे । तरि पाखाणमात्र चि जाणिजे ।
आणि आत्मा तवं ह्मणिजे । देहासी चि ॥ ६८ ॥
एरें पापपुण्यादिकें । तें आघवें चि करूनि लटिकें ।
हित मार्गी अग्निमुखें । आचरण जें कां ॥ ६९ ॥

जें चामल डोले वानिती । जें इंद्रियें गोडी लाविती ।
तें चि साच हे प्रतीती । फुडी जेथ ॥ ५७० ॥
किंबहुना ऐसी पार्था । वाढती देखसी आस्था ।
धूवांचि वेलि वृथा । आकाशीं जैसी ॥ ७१ ॥
कोरडा ना वोला । उपेगा आथि गेला ।
तो वाढौनि मोडला । भेंडु जैसा ॥ ७२ ॥
नाना कां उंसाचीं कणिसें । कां नपुंसकें माणसें ।
वन लागलें जैसें । सावेरीचें ॥ ७३ ॥
नातरि बालकाचें मन । कां चोराघरिचें धन ।
अथवा गलां स्तन । सेलियेचे ॥ ७४ ॥
तैसें जें वायाणें । वोसल दीसे जाणणें ।
तेयातें मीं ह्मणें । तामसज्ञान ॥ ७५ ॥
तें हिं ज्ञान इया भासा । बोलिजे तो भाऊ ऐसा ।
जात्यंधाचा कां जैसा । डोला वाडु ॥ ७६ ॥
कां बधिराचे नीट कान । अपेया नावं पान ।
तैसें अडिनावं ज्ञान । तमासि तेया ॥ ७७ ॥
हें असो केती बोलावें । तऱ्हीं हें ऐसें देखावें ।
ते ज्ञान नव्हे जाणावें । डोलस तम ॥ ७८ ॥
एवं तीन्हीं गुणीं । भेदिलें यथालक्षणीं ।
ज्ञान श्रोतेशिरोमणी । दाविलें तुज ॥ ७९ ॥

नियतं संगरहितमरागद्वेषतः कृतं ॥
अफलप्रेप्सुना कर्म यत्तत्सात्विकमुच्यते ॥ २३ ॥

आतां या चि त्रिप्रकारा । ज्ञानाचेनि धनुर्द्धरा ।
प्राकाशें होंति गोचरा । कर्त्तेया क्रिया ॥ ५८० ॥
ह्मणौनि कर्म पैं गा । अनुसरे तिभागा ।
मोहोरे जालेयां वोघा । पाणी जैसें ॥ ८१ ॥

तें चि ज्ञानत्रयवशें । त्रिविध कर्म जें असे ।
तेथ सात्विक तवं ऐसें । परियस आदिं ॥ ८२ ॥
तरि स्वाधिकाराचेनि मार्गें । आलें जें मानिलें आंगें ।
पतिव्रतेचेनि परिष्वंगें । प्रियातें जैसें ॥ ८३ ॥
सावळेया आंगा चंदन । प्रमदालोचनीं अंजन ।
तैसें अधिकारासि मंडन । नित्यपणें जें ॥ ८४ ॥
तें नित्यकर्म भलें । होये निमित्तिकें सावाइलें
सोनेयांसि जोडलें । सौरभ्य जैसें ॥ ८५ ॥
आणि आंगा जीवाची संपत्ति । वेचूनि बाळाची करी पाळति ।
परि जीवनाची खंति । न पाहे माए ॥ ८६ ॥
तैसें सर्वस्वें कर्म अनुष्ठी । परि फल न सूए दृष्टी ।
उखिती क्रिया पैठी । ब्रह्मीं करी ॥ ८७ ॥
आणि प्रिया आलेयां धावें । संबंधा उरीं ठाकों जावें ।
तैसें संतप्रसंगें करावें । पारुखे जरि ॥ ८८ ॥
तरि अकरणाचेनि खेदें । द्वेषातें जीवीं न बंधें ।
जालेयाचेनि आनंदें । फुंज नैए ॥ ८९ ॥
ऐसिया हातवटिया । कर्म निफजे जें धनंजया ।
जाण सात्विक तेया । गुण नाम गा ॥ ५९० ॥
या वरि राजसाचें । लक्षण सांघिजैल साचें ।
न करिं अवधानाचें । वाणेपण गा ॥ ९१ ॥

यत्तु कामेप्सुना कर्म साहंकारेण वा पुनः ॥
क्रियते बहुलायासं तद्राजसमुदाहृतं ॥ २४ ॥

तरि घरिं मातापितरां । धडा बोला नाहिं सवंसारा ।
एर विश्व भरी आदरां । मूर्खु जैसा ॥ ९२ ॥
कां तुळसीचेया झाडा । दूरौनि घाली सींतोडा ।
द्राक्षीचेया तरि बुढा । दूध चि लाविजे ॥ ९३ ॥

तैसें नित्यनैमित्यकें । कर्मे जियें आवश्यकें ।
तेयांचां विखिं न शके । बैसला उठूं ॥ ९४ ॥
येरां काम्याचेनि नावें । देहसर्वस्व आघवें ।
अर्जवितां हिं न मनवे । बहू ऐसें ॥ ९५ ॥
आगा देव्हडी वाढिया लाहिजे । तेथ मोल देंतां न धाइजे ।
पेरितां पुरे न ह्मणिजे । बियां जेवि ॥ ९६ ॥
कां परिसु जालेयां हातिं । लोहा लागि सर्व संपत्ति ।
वेचु करितां उन्नती । साधकु जैसा ॥ ९७ ॥
तैसीं फलें देखौनि पुढें । काम्य कर्मै दुआडें ।
करी परि तें थोडें । केलें मानीं ॥ ९८ ॥
तेणें फलकामुकें । यथाविधि नेटकें ।
काम्य कीजे जेतुकें । क्रियाजात ॥ ९९ ॥
आणि तेया ही केलेयाचें । तोंडीं लावी डौंडिचें ।
कर्मि या नावें पाट्राचें । आंक जैसें ॥ ६०० ॥
तैसा भरे कर्मा अहंकारु । मग पिता अथवा गुरु ।
तें न मनी कालज्वरु । ॐषध जैसें ॥ १ ॥
तैसेनि साहंकारें । फल अभिलाखियें नरें ।
कीजे गा आदरें । जें जें काहिं ॥ २ ॥
पारि तें करणें बहुवसा । वलघौनि करी आयासा ।
जीवनउपाॐ कां जैसा । कोल्हांटियाचा ॥ ३ ॥
एका कणा लागि उंदिरु । असिका उसपे डोंगरु ।
कां सेवाला दोसें दर्दुरु । समुद्र डहुली ॥ ४ ॥
पैं भीके परौतें न लाए । तऱ्हीं गारुडी सर्प वाहे ।
काइ कीजे सीणु होये । गोडु ये कां ॥ ५ ॥
हें असो परिमाणुचेनि लाभें । पाताल लंघीति ॐलिंबे ।
तैसें स्वर्गसुखलोभें । विचंवणें जें ॥ ६ ॥

तें काम्य कर्म सक्लेश । जाणावें एथ राजस ।
आतां चिन्ह परियस । तामसाचें ॥ ७ ॥

> **अनुबंधं क्षयं हिंसामनपेक्ष्य च पौरुषं ॥**
> **मोहादारभ्यते कर्म यत्तत्तामसमुच्यते ॥ २५ ॥**

तरि तें गा तामस कर्म । जें निंदेचें काळें धाम ।
निषेधाचें जन्म । साचें जेणें ॥ ८ ॥
जें निफजविलेया पाठिं । काहिं चि फळ न दिसे दीठी ।
रेघ काढिलेयां पोटीं । तोयाचां जेवि ॥ ९ ॥
कां कांजी गुसळलेयां । सारकतु फुंकिलेयां ।
काहिं न दिसे गाळिलेयां । वाळुवेचा घाणा ॥ ६१० ॥
नाना उपणिलेयां भूस । विंधलेयां आकाश ।
मांडिलेयां पाश । वारियासि ॥ ११ ॥
हें आघवें चि जैसें । वांझे होउनि नाशे ।
जें केलेयां पाठिं तैसें । वायां चि जाए ॥ १२ ॥
यन्हविं नरदेहा एवडें । धन आटाणिये पडे ।
जें निफजवितां मोडे । जगाचें सुख ॥ १३ ॥
जैसा कमळवनीं फांसु । काढिलेयां कांटसु ।
आपण झिजे नाशु । कमळां करी ॥ १४ ॥
कां आपण आंगें जळे । आणि नागवी जगाचे डोळे ।
पतंगु जैसा सळें । दीपाचेनि ॥ १५ ॥
तैसें सर्वस्व वायां जाऊ । वरि देहासि हो घाऊ ।
परि पुढिला अपाऊ । निफजे जेणें ॥ १६ ॥
मासी आपणेयातें गिळवी । परि पुढिलातें वांती सीणवी ।
तें कश्मळ आठवी । आचरण जें ॥ १७ ॥
तें हिं करावेया दोसें । मज सामर्थ्य असे ।
किं नाहिं हें ऐसें । न पांत करी ॥ १८ ॥

केवढा माझा उपाऊ । करितां कोणु प्रस्ताऊ ।
केलेयां आऊ । काइ एथ ॥ १९ ॥
इये जाणिवेची सोए । अविवेकाचेनि पाएं ।
पूसूनियां होए । साटोपु कर्मी ॥ ६२० ॥
आपुला वसैठा जाळुनि । बिसाटे जैसा वन्हि ।
कां स्वमर्यादा गीळुनि । सिंधु उठी ॥ २१ ॥
मग नेणे बहू थोडें । न पाहे मागें पुढें ।
मार्गामार्ग एकीवडे । करीतु चाले ॥ २२ ॥
तैसें कृत्याकृत्यें सरकटित । आपु पर न विचारित ।
कर्म होये तें निश्चित । तामस जाण ॥ २३ ॥
ऐसें गुणत्रयें भिन्ना । कर्मासि गा अर्जुना ।
हे केली विवंचना । उपपत्तिसिं ॥ २४ ॥

मुक्तसंगोऽनहंवादी धृत्युत्साहसमन्वितः ॥
सिध्यसिध्योर्निर्विकारः कर्त्ता सात्विक उच्यते ॥ २६ ॥

आतां या चि कर्मा भजतां । कर्माभिमानियां कर्त्ता ।
तो जीउ ही त्रिविधता । पातला असे ॥ २५ ॥
चतुराश्रमवशें । पुरुषु चतुर्द्धा दीसे ।
कर्त्तेया त्रिविध तैसें । कर्मभेदें ॥ २६ ॥
परि तेयां तिहिं आंतु । सात्विक तवं प्रस्तूतु ।
सांघैन दत्तचित्तु । आकर्णि तूं ॥ २७ ॥
तरि फळउद्देशें सांडिलिया । वाढति जेवि सरलिया ।
शाखा कां चंदनाचेया । बावनेयां ॥ २८ ॥
कां न फळतां हिं सार्थका । जैसिया नागवाल्लिका ।
तैसिया करी नित्यादिका । क्रिया जो गा ॥ २९ ॥
पारि फळशून्यता । नाहिं तेया विफळता ।
पैं फळासी चि पांडुसुता । फळ काइसें ॥ ६३० ॥

आणि कृत्यादिकें करी बहुवसें । परि कर्त्ता मी हें नुमसे ।
वर्षाकालिचे जैसे । मेघवृंद ॥ ३१ ॥
तेंवि चि परमात्मलिंगा । समर्पावेया जोगा ।
कर्मकलापु पैं गा । निफजावेया ॥ ३२ ॥
तेया कालातें न लंघणें । देशशुद्धि हान साजणें ।
कां शास्त्राचां वार्ति पाहाणें । क्रियानिर्णयो ॥ ३३ ॥
वृत्ती करणें येकवला । चित्त जावों नेंदणें फला ।
नियमाचिया साखला । वाहाणें हान ॥ ३४ ॥
हा निरोधु साहावेया लागि । धैर्याचिया चांगाचांगी ।
चिंतवणी जिंतिया आंगीं । वाहे जो कां ॥ ३५ ॥
आणि आत्मेयांचिया आवडी । कर्म करितां सुरवाडीं ।
देहसुखाचिये परिवडी । येवों न लहाये ॥ ३६ ॥
ऐसां निद्रा दुरावें । क्षुधा न बणवे ।
सुरवाडु न पवे । आंगाचा ठाउ ॥ ३७ ॥
तवं अधिकाअधिक । उत्साहो धरी आगलिक ।
सोनें जैसें पुटीं तूंक । तूटलेयां ॥ ३८ ॥
जरि आवडि आथि साच । तरि जीवित्व ही सलंछ ।
आगि घालितां रोमांच । देखिजति ॥ ३९ ॥
मा आत्मेयां एवढिया प्रिया । वालभैला जो धनंजया ।
देहाची सिद्धता तेया । खेदु होइल ॥ ६४० ॥
ह्मणौनि सुरवाडू तूटे । जवं हें देह आटे ।
तवं आनंदु दुणावटे । कर्मि जेया ॥ ४१ ॥
ऐसेन जो कर्म करी । आणि कोण्हीं एकिं अवसरीं ।
आलें तें कर्म ठाके ऐसी सरी । वाहे जरि ॥ ४२ ॥
तरि कडाडिं मोडे जो गाडा । तो आपणपेयां न मनी अवघडा ।
तैसा ठाकलेनि थोडा । न्हवे चि जो कां ॥ ४३ ॥

नातरि आदरिलें । अव्यंग सिद्धी गेलें ।
तरि तें हिं जींतलें । मिरौं नेणे ॥ ४४ ॥
इया खुणा कर्म करितां । देखिजे जो पांडुसुता ।
तेयातें ह्मणिजे तत्वता । सात्विकु कर्त्ता ॥ ४५ ॥

रागी कर्मफलप्रेप्सुर्लुब्धो हिंसात्मको शुचिः ॥
हर्षशोकान्वितः कर्त्ता राजसः परिकीर्त्तितः ॥ २७ ॥

आतां राजसा कर्त्तेया । वोलखण हे धनंजया ।
जें अभिलाखा जगिचेया । वसैठा तो ॥ ४६ ॥
जैसा गार्विचेया कश्मला । उकरडां एकवला ।
कां श्मसानीं अमंगला । आववेयांसि ॥ ४७ ॥
तिया परीं जो अशेषां । विश्विचेयां अभिलाखां ।
पाये पाखालणियां दोषां । घरटा जाला ॥ ४८ ॥
ह्मणौनि फलाचा लागु । देखे जो आसलगु ।
तिये कर्मिं चांगु । रोहो मांडी ॥ ४९ ॥
आणि आपजलिये जोडी । उपखों नेंदी काडी ।
आणि क्षणीं क्षणीं कुरवंडी । जीवाची करी ॥ ६५० ॥
कृपणु ठेवां आपुला । तैसा दक्षु परावेया मोला ।
बकु जैसा खुतला । मासेयांसि ॥ ५१ ॥
आणि गोवि केलेयां जवलि । झगटलियां आंग फाली ।
फलें आंतु पोली । बोरांटी जैसी ॥ ५२ ॥
तैसा मनें वाचा कायें । भलेतेया दुःख जाये ।
स्वार्थु साधितां न पाहे । परावें हित ॥ ५३ ॥
तेविं चि आंगें कर्मीं । आचरणें न्हवे क्षमी ।
निगे मनोधर्मि । अरोचक ॥ ५४ ॥
कनकाचेया फला । आंतु माजु बाहिरी मैला ।
तैसा सबाह्यें दुबला । शुचित्वें जो ॥ ५५ ॥

आणि कर्मजात केलेयां । फल लाहे जरि धनंजया ।
तरि हरिखें जगा येया । वांकुलिया वाए ॥ ५६ ॥
अथवा तें आदरिलें । हीन फल जरि गेलें ।
तरि शोकें तेणें जियालें । धिक्करुं लागे ॥ ५७ ॥
कर्मिं राहाटि ऐसी । जेयातें गा देखसी ।
तो जाण त्रिशुद्धिसीं । राजसु कर्त्ता ॥ ५८ ॥

अयुक्तः प्राकृतः स्तब्धः शठो नैष्कृतिकोलसः ।
विषादी दीर्घसूत्री च कर्त्ता तामस उच्यते ॥ २८ ॥

आतां येया पाठिं येरु । कुकर्माचा आगरु ।
तो ही करुं गोचरु । तामसु कर्त्ता ५९ ॥
तरि मीं लागलेयां कैसें । पुढील जलत असे ।
हें नेणिजे हुताशें । जिया परीं ॥ ६६० ॥
पैं शस्त्रें मियां तीखटें । नेणे कैसें निवटें ।
कां नेणिजे कालकूटें । आपुलें केलें ॥ ६१ ॥
तैसा पुढिला आपणपेंया । घाये करीतु धनंजया ।
आदरी उम्खटिया । क्रिया जिया कां ॥ ६२ ॥
तिया करितां वेलीं । काइ जालें हें न संभाली ।
चलला वायु वाह्रुटली । चेष्टे जैसा ॥ ६३ ॥
पैं करणेयां आणि जेया । मेलु नाहिं धनंजया ।
तो पाह्रुनि पिसेंया । कैंची त्राये ॥ ६४ ॥
आणि इंद्रियांचें वोइरिलें । चरौनि राखे जो जियालें ।
वैला तलिं वर्त्तलें । पोसणें जैसें ॥ ६५ ॥
कां हांसेया रुदना वेल । नेणतां आदरी बाल ।
राहाटे उछंखल । तिया परी ॥ ६६ ॥
जो प्रकृति आतलेपणें । कृत्याकृत्यसवादु नेणे ।
फुगे केरें धालेपणें । उकरडें जैसें ॥ ६७ ॥

ह्मणौनि मान्याचेनि नावें । ईश्वरा हि परि न लवे ।
स्तब्धपणें न मनवे । डोंगरासि ॥ ६८ ॥
आणि मन जेयाचे काळलि । राहाटि फुडी चोरिली ।
दीठि ते किर वोली । पण्यांगनांची ॥ ६९ ॥
किंबहुना कपटिचें । देह चि वलिलें तेयाचें ।
तें जीणें कीं जुवांराचें । टिंटघर ॥ ६७० ॥
न्हवे तेयाचा प्रादुर्भावो । तो साभिलाख भिल्लांचा गावों ।
ह्मणौनि न ये येवों जावों । तिया वाटा ॥ ७१ ॥
आणि आणिकाचें नीकें केलें । तें वीरुं होये जेया आलें ।
जैसें पय मीनलें । लवण करी ॥ ७२ ॥
कांहिं विरुढे ऐसा पदार्थु । घातला आगी आंतु ।
तिये चि क्षणीं धडाडितु । आगि होए ॥ ७३ ॥
नाना सुद्रव्यें गोमटीं । जालेयां शरीरा पैठीं ।
होउनि ठाकति किरीटी । मलु चि जेवि ॥ ७४ ॥
तैसें पुढिलाचें बरवें । जेयाचा भितरु पावे ।
आणि विरुद्ध चि आघवें । होये चि गा ॥ ७५ ॥
जो गुण घे दे दोष । अमृताचें करी विख ।
दूध पाजिला देख । व्यालु जैसा ॥ ७६ ॥
आणि इहिकीं जियावें । जेणें परत्रां साचा होआवें ।
तें उचित कृत्य पावे । अवसरीं जिये ॥ ७७ ॥
तेधवां जेया आपैसी । नीद ये ठेविली ऐसी ।
दुहवेवारी जैसी । विटाले लोटे ॥ ७८ ॥
पैं द्राक्षरस कां उसा । वेळे तोंड सडे वायसा ।
कां डोळे फूटति दिवसा । डुडुळांचें ॥ ७९ ॥
तैसा कल्याणु काळु पाहे । तैं तेया आलसु खाए ।
ना प्रमादीं तरि होए । तो ह्मणे तैं ॥ ६८० ॥

तेविं चि सागराचां पोटीं । जळे अखंड आगिठी ।
तैसा विषादु वाहे पोटीं । जिवाचिये ॥ ८१ ॥
आगी धूवां एकावधी । कां अपाना आणि दुर्गंधि ।
तैसा जो जीविता अवधी । विषादें केला ॥ ८२ ॥
आणि कल्पांताचिया पारा । वेगळेया ही जो वीरा ।
सूत्र धरी व्यापारा । साभिलाखें ॥ ८३ ॥
अगा जगा ही परौती । सुचावा हे पैं चित्तीं ।
करितां विर्षि हातिं । तृण हिं न लगे ॥ ८४ ॥
ऐसा जो लोका आंतु । पापपुंजु मूर्त्तु ।
देखिजे तो अव्याहतु । तामसु कर्त्ता ॥ ८५ ॥
एवं कर्म कर्त्ता ज्ञान । यां तिहिंचें त्रिधा चिन्ह ।
दाविलें तुज सुजन—। चक्रवर्त्ती ॥ ८६ ॥

बुद्धेर्भेदं धृतेश्चैव गुणतस्त्रिविधं शृणु ॥
प्रोच्यमानमशेषेण । पृथक्त्वेन धनंजय ॥ २९ ॥

आतां अविद्येचां गावीं । मोहाची वेढूनि मदवी ।
संदेहाचिं आघवीं । लेउनि लेणीं ॥ ८७ ॥
आत्मनिश्चयाची बरव । जिये आरिसां पाहे सावेव ।
तिये बुद्धिची ही धांवं । त्रिधा चि असे ॥ ८८ ॥
अगा सत्वादिगुणिं इहिं । काइं एक तिहिं ठांइं ।
न कीजे चि एथ पाईं । जगा माझि ॥ ८९ ॥
आगि नसतां पोटीं । कोठें काष्ट असे सृष्टी ।
तैसें तें कैंचें दृश्य किरीटी । त्रिधा जें नोहे ॥ ६९० ॥
ह्मणौनि तिहिं गुणि । बुद्धि केली त्रिगुणीं ।
धृतिसि ही वाटणी । तैसी चि असे ॥ ९१ ॥
तें चि एकैक वेगळालें । एथ चिन्ह अलंकारलें ।
सांघिजैल उपाइलें । भेदलेपणें ॥ ९२ ॥

पारे बुद्धिधृति एयां । दोहिं भागां माझि धनंजया ।
आदि रूप बुद्धिचेया । भेदासि करूं ॥ ९३ ॥
तरि उत्तममध्यमनिकृष्टा । संसारासि गा सूभटा ।
प्राणियां यंतिया वाटा । तीनि आथि ॥ ९४ ॥
जे सात्विकराजसतामसनिबद्ध । हे ते मार्ग प्रसिद्ध ।
संसारभयसंबंध । जीवां येयां ॥ ९५ ॥

प्रवर्त्ति च निवृर्त्ती च कार्याकार्ये भयाभये ॥
बंधमोक्षं च या वेत्ति बुद्धिः सा पार्थ सात्विकी ॥ ३० ॥

ह्मणौनि अधिकारें मानलें । जें विधिचेनि अर्घे आलें ।
तें एथ चि एक भलें । नित्यकर्म ॥ ९६ ॥
तें चि आत्मप्राप्तिफल । दीठि सूनि केवल ।
कीजे जैसें कां जल । सेविजत ताहाने ॥ ९७ ॥
येतुलेनि तें कर्म । सांडी भयजन्म विषम ।
करूनि दे सुगम । मोक्षसिद्धी ॥ ९८ ॥
तें कर्म करी तो भला । संसारभयें सांडिला ।
करणीयत्वें आला । मुमुक्षभागा ॥ ९९ ॥
तेथ जो बुद्धी ऐसा । बलीं बांधे भरवसा ।
मोक्षु ठेविला ऐसा । जोडैल एथ ॥ ७०० ॥
ह्मणौनि निवृत्तिची मांडली । सूनि प्रवृत्ती तलिं ।
ए कर्मि बुडकली । द्यावी किं नां ॥ १ ॥
तृषार्त्ता पाणियें जीणें । कां पुरीं पडिलेयां प्रवाहणें ।
अंध कूपिं गति किरणें । सूर्याचेनि ॥ २ ॥
नाना पथ्येंसि अखद लाहे । तरि रोगें दाटिला ही जिये ।
कां मीना जीवाला होए । जलाचा जारें ॥ ३ ॥
तरि तेया जीविता । नाहिं जैसें अन्यथा ।
तैसें कर्मा येया प्रवर्त्ततां । जोडे चि मोक्षु ॥ ४ ॥

हें किर जेयाचिये कडे । जें ज्ञान आथि चोखडें ।
आणि करणीं फुडें । ऐसें जाणे ॥ ५ ॥
जियें तिहिं काम्यादिकें । संसारभयदायकें ।
अकृत्यपणाचे आबुखे । पडिले जेयां ॥ ६ ॥
तिये कर्मि अकार्थिं । जन्ममरणसभयीं ।
प्रवृत्तिफलें विपायीं । मागिलीं चि ॥ ७ ॥
पैं गा आगी माझि न रिगवे । अथाविं न घलवे ।
धगधगीत नांगवे । शूल जेवि ॥ ८ ॥
कां कालियाणा धुधुवांतु । देखौनि न पसरवे हातु ।
न वचवे खोंपे आंतु । वाघाचिये ॥ ९ ॥
तैसें कर्म अकरणिय । देखौनि महाभय ।
उपजे निःसंदेह । बुद्धि जेया ॥ ७१० ॥
वाढिलें रांधौनि विखें । तेथ जाणिजे मृत्यु न चुके ।
तेवि निषेधिं कें देखे । बंधातें जो ॥ ११ ॥
मग बंधुभयभारितिं । तिये निषेधीं प्राप्तिं ।
विनियोगु जाणे निवृत्ती । कर्माचिये ॥ १२ ॥
ऐसें कार्याकार्यविवेकीं । जे प्रवृत्तिनिवृत्तिमापकीं ।
खराकुडापारखी । जिया परीं ॥ १३ ॥
तैसी कृत्याकृत्यशुद्धी । बुझे जें निरवधी ।
सात्विक ह्मणिपे बुद्धी । ते गा जाण ॥ १४ ॥

यया धर्ममधर्मं च कार्यं चाकार्यमेव च ॥
अयथावत्प्रजानाति बुद्धिः सा पार्थ राजसी ॥ ३१ ॥

आणि बकाचां गावीं । घेपे क्षीरनीर सकलवी ।
कां अहोरात्राची गोवी । आंधलें नेणे ॥ १५ ॥
जेया फुलाचें गोमटें फावे । तो किं काष्टें कोरूं धांवे ।
परि भ्रमरपण नव्हे । अंन्हा जेवि ॥ १६ ॥

तैसिं इयें कार्याकार्यें । धर्माधर्मरूपें इयें ।
तियें न सुहतां जियें । जाणती जे कां ॥ १७ ॥
आगा डोळां विण मोतियें । वेंतां पाडु मिळे विपायें ।
न मिळणें तें आहे । ठेविलें तेथ ॥ १८ ॥
तैसें अकरणीय अवचटें । नोडवे तरी चि लोटे ।
यऱ्हवि जाणे एकवटें । दोन्हीं जे कां ॥ १९ ॥
ते गा बुद्धि ऐसी । जाण एथ राजसी ।
आखत टाकिली जैसी । मांदिएसी ॥ ७२० ॥

अधर्मं धर्ममिति या मन्यते तमसावृता ॥
सर्वार्थान्विपरीतांश्च बुद्धिः सा पार्थ तामसी ॥ ३२ ॥

आणि राजा जिया वाटा जाए । तें चोरांसि अडवंतावो होये ।
कां राक्षसांसि दिवो पाहे । राति होउनि ॥ २१ ॥
नाना निधान चि निदैवां । होये कोळिसेयाचा उडवा ।
पैं असतां आपणपें जीवा । नाहिं जालें ॥ २२ ॥
तैसें धर्मजात जेतुकें । जिये बुद्धीसि पातकें ।
साच तें लटकें । ऐसें बुझे ॥ २३ ॥
हे आघवे चि अर्थ । ते करुनि घाली अनर्थ ।
गुणातें व्यवस्थित । दोष मानी ॥ २४ ॥
किंबहुना श्रुतिजातें । प्रतिष्ठीनि केलें सरतें ।
तेतुलें हिं उपरतें । जाणे जे बुद्धी ॥ २५ ॥
ते कोण्हातें हिं न पुसतां । तामसी जाणावी पांडुसुता ।
रात्रि काइ धर्मार्था । साच करावी ॥ २६ ॥
एवं बुद्धीचे भेद । तीन्ही तुज विशद ।
सांघितले स्वयंबोध । कुमुदचंद्रा ॥ २७ ॥

धृत्या यया धारयते मनःप्राणेंद्रियक्रियाः ॥
योगेनाव्यभिचारिण्या धृतिः सा पार्थ सात्त्विकी ॥३३॥

आतां इया चि बुद्धिवृत्ति । निष्टंकिली कर्मजातीं ।
बोधु मांडिजे धृती । त्रिविधा जिया ॥ २८ ॥
तियेचे ही विभाग । तीनि यथालिंग ।
सांघिजती चांग । अवधान दे ॥ २९ ॥
तरि उदैला दिनकरु । चोरीसि थोंके अंधकारु ।
कां राजाज्ञा अव्यवहारु । कुंठवी जेवि ॥ ७३० ॥
नाना पवनाचा साटु । उचललेयां नीटु ।
आंगेंसिं बोभाटु । सांडिती मेघ ॥ ३१ ॥
कां अगस्तिचेनि दर्शनें । सिंधु घेउनि ठांति मौनें ।
चंद्रोदइं कमळवनें । मीठी देंती ॥ ३२ ॥
हें असो पाउ॰ उचालिला । मदमुखु न ठेवी चि खाला ।
गाजौनि पुढां जाला । सिंहुं जरि ॥ ३३ ॥
तैसा जो धीरु । उठिलेयां अंतरु ।
मनादिकें व्यापारु । सांडिति उगीं ॥ ३४ ॥
इंद्रियां विषयांची गांठि । आपैसेया गळति किरीटी ।
मना मायेचां पोटीं । रिगति दाही ॥ ३५ ॥
अधऊर्ध्व गुढें काढी । प्राणु नवां पेंढी ।
बांधौनि घाली उंडी । मध्यमे माझि ॥ ३६ ॥
संकल्पविकल्पाचें लुगडें । सांडूनि मन उघडें ।
बुद्धि ही मागिली कडे । उगें बैसे ॥ ३७ ॥
ऐसें धैर्यराजें जेणें । मनप्राणकरणें ।
स्वचेष्टा संभाषणें । सांडिवीजती ॥ ३८ ॥
मग आघवीं चि संडीं । ध्यानाचां आंतुलीं मढीं ।
कोंडिजति निरवढी । योगाचिया ॥ ३९ ॥
पारि परमात्मेयां चक्रवर्ती । उगाणीति जवं हातीं ।
तवं लांचु नेघतां धृती । धरिजति जिया ॥ ७४० ॥

ते गा धृति एथें । सात्विक हें निरुतें ।
आइक अर्जुनातें । श्रीकांतु ह्मणे ॥ ४१ ॥
आणि होउनियां शरीरी । स्वर्गसंसाराचां दोहीं घरीं ।
नांदे जो पोटभरी । त्रिवर्गोपायें ॥ ४२ ॥

यया तु धर्मकामार्थान् धृत्या धारयतेऽर्जुन ॥
प्रसंगेन फलाकांक्षी धृतिः सा पार्थ राजसी ॥ ३४ ॥

तो मनोरथाचां सागरीं । धर्मार्थकामाचें तारुं भरी ।
जेणें धैर्यबळें करी । क्रियावाणिज ॥ ४३ ॥
जें कर्मभांडवला सुए । तेयाची चौगुणां येंती पाहे ।
एवडें सायासें हें साहे । जेया धृति ॥ ४४ ॥
ते गा धृति राजस । पार्था एथ परियस ।
आतां आइकैं तामस । तिसरी जे ॥ ४५ ॥

यया स्वप्नं भयं शोकं विषादं मदमेव च ॥
न विमुंचति दुर्मेधा धृतिः सा पार्थ तामसी ॥ ३५ ॥

तरि सर्व अधमें गुणें । जेयाचें कां रूपा एणें ।
कोळिसा काळेपणें । घडिला जैसा ॥ ४६ ॥
आहो प्राकृतु आणि हीनु । तेया ही किं गुणसत्वाचा मानु ।
पारि न ह्मणिजे पुण्यजनु । राक्षसु काइ ॥ ४७ ॥
कां ग्रहां माझि इंगळु । तेयातें ह्मणिजे मंगळु ।
तैसा तमिं धसाळु । गुणसंबंधु हा ॥ ४८ ॥
तैसा सर्वदोषांचा वसैठा । तम चि कामौनि सूभटा ।
उभारिला आंगवटा । जेया नराचा ॥ ४९ ॥
तो आलसु सूनि असे काखे । ह्मणौनि निद्रे कहीं न मूंके ।
पापें पोसितां दुःखें । न संडिजे जेवि ॥ ७५० ॥
आणि देहाधनाचिया आवडी । सदा भयातें न संडी ।
विसंभों न शके ढोंढी । काठिन्य जैसें ॥ ५१ ॥

आणि पदार्थजाती स्नेहो । बांधे ह्मणौनि तो शोका ठाऊं ।
केला न पाप जाऊं । कृतघ्न जैसा ॥ ५२ ॥
आणि असंतोखु जीवेसीं । धरूनि ठेला अहर्निशीं ।
ह्मणौनि मैत्र तेणेंसीं । विशादें केलें ॥ ५३ ॥
लसणातें न संडी गंधि । कां अपथ्यशीलातें व्याधि ।
तैसी केली मरणा अवधी । विशादें तेया ॥ ५४ ॥
आणि वयसा वित्तकामु । येयांचा वाढवी संभ्रमु ।
ह्मणौनि मदें आश्रमु । बंधला तेथ ॥ ५५ ॥
आगितें न संडी तापु । सळातें जातिचा सापु ।
कां जगाचा वैरी वासिपु । अखंड जैसा ॥ ५६ ॥
नातरि शरीरातें काळु । न विसंभे कवण्ही वेळु ।
तैसा आथि अढळु । तामसिं मदु ॥ ५७ ॥
एवं पांचै हे निद्रादिक । तामसाचां ठांइं दोष ।
जिया धृती देख । धरिले असति ॥ ५८ ॥
तिये धृती नावें । तामसी एथ हें जाणावें ।
ह्मणितले तेणें देवें । जगाचेनि ॥ ५९ ॥
एवं त्रिविधा जो बुद्धी । कीजे कर्मनिश्चयो आदीं ।
तो धृती इया सिद्धी । नेइजे एथ ॥ ७६० ॥
सूर्यें मार्गु गोचरु होए । आणि तो चालति किर पाए ।
परि चालणें तें आहे । धैर्यें जेवि ॥ ६१ ॥
तैसी बुद्धि कर्मातें दावी । तें करणसामग्र निफजवी ।
परि निफजावेया होआवी । धीरता जे ॥ ६२ ॥
ते हे गा तुज प्रति । सांघितली त्रिविध धृति ।
येया कर्मत्रया निष्पत्ति । जाळेयां मग ॥ ६३ ॥

सुखं त्विदानीं त्रिविधं शृणु मे भरतर्षभ ॥
अभ्यासाद्रमते यत्र दुःखांतं च निगछति ॥ ३६ ।

येथ फल येक जें निफजे । सुख जेयातें ह्मणिजे ।
तें हिं त्रिविध जाणिजे । कर्मवशें ॥ ६४ ॥
तरि फलरूप तें सुख । त्रिगुणिं भेदलें देख ।
विवंचूं आतां चोख । चोखीं बोलीं ॥ ६५ ॥
चोखी ते कैसी सांघें । पैं घेऊँ जांतां बोलबगे ।
कानिच्चिये ही लागे । हातिचा मलु ॥ ६६
ह्मणौनि जेयाचेनि अव्हेरें । अवधान होये बाहिरें ।
तें आइक हो अंतरें । जिवाचेनि जीवें ॥ ६७ ॥
ऐसें ह्मणौनि देऊ । त्रिविधा सुखाचा प्रस्ताऊ ।
मांडिला तो निर्वाहो । निरोपित असे ॥ ६८ ॥
ह्मणे सुखत्रया संज्ञा । सांघों ह्मणौनि प्रतिज्ञा ।
बोलिजे तें प्राज्ञा । आइक आतां ॥ ६९ ॥
तरि सुख तें गा किरीटी । दाविजैल तुज दीठी ।
जेणे आत्मेनसीं भेटि । जीवासि होए ॥ ७७० ॥
परि मात्रेचेनि मापें । दिव्योषध जैसें घेपे ।
कां कथिलाचें कीजे रूपें । रसभावनीं ॥ ७१ ॥
नाना लवणाचे जल । होआवेया दोनि च्यारि वेल ।
देउनि सांडिजति ढाल । तोयाचे चि जेवि ॥ ७२ ॥
तेवि जालेमि सुखलेशें । जीउ भाविलेयां अभ्यासें ।
जीवपणाचें नाशे । दुःख जेथ ॥ ७३ ॥
तें येथ आत्मसुख । जालें असे त्रिगुणात्मक ।
तें हिं सांघों येकैक । रूप आतां ॥ ७४ ॥

यत्तदग्रे विषमिव परिणामे मृतोपमम् ॥
तत्सुखं सात्विकं प्रोक्तमात्मबुद्धिप्रसादजम् ॥ ३७ ॥

तरि चंदनाचें बुढ । सर्पि जैसें दुवाड ।
कां निधानाचें तोंड । विवंसीतें ही ॥ ७५ ॥

आगा स्वर्गिचें गोमटें । अडव यागसंकटें ।
कां बापपण दासटें । त्रासकाळें ।। ७६ ।।
ह असो दीपाचिये सिद्धी । अवघड धूं आधिं ।
नातरि तो वोषधी । जीभेचा ठाउ ।। ७७ ।।
तिया परीं पांडवा । जेया सुखाचा रिगावां ।
विषमु तेया मेळावा । यमदमाचा ।। ७८ ।।
देंत सर्वस्नेहा मीठी । आंगीं ऐसें वैराग्य उठी ।
स्वर्गसंसाराकांटी । काढित चि ।। ७९ ।।
विवेकश्रवणें खरपुसें । जेथ व्रताचरणें कर्कसें ।
करितां जांति भोकसे । बुद्ध्यादिकांचे ।। ७८० ।।
सुषुम्नेचेनि तोंडें । गीळिजे प्राणापानाचे लोंढे ।
बोहणीए चि एवडें । भारी जेथ ।। ८१ ।।
तें सारसां हिं विघडतां । वोहांहूनि वत्स काढितां ।
नव्हे भणग दवडितां । भाणेया वरौनि ।। ८२ ।।
पैं गा माये पुढौनि बालक । काळें नेंतां जें एक ।
होये कां उदक । तूटतां मीनां ।। ८३ ।।
तैसें विषयांचें घर । इंद्रियां सांडितां थोर ।
युगांत होये तें वीर । वीतराग साहांति ।। ८४ ।।
ऐसा जेया सुखिचा आरंभु । दात्री काठिण्याचा क्षोभु ।
मग क्षीराब्धिलाभु । अमृताचा जैसा ।। ८५ ।।
पहिलेया वैराग्यगरळा । धैर्यशंभु वोडविला गळा ।
तरि ज्ञानामृतें सोहळा । पाहे जेथ ।। ८६ ।।
पैं कोळिता ही हूनु बहुवसें । द्राक्षाचें हिरवेपण असे ।
तें परिपाकीं कां जैसें । माधुर्य होए ।। ८७ ।।
तें वैराग्यादिक तैसें । पीकलें आत्मप्रकाशें ।
मग वैराग्येंसीं हीं नासे । अविद्याजात ।। ८८ ।।

तेधवां सागरीं गंगा जैसी । आत्मा मीनलेयां बुद्धि तैसी ।
अद्वयआनंदाची आपैसी । खाणि उघडे ॥ ८९ ॥
ऐसें स्वानुभवविश्रामें । वैराग्यमूल जें परिणमे ।
तें सात्विक एणें नावें । बोलिजे सुख ॥ ७९० ॥

विषयेंद्रियसंयोगाद्यत्तदग्रेऽमृतोपमम् ॥
परिणामे विषमिव तत्सुखं राजसं स्मृतं ॥ ३८ ॥

आणि विषयइंद्रियां । मेळु होंतां धनंजया ।
तें सुख जाये थडिया । सांडौनि दोन्हीं ॥ ९१ ॥
अधिकारिया रिगतां गावों । जाला जैसा उत्सावो ।
कां रिणावरि विवाहो । विस्तारिला ॥ ९२ ॥
नाना रोगीं जीभे पासिं । केळें गोडें होंति साखरेसीं ।
कां वत्सनागा जैसी । महुलले ते ॥ ९३ ॥
पहिले सवंचोरां मैत्र । भेटिहाटिचें कलत्र ।
कां लाघविचे विचित्र । विनोद ते ॥ ९४ ॥
तैसें विषयेंद्रियदोखीं । जें सुख जीवातें पोखी ।
मग उपटला खडकीं । राजहंसु जैसा ॥ ९५ ॥
तैसी जोडि आघवी आटे । जीविताचा ठाउ फीटे ।
सुकृताचेया ही मुटे । धनाची गांठि ॥ ९६ ॥
आणि भोगिलें जें काहिं । स्वप्न जैसें होये नाहिं ।
मग हाणिचां चि घाइं । लोळावें उरे ॥ ९७ ॥
ऐसें पाहांतिं जें सुख । इहिकिं परिणामे देख ।
परत्रीं फिर विष । होउनि परते ॥ ९८ ॥
जें इंद्रियजाता लला । दीधलेयां धर्माचा मला ।
जाळूनि भोगिजे सोहळा । विषयांचा जेथ ॥ ९९ ॥
तेथ पातकें मांधाति थाउ । तियें नरकीं देंति ठाउ ।
जेणें सुखें अपाउ । परत्रीं ऐसा ॥ ८०० ॥

पैं नावें विष महुरें । परि मारूनि अतिखरें ।
तैसें आदि जें गोडिरें । अंतीं कडू ॥ १ ॥
पार्था तें सुख साचें । वळिलें आहे रजाचें ।
म्हणौनि न सींवं तेयाचें । आंग कहीं ॥ २ ॥

यदग्रे चानुबंधे च सुखं मोहनमात्मनः ॥
निद्रालस्यप्रमदोत्थं तत्तामसमुदाहृतं ॥ ३९ ॥

आणि अपेयाचेनि पानें । अखाद्याचेनि भोजनें ।
स्वैरस्त्रीसंनिधानें । होये जें सुख ॥ ३ ॥
कां पुढिलाचेनि मारें । नातरि पशुप्रहारें ।
जें सुख अवतरे । भांडाचां बोलीं ॥ ४ ॥
जें आलस वारि पोखिजे । निद्रे माझि देखिजे ।
जेयाचां आदीं अंतीं भूलिजे । आपुली वाट ॥ ५ ॥
तें गा सुख पार्था । तामस जाण सर्वथा ।
हें न संगों चि जें कथा । असंभाव्य हे ॥ ६ ॥

न तदस्ति पृथिव्यां वा दिवि देवेषु वा पुनः ॥
सत्वं प्रकृतिजैर्मुक्तं यदेभिः स्यात्रिभिर्गुणैः ॥ ४० ॥

ऐसें कर्मभेदें मुदलें । फळसुख ही त्रिधा जालें ।
तें हें एथ मियां केलें । गोचर तुज ॥ ७ ॥
तें कर्त्ता कर्म फळ । हे त्रिकुटी एकि केवळ ।
वांचूनि कहीं चि असे स्थूल । सूक्ष्मादि ॥ ८ ॥
आणि हे तवं त्रिकुटी । तिहिं गुणिं किरीटी ।
गुंथिली आहे पटीं । तांथुवीं जैसी ॥ ९ ॥
म्हणौनि प्रकृतिचां लोकीं । न बंधिजे सत्वादिकीं ।
तैसी स्वर्गीं नां मृत्युलोकीं । आथि वस्तु ॥ ८१० ॥
कैंचा लोंवे विण कांबळा । मातिये विण मोदळा ।
कां जळें विण कल्लोळां । होणें आहे ॥ ११ ॥

तैसें नोहोनि गुणागुणाचे । सिष्टिचां रचलां रचे ।
ऐसें नाहिं गा साचें । प्राणिजातां ॥ १२ ॥
या लागि हें सकल । तिहिं गुणाचें केवल ।
घडिलें आहे निखल । ऐसें जाण ॥ १३ ॥

ब्राह्मणक्षत्रियविशां शूद्राणां च परंतप ॥
कर्माणि प्रविभक्तानि स्वभावप्रभवैर्गुणैः ॥ ४१ ॥

गुणीं देवत्रई मेलविली । लोकिं त्रिकुटी पाडिली ।
चतुर्वर्णा घातली । सिनानिं उलिंगें ॥ १४ ॥
ते चि च्यान्ही वर्ण । जारि पूससी कोण ।
तारि ब्राह्मण । मुख्य जे कां ॥ १५ ॥
एर क्षत्री वैश्य दोन्हीं । ते ही ब्राह्मणाचां चि मानीं ।
जें ते वैदिके विधानीं । योग्य ह्मणौनि ॥ १६ ॥
चौथा शूद्रु जो धनंजया । वेदीं लागु किर नाहीं तेया ।
तन्हीं वृत्ति वर्णत्रया । आधीन तेयाची ॥ १७ ॥
तिये वृत्तिचिया जवलिका । वर्णा ब्राह्मणादिकां ।
आहो शूद्रु ही देखां । चौथा जाला ॥ १८ ॥
जैसा फुलाचेनि सांघातें । तांथू तुरंबिजे श्रीमंतें ।
तैसें द्विजसंगें शूद्रातें । स्वीकारीति श्रुती ॥ १९ ॥
ऐसीसी गा पार्था । चतुर्वर्णव्यवस्था ।
करूं आतां कर्मपंथा । ययाचेया रूप ॥ ८२० ॥
जे हीं ते वर्ण च्यान्ही । ये जन्ममृत्युची कातरी ।
तूकौनियां ईश्वरीं । पैठे होंति ॥ २१ ॥
जिये आत्मप्रवृत्तिचां इहीं । गुणिं सत्वादिकीं तिहीं ।
कर्मे चौघां चौं ठांइं । वांटिलीं वर्णा ॥ २२ ॥
जैसें बापें जोडिलें लेंका । वांटे सूर्य मार्ग पथिकां ।
नाना व्यापार सेवकां । स्वामि जैसा ॥ २३ ॥

तैसें प्रकृतिचां गुणीं । जेया कर्माची वेऱ्हाणी ।
केली आहे वर्णीं । चौ हीं इहीं ॥ २४ ॥
ते सत्वें आपुलां आंगीं । समुनिनिमुनि भागीं ।
दोघे केले नियोगी । ब्राह्मणक्षत्री ॥ २५ ॥
आणि रज परि सात्विक । तेया ठेविले वैश्य लोक ।
रज चि तमें भेसक । तेथ शूद्रु जाला ॥ २६ ॥
ऐसा एका चि प्राणिवृंदा । भेदु वर्णा चतुर्धा ।
गुणीं चि इहीं प्रबुधा । केला जाण ॥ २७ ॥
मग आपुलें ठेविलें जैसें । आइतें चि दीपें दीसे ।
गुणभिन्न कर्मे तैसें । शास्त्र दावी ॥ २८ ॥
ते चि आतां कोण कोण । वर्णविहिताचें लक्षण ।
हें सांघों आइक श्रवण । सौभाग्यनिधी ॥ २९ ॥

शमो दमस्तपः शौचं क्षांतिरार्जवमेव च ॥
ज्ञानं विज्ञानमास्तिक्यं ब्रह्मकर्म स्वभावजम् ॥ ४२ ॥

तरि सर्व इंद्रियांची वृत्ति । घेउनि आपुलां हातीं ।
बुद्धि आत्मेयां मिळे एकांतिं । प्रिया जैसी ॥ ८३० ॥
ऐसा बुद्धिचा उपरमु । तेया नावं ह्मणिपे शमु ।
तो गुणु गा उपक्रमु । जेया कर्माचा ॥ ३१ ॥
आणि बाह्यइंद्रियांचें धांडें । पीटुनि विधिचेनि दंडें ।
नेंदिजे अधर्मा कडे । कहीं चि जाऊं ॥ ३२ ॥
तो पैं गा शमा विरजा । दमगुणु जेथ दूजा ।
आणी स्वधर्माचिया वोजा । जीर्णे जें कां ॥ ३३ ॥
तेवि चि सटिवियेचिये राती । न विसंभिजे जेवि वाती ।
तैसा ईश्वरनिर्णयो चित्तीं । वाहाणे जें गा ॥ ३४ ॥
तेया नावं तप । हें तीजेया गुणाचे रूप ।
आणि शौच ही निष्पाप । द्विविध जेथ ॥ ३५ ॥

मन भावशुद्धी भरलें । आंग क्रिया आलंकरलें ।
ऐसें सबाह्य जियालें । साजिरें जें कां ॥ ३६ ॥
तेया नावं शौच पार्था । तो कर्मि गुणु चौथा ।
आणि पृथ्वीचेया परी सर्वथा । सर्व जें साहाणें ॥ ३७ ॥
ते गा क्षमा पांडवा । गुणु जेथ पांचवां ।
स्वरां माझि सोहावा । पंचमु जैसा ॥ ३८ ॥
आणि वांकुडेनि वोघेंसिं । गंगा हे उजू चि जैसी ।
कां पुटीं वललां उंसीं । गोडी जेवि ॥ ३९ ॥
तैसा विषमा हिं जीवां । लागि उजुकारु होआवा ।
तें आर्जव गा सावां । तेथिचा गुणु ॥ ८४० ॥
आणि पाणियें प्रयत्नें माली । अखंड जचे झाडां मुलीं ।
परि तें आघवें चि फलीं । जाणे जेवि ॥ ४१ ॥
तैसें शास्त्राधारें तेणें । ईश्वरू चि एकु पावणें ।
हें फुडें जें कां जाणणें । तें एथ ज्ञान ॥ ४२ ॥
ते गा कर्मि जिये । सातवां गुणु होये ।
आणि विज्ञान हें पाहे । एवंरूप ॥ ४३ ॥
तरि सत्वशुद्धिचिये वेले । शास्त्रें कां ध्यानबलें ।
ईश्वरतत्वीं चि मिले । निष्टंकबुद्धी ॥ ४४ ॥
हें विज्ञान बरवें । तें गुणें जें आठवें ।
आणि आस्तिक्य जाणावें । नववा गुणु ॥ ४५ ॥
पैं राजमुद्रा आथिलेया । प्रजा भजे भलेतेया ।
तेवि शास्त्रें स्वीकारिलेयां । मार्गमात्रातें ॥ ४६ ॥
आदरें कां वर्त्तणें । तें आस्तिकत्व मी ह्मणें ।
तो नववा गुणु जेणें । कर्म साच ॥ ४७ ॥
एवं नवै शमादिक । गुण जेथ निर्दोख ।
तें कर्म जाण स्वाभाविक । ब्राह्मणाचें ॥ ४८ ॥

तो नवगुणरत्नाकरु । ययां नवां रत्नांचा हारु ।
न फेडित ले दिनकरु । प्रकाशु जैसा ॥ ४९ ॥
नाना चांपाचां पौळीं पूजिला । चंद्रु चंद्रिका धवलिला ।
कां चंदनु निजें चर्चिला । सौरभ्यें जेवि ॥ ८५० ॥
तेवि नव गुण टिकलग । लेणें ब्राह्मणाचें हें अव्यंग ।
कहीं चि न संडी आंग । ब्राह्मणाचें ॥ ५१ ॥

शौर्यं तेजो धृतिर्दाक्ष्यं युद्धे चाप्यपलायनं ॥
दानमीश्वरभावश्च क्षात्रं कर्म स्वभावजं ॥ ४३ ॥

आतां उचित जें क्षत्रियां । तें हिं कर्म धनंजया ।
सांघों आइक प्रज्ञेचिया । भरोवरी ॥ ५२ ॥
तरि हा भानु तेजें । नापेक्षी जेवि विरजें ।
कां सिंहें न पाहिजे । जावलिया ॥ ५३ ॥
ऐसा स्वयंभु जो जीव लाटु । सावायें विण उद्भटु ।
तो शौर्य गा श्रेष्ठु । पहिला गुणु ॥ ५४ ॥
आणि सूर्याचेनि प्रतापें । कोडि ही नक्षत्रें हारपे ।
ना तो तऱ्हीं न लोपे । सचंद्रीं तिहीं ॥ ५५ ॥
तैसा आपुलेनि प्रौढ गुणें । जगासि विस्मयो देणें ।
आपण तरि न क्षोभणें । काइसेनि हीं ॥ ५६ ॥
तें प्रागलभ्य रूप तेजा । जिये कामीं गुणु दूजा ।
आणि धीरु तो तीजा । तेथिचा गुणु ॥ ५७ ॥
वरिपडिलेयां आकाश । बुद्धिचे डोले मानस ।
झांकी ना तें साहस । धैर्य जेथ ॥ ५८ ॥
आणि पाणी होये भलेतेतुकें । पारि तें जीणौनि पद्म फांके ।
कां आकाश ऊंचिया जींके । आवडेतेया ॥ ५९ ॥
तेवि विविधा अवस्था । पातलिया जीणौनि पार्था ।
प्रज्ञाफलतेया अर्था । वेझ देणें जें ॥ ८६० ॥

तें दक्षत्व गा चोख । जेथ चौथा गुणु देख ।
आणि जूझ अलौकीक । पांचवां गुणु ॥ ६१ ॥
आदित्याचिं झाडें । ठाकति रविबिंबा कडे ।
तेवि समोर शत्रू पुढें । होणें जें कां ॥ ६२ ॥
माहेवणी प्रयत्नेंसिं । चुकविजे सेजे जैसी ।
रिपू पाठि नेंदिजे तैसी । रणांगणीं ॥ ६३ ॥
हा क्षत्रियांचां आचारीं । पांचवां गुणेंद्रु अवधारीं ।
चौं हीं पुरुषार्थां शिरीं । भगति जैसी ॥ ६४ ॥
आणि जालेनि फुलें फलें । शाखिये जैसे मोकले ।
कां उदार परिमलें । पद्मकर ॥ ६५ ॥
नाना आवडिचेनि मापें । चांदिणें भलेतेणें वेपे ।
पुढिलाचेनि संकल्पें । तैसें जें देणें ॥ ६६ ॥
तें उमप गा दान । जेथ सावें गुणरत्न ।
आणि आज्ञे एकायतन । होये जेणें कां ॥ ६७ ॥
पोखुनि अवेव आपुले । करविजति मानविलें ।
तेवि पालणें लोभविलें । जग जें भोगी ॥ ६८ ॥
तेया नावं ईश्वरभावो । जो सर्व सामग्रियेचा ठावो ।
तो गुणा माझि राउ । सातवां जेथ ॥ ६९ ॥
ऐसे जे शौर्यादिकीं । इहिं सातवां गुणिं विशेषिं ।
अलंकृत सप्तरुषीं । आकाश जैसें ॥ ८७० ॥
तैसें सप्तगुणिं विचित्र । कर्म जें जगीं पवित्र ।
तें साहाजें जाण क्षात्र । क्षत्रियांचें ॥ ७१ ॥
नाना क्षत्री नव्हे नरु । तो सत्वसोनेयांचा चि मेरु ।
ह्मणौनि गुणस्वर्गी आधारु । सातां इयां ॥ ७२ ॥
नाना सप्तगुणार्णविं । परिवारली बरवी ।
हे क्रिया नव्हे पृथिवी । भोगीतसे तो ॥ ७३ ॥

कां गुणां सातें वोधीं । हे क्रिया ते गंगा जगीं ।
तेया महोदधीचां आंगीं । विलसत जैसी ॥ ७४
हे परी बहुवस देख । शौर्यादिगुणात्मक ।
कर्म गा नैसर्गिक । क्षत्रियजातीसि ॥ ७५ ॥

कृषिगोरक्ष्यवाणिज्यं वैश्यकर्म स्वभावजं ॥
परिचर्यात्मकं कर्म शूद्रस्यापि स्वभावजं ॥ ४४ ॥

आतां वैश्याचिये जाती । उचित जें महामती ।
तें आइक निरुती । क्रिया सांवों ॥ ७६ ॥
तरि भूमि बीज नांगरु । या भांडवलाचा आधारु ।
घेउनि लाभु अपारु । मेलवणें जें ॥ ७७ ॥
किंबहुना कृषि जीणें । गोधनें राखौनि वर्त्तणें ।
कां सवंगाची वीकणें । महर्गि वस्तु ॥ ७८ ॥
आणि वैश्यक्षत्रियब्राह्मण । हे द्विजन्मे तीन्ही वर्ण ।
यांचें जें सुश्रूषण । तें शूद्रकर्म ॥ ७९ ॥
पैं द्विजसेवे परौतें । धावणें नाहिं शूद्रातें ।
एवं चतुर्वर्णांचिं उचितें । दाविलिं कर्में ॥ ८८० ॥

स्वे स्वे कर्मण्यभिरतः संसिद्धिं लभते नरः ॥
स्वकर्मनिरतः सिद्धिं यथा विंदति तच्छृणु ॥ ४५ ॥

आतां यें चि गा विचक्षणा । वेगलालेया वर्णा ।
उचित जैसें करणां । शद्वादिक ॥ ८१ ॥
नातरि जलदच्युता । पाणियां उचित सरिता ।
सरितेसि पांडुसुता । सिंधु उचितु ॥ ८२ ॥
तैसें वर्णाश्रमवशें । जें करणें आलें असे ।
गोरेया आंगा जैसें । गोरेपण ॥ ८३ ॥
तेया स्वभावविहिता कर्मा । शास्त्राचेनि मुखें वीरोत्तमां ।
प्रवर्त्तवेया लागि प्रेमा । अढल कीजे ॥ ८४ ॥

पैं आपुलें चि रत्न थीतें । घेपे पारखियाचेनि हातें ।
तैसें स्वकर्म आवैतें । शास्त्रें करावें ॥ ८५ ॥
जैसी दीठि असे आपुलां ठांइं । परि दीपें विण भोगु नाहिं ।
मार्गु न ल्हांतां काहिं पाइं । असतां होए ॥ ८६ ॥
ह्मणौनि जातिवशें साचारु । सहजु असे जो अधिकारु ।
तो आपुलां शास्त्रिं गोचरु । आपणपेयां कीजे ॥ ८७ ॥
मग घरिचा चि ठेवा । आणि डोलां दावी दीवा ।
तरि काइ घेंतां पांडवा । आलसु असे ॥ ८८ ॥
तैसें स्वभावें भागा आलें । वरि शास्त्रें खरें केलें ।
तें विहित जो आपुलें । आचरे गा ॥ ८९ ॥
परि आलसु सांडौनि । फलकामु दवडौनि ।
आंगें जीवें मोडौनि । तेथ चि भरु ॥ ८९० ॥
वोघीं पडिलेयां पाणीं । नेगें आनानीं वाहाणीं ।
तैसा जिये आचरणीं । व्यवस्थौनि ॥ ९१ ॥
अर्जुना जें इया परीं । तें विहित कर्म करी ।
तो मोक्षाचां ऐली द्वारीं । पैठा होए ॥ ९२ ॥
जें अकरणां आणि निषिद्धा । न वचे चि काहीं संबंधा ।
ह्मणौनि भावा विरुद्धा । मूकला तो ॥ ९३ ॥
आणि काम्यकर्मा कडे । न परते चि तेकडे ।
तेथ चंदनाचे खोडे । न ले चि तो ॥ ९४ ॥
येर नित्य कर्म तवं । फलत्यागें वेचलें सर्व ।
ह्मणौनि मोक्षाची सीवं । टाकूं लाहे ॥ ९५ ॥
ऐसेनि शुभाशुभीं संसारीं । सांडिला तो अवधारीं ।
वैराग्यमोक्षद्वारीं । उभा ठाके ॥ ९६ ॥
जे सकलभाग्याची सीमां । मोक्षलाभाची प्रमां ।
नाना कर्ममार्गश्रमा । सेवटु जेथ ॥ ९७ ॥

मोक्षफलें दीधली वोल । जें सुकृततरूचें फूल ।
तिये वैरागीं ठेत्री पाउल । भवरु जैसा ॥ ९८ ॥
पैं आत्मज्ञानसुदिनांचा । वाधावा सांघतेया अरुणाचा ।
उदो तेया वैराग्याचा । ठावो पावे ॥ ९९ ॥
किंबहुना आत्मज्ञान । जेणें हाता ए निधान ।
तें वैराग्य दिव्यांजन । जीवें ले तो ॥ ९०० ॥
ऐसी मोक्षाची योग्यता । सिद्धी जाये पांडुसुता ।
अनुसरौनि विहिता । कर्मा येया ॥ १ ॥
विहित कर्म पांडवा । आपुला अनन्यु वोलवावा ।
आणि हे चि प्रेमसेवा । सर्वात्मकाची ॥ २ ॥
पैं आघवां चि भोगेंसि । पतिव्रता क्रीडे प्रियेंसि ।
किं तेया चि नावं जैसीं । तपें तिया केलीं ॥ ३ ॥
कां बालका एकि माए । वांचौनि जीणें काइ आहे ।
ह्मणौनि सेवा कीं तो होए । पाटाचा धर्मु ॥ ४ ॥
नाना पाणी ह्मणौनि मासा । गंगा न संडीतु जैसा ।
सर्वतीर्थसंवासा । वरिपडा जाला ॥ ५ ॥
तैसा आपुलिया विहिता । उपाॐ असे न विसंबता ।
ऐसा कीजे किं जगन्नाथा । आभारु पडे ॥ ६ ॥
आगा जेया जें विहित । तें ईश्वराचें मनोगत ।
ह्मणौनि केलेया निभ्रांत । परितोखु पावे ॥ ७ ॥
पैं जीवाचां कसीं उतरली । ते दासि किं गोसांविणि जाली ।
तैसी सेवची तेयां माउली । विहित जेवि ॥ ८ ॥
तैसें ते स्वामिचेया मनोभावा । न चूकिजे हे चि सेवा ।
एरें ते पांडवा । वणिज करणें ॥ ९ ॥

यतः प्रवृत्तिर्भूतानां येन सर्वमिदं ततं ॥
स्वकर्मणा तमभ्यर्च्य सिद्धिं विंदति मानवः ॥ ४६ ॥

ह्मणौनि विहितक्रिया केली । नव्हे तेयाची खूण पालिली ।
जेया पासौनि कां आलीं । आकार भूतें ॥ ९१० ॥
जो अविद्येचिया चिंधिया । गुंडाळूनि जीव बाउलिया ।
खेलवीतसे गुणियां । अहंकाररज्जु ॥ ११ ॥
जेणें जग हें समस्त । आंतु बाहिरि भरित ।
जालें आहे दीपजात । तेजें जैसें ॥ १२ ॥
तेया सर्वात्मका ईश्वरा । स्वकर्मकुसुमाची वीरा ।
पूजा केली होये अपारा । तोखा लागि ॥ १३ ॥
ह्मणौनि तिये पूजे । रिझलेनि आत्मराजें ।
वैराग्यसिद्धि दीजे । पसाया तेया ॥ १४ ॥
जैं वैराग्यदशे । ईश्वराचेनि वेधवसें ।
हें सर्व ही नावडे जैसें । वांत होणें ॥ १५ ॥
प्राणनाथाचिये आधी । विरहिणीतें जीणें बाधी ।
तैसें सुखजात त्रिशुद्धी । दुःखा चि लागि ॥ १६ ॥
सम्यग्ज्ञाना उदैजतां । वेधें चि तन्मयता ।
उपजे ऐसी योग्यता । बोधाची लाहे ॥ १७ ॥
ह्मणौनि मोक्षलाभा लागि । जो व्रतें वाहांतसे आंगीं ।
तेणें स्वधर्मु चांगीं । अधिष्ठावा ॥ १८ ॥

श्रेयान्स्वधर्मो विगुणः परधर्मात्स्वनिष्ठितात् ॥
स्वभावनियतं कर्म कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषं ॥ ४७ ॥

आगा आपुला हा स्वधर्मु । आचरणें जऱ्हीं विषमु ।
तऱ्हीं पाहावा तो परिणामु । फलैल जेणें ॥ १९ ॥
जैं सुखा लागि आपणपेयां । निंब चि आथि धनंजया ।
तें कडुवटपण तेया । भोगिजे ना ॥ ९२० ॥
फलणेयां ऐली कडे । केलि तें पाहांतां आशा मोडे ।
ऐसें त्यजिलें तरि जोडे । तैसें कें गोमटें ॥ २१ ॥

तेवि स्वधर्मु सांकडु । देखौनि केला जरि कीडु ।
तरि मोक्षसुरवाडु । अंतरला ॥ २२ ॥
आणि आपुली माए । कुब्ज जऱ्हीं आहे ।
तऱ्हीं जीणें जीजे तें नोहे । स्नेह कुऱ्हें कीं ॥ २३ ॥
एरी जिया पराविया । रंभेहुनि बरविया ।
तिया काइ कराविया । बालकें तेणें ॥ २४ ॥
आगा पाणियांहूनि बहुतें । तूपीं गुणु कीर आहे ।
परि मीनां काइ होए । असणें तेथ ॥ २५ ॥
पैं आघवियां जगीं जें विष । तें कीडियाचें पीयूष ।
आणि जगा गूळ देख । तेथ मरण तेया ॥ २६ ॥
म्हणौनि विहित जें जेया जीणें । फिटे संसाराचें धरणें ।
क्रिया कठोर तऱ्हीं तेणें । तें चि करावें ॥ २७ ॥
एरा पराचारा बरविया । ऐसें होईल टेंकलेयां ।
पायांचें चालणें डोया । केलें जैसें ॥ २८ ॥
यया लागि कर्म आपुलें । जें जातिस्वभावेंसि आलें ।
तें करी तेणें जींतलें । कर्मबंधातें ॥ २९ ॥

सहजं कर्म कौंतेय सदोषमपि न त्यजेत् ॥
सर्वारंभा हि दोषेण धूमेनाग्निरिवावृताः ॥ ४८ ॥

आणि स्वधर्मू चि पालावा । परधर्मु तो गालावा ।
हा नियमु हीं पांडवा । न कीजे चि पां ॥ ३० ॥
तऱ्हीं आत्मा दृष्ट नोहे । तवं कर्म करणें कां ठाए ।
आणि करणें तेथ आहे । आयासु आधीं ॥ ३१ ॥
म्हणौनि भलेतिये कर्मीं । आयासु जरि उपक्रमीं ।
तरि काइ स्वधर्मीं । दोषु सांघें ॥ ३२ ॥
अगा उजू वाटा चालावें । तऱ्हीं पाये चि सीणवावे ।
ना आडरानें धावावें । तऱ्हीं तें चि ॥ ३३ ॥

पैं शिला कां सिधौरिया । दाटणें एक धनंजया ।
परि जें वाहांतां विसावेया । मिळैल तें घेपे ॥ ३४ ॥
यऱ्हवीं कणा भूमा । काडितां हिं सोसु सरिसा ।
जें चि रांधणें माणुसा । तें चि हवि ॥ ३५ ॥
परि धर्मपत्नी कां धांगडि । पोसितां जरि एकि वोढि ।
तरि कां अपखाडि । आणावी आंगां ॥ ३६ ॥
दधिजळाचेया गुसळणां । व्यापार सारिखा विचक्षणां ।
वाळुवे तिळां घाणा । गाळणें एक ॥ ३७ ॥
आगा पाठीं लागतां घाइं । मरण न चुके चि पाहीं ।
तरि समोरिलां काई । आगळें कीजे ॥ ३८ ॥
कुलस्त्री दांडेयांचे घाए । निगाली ही जारि साहे ।
तरि स्वपतितें वायें । साडिलें कीं ॥ ३९ ॥
तैसें आवडतें हिं करणें । न निफजे सीणलेयां हिं उणें ।
तरि विहित बा कोणें । बोलें भारी ॥ ९४० ॥
वरि थोडें चि अमृत घेंतां । सर्वस्व वेचो कां पांडुसुता ।
जेणें जोडे जीविता । अक्षयत्व ॥ ४१ ॥
एर काह्या मोलें पुरुनु । विष पियावें घेउनु ।
आत्महत्यासीं निमौनु । जाइजे जेणें ॥ ४२ ॥
तौसें जाचूनियां इंद्रियें । वेचौनियां आयुष्याचेनि दियें ।
सांचिलीं पापियें आन आहे । दुःख वांचौनि ॥ ४३ ॥
ह्मणौनि करावा चि स्वधर्मु । जो करितां हीरौनि श्रमु ।
उचित देईल परमु । पुरुषार्थराजु ॥ ४४ ॥
या कारणें किरीटी । स्वधर्माची राहाटी ।
न विसंबिजे संकटीं । सिद्धमंत्रु जैसा ॥ ४५ ॥
कां नावेसि जैसें उदधी । महारोगीं दिव्योषधी ।
न विसंभिजे तेया बुद्धी । स्वकर्म एथ ॥ ४६ ॥

असक्तबुद्धिः सर्वत्र जितात्मा विगतस्पृहः ।
नैष्कर्म्यसिद्धिं परमां संन्यासेनाधिगच्छति ॥ ४९ ॥

मग इया चि गा कपिध्वजा । स्वकर्माचिया महापूजा ।
तोखला ईशु तमरजां । झाडि करुनि ॥ ४७ ॥
सुधासत्वाचिया वाटा । आणि आपुली उत्कंठा ।
भवस्वर्गा कालकूटा । ऐसें दावी ॥ ४८ ॥
जियें वैराग्य एणें बोलें । मागां संसिद्धी रूप केलें ।
किंबहुना तें आपुलें । मेलवी खागें ॥ ४९ ॥
मग जींतलेयां हें भोए । पुरुषु सर्वत्र जैसा आहे ।
कां जाला ही जें लाहे । तें आतां सांघों ॥ ९५० ॥
तरि दाहीक हें संसारें । सर्वै मांडिलेंसे जे गुंपिरें ।
तेथ नांतुडे वागुरे । वारा जैसा ॥ ५१ ॥
पैं परिपाकाचिये वेले । फल देंटें ना देंटु फलें ।
तैसें स्नेह खुलें । सर्वत्र होए ॥ ५२ ॥
पुत्रवित्तकलत्र । हें जालेयां हिं स्वतंत्र ।
माझें न ह्मणे पात्र । विष चि जैसें ॥ ५३ ॥
ऐसा हे विषयजातीं । बुद्धि पोलिली जैसी माघुती ।
पाउलें घेंति एकांतीं । हृदइं चि रिगे ॥ ५४ ॥
ऐसेया अंतष्करण । बाहियें येतां तेयाची आण ।
न मोडी समर्था भेण । दासि जैसी ॥ ५५ ॥
तैसी ऐक्याचिये मुठी । माझिवडें चित्त किरीटी ।
करूनि वेधी निहटी । आत्मेयाचां ॥ ५६ ॥
तेधवां दृष्टादृष्टस्पृहे । निमांतें जालें चि आहे ।
आगि दडपिलेयां धूंत्रें । न्हाइजे काइ ॥ ५७ ॥
ह्मणौनि निर्मले मानासिं । स्पृहा नाशौनि जाये आपैसी ।
किंबहुना तो ऐसी । भूमिका पावे ॥ ५८ ॥

पैं अन्यथाबोधु आघवा । मावळौनि तेया पांडवा ।
बोधमात्रीं चि जीवा । ठावो होए ॥ ५९ ॥
धारवणी वेचें सरे । तैसें भोगें प्राचीन पुरे ।
नवें तवं नुपकरे । काहिं चि करुं ॥ ६६० ॥
तैसी कर्मसाम्यदशा । होये तेथ वीरेशा ।
श्रीगुरु आपैसा । भेटे चि गा ॥ ६१ ॥
रातिची चौपाहारी । वेचलेयां अवधारीं ।
डोळेयां तमोरी । मिळे जैसा ॥ ६२ ॥
कां एउनु फळाचा घडु । पारुखवी केळिचा वाढु
गुरु भेटौनि करी पाडु । मुमुक्षा तैसा ॥ ६३ ॥
मग आलंगिला पूर्णिमां । उणीव सांडी चंद्रमा ।
तैसें होये वीरोत्तमा । गुरुकृपा तेया ॥ ६४ ॥
तेधवां अबोध मात्र असे । तें तवं तेया कृपा नासे ।
तेथ रात्रीसवें जाये आपैसें । आंधारें जैसें ॥ ६५ ॥
तैसें अबोधनासा सवें । नासे क्रियाजात आघवें ।
ऐसा समूळु संभवे । संन्यासु हा ॥ ६६ ॥
एणें समूळज्ञानसंन्यासें । दृश्याचा ठाऊ जेथ पूसे ।
तेथ बुझावें तें आपैसें । तो चि आहे ॥ ६७ ॥
चेइलेयां वरि पाहिं । स्वप्निचां तिये डोहीं ।
आपणेयांतें काई । काढूं जाइजे ॥ ६८ ॥
तें मीं नेगें आतां जाणैन । हें सरलें तेया स्वप्न ।
जाला ज्ञातृज्ञेया विहीन । चिदाकाश जो ॥ ६९ ॥
मुखाभासें आरिसा । परौता नेलेयां वीरेषा ।
पांतेपणें विण जैसा । पांत ठाके ॥ ९७० ॥
तैसें नेणणें जें गेलें । तेणें जाणणें हीं नेलें ।
मग निष्क्रिय उरलें । चिन्मात्र चि ॥ ७१ ॥

तेथ स्वभावें धनंजया । नाहिं कोण्हीं चि क्रिया ।
ह्मणौनि प्रवादु तेया । निष्कर्म्य ऐसा ॥ ७२ ॥
तें आपुलें आपणपें । असतू चि होउनि आरोपे ।
तरंगु कां वायुलोपें । समुद्रु जैसा ॥ ७३ ॥
तैसें न होणें निफजे । नैष्कर्म्यसिद्धि ह्मणिजे ।
सर्वा हीं सिद्धी साहाजें । प्रेम हें चि ॥ ७४ ॥
देउळिचिया कामा कळशु । परमु गंगे सिंधुप्रवेशु ।
कां सुवर्णशुद्धी कसु । सोळांवां जैसा ॥ ७५ ॥
तैसें आपुलें नेणणें । फेडिजे कां जाणणें ।
तें हिं गीळुनि जें असणें । ऐसी जे दशा ॥ ७६ ॥
तिये परौतें काहिं । निफजणें एथ नाहिं ।
ह्मणौनि ह्मणिपे पाहीं । परमसिद्धि ते ॥ ७७ ॥

सिद्धिं प्राप्तो यथा ब्रह्म तथाप्नोति निबोध मे ॥
समासेनैव कौंतेय निष्ठा ज्ञानस्य या परा ॥ ५०॥

परि हे चि आत्मसिद्धि । जो कोणु भाग्यनिधि ।
श्रीगुरुकृपालब्धीं । कालि पात्रे ॥ ७८ ॥
उदैजतां दिनकरु । प्रकाशु आते आंधारु ।
कां दीपा संगें दीपाकारु । होये तंतु ॥ ७९ ॥
ते लवणांची कणिका । मिळत खे३० उदका ।
उदक चि होउनि देखां । ठाके जेवि ॥ ९८० ॥
कां निद्रितु चेवविलेंयां । स्वप्नेंसीं नीदे वायां ।
जाउनि आपणपेयां । मिळे जैसा ॥ ८१ ॥
तैसिं जियां कोण्हाचीं दैवें । गुरुवाक्यश्रवणां चि सवें ।
द्वैत गीळुनि विसंवे । आपणपेयां वृत्ति ॥ ८२ ॥
तेयासि मग करणें । हें बोलिजैल चि कवणें ॥
आकाशा एणें जाणें । होये काइ ॥ ८३ ॥

ह्मणौनि तेयासि काहिं । त्रिशुद्धी करणें नाहिं
परि ऐसें हें जरि काहिं । नोहे जेया ॥ ८४ ॥
कानावचनाचिये भेटी । सरिसा चि पैं किरिटी ।
वस्तु होउनि उठी । कन्हणी एकु जो ॥ ८५ ॥
यन्हवि स्वकर्माचिया वन्ही । काम्यनिषेधाचां इंधनीं ।
रजतमें किर दोन्हीं । जालिलीं आधीं ॥ ८६ ॥
पुत्र वित्त परलोकु । ययां तिहींचा अभिलाखु ।
घरिं होये पाइकु । हें इं जालें ॥ ८७ ॥
इंद्रियें सदा पदार्थीं । रिगतां बिटाललीं होतीं ।
तियें प्रत्याहारतीर्थीं । नाहाणिलिं कीर ॥ ८८ ॥
आणि स्वधर्माचें फल । ईश्वरीं अपौंनि केवल ।
घेउनि केलें अढल । वैराग्यपद ॥ ८९ ॥
ऐसी आत्मसाक्षात्कारीं । लाभे ज्ञानाची उजिरी ।
ते सामग्री किर पुरी । मेलविली ॥ ९९० ॥
आणि तिये चि समइं । सद्गुरु भेटले पाहीं ।
तेविं चि तिहीं । राहिजे ना ॥ ९१ ॥
परि औषध घेंत खेउ । काइ लाभे आपुला थाउ ।
किं उदैजतां चि दीउ । मध्यान होए ॥ ९२ ॥
सुक्षेत्रिं आणि वोलटें । बिं पेरिलें गोमटें ।
परि अलोट फल भेटे । परि वेले पैं गा ॥ ९३ ॥
जोडला मार्गु प्रांजलु । मीनला सुसंगाचा मेलु ।
तरि पाविजे वांचौनि वेलु । लागे चि किं ॥ ९४ ॥
तैसा वैराग्यलाभु जाला । वरि सद्गुरु भेटला ।
जीवा अंकुरु फूटला । विवेकाचा ॥ ९५ ॥
तेणें ब्रह्म एक आथि । एर आघवी चि भ्रांति ।
हे हीं किर प्रतीति । गाढी केली ॥ ९६ ॥

परि तें चि जें परब्रह्म । सर्वात्म सर्वोत्तम ॥
मोक्षाचें हीं काम । सरे जेथ ॥ ९७ ॥
इया तीन्हीं अवस्था पोटीं । जिरविजें कां किरीटी ।
तेया ज्ञानासि ही मीठी । दे जे वस्तु ॥ ९८ ॥
ऐक्याचें ऐक्यपण सरे । जेथ अद्वयकणु हीं विरे ।
काहिं चि नुरौनि उरे । जें कां हिं गा ॥ ९९ ॥
तिये ब्रह्मीं एकपणें । ब्रह्म चि होउनि असणें ।
तें काम चि वारुनि तेणें । पाविजे पैं ॥ १००० ॥
भूकैलेया पासीं । उग्गरिलें षड्सीं ।
तो तृप्ति ग्रासीं । लाहे जेवि ॥ १ ॥
तैसा वैराग्याचा उल्लावा । विचाराचा तो दिवा ।
आंबुथितां आत्मठेवा । काढी चि तो ॥ २ ॥
तरि भोगिजे आत्मरिद्धि । यवडी योग्यतेची सिद्धि ।
जेया आंगिं निरवधी । लेणें जाली ॥ ३ ॥
तो जेणें क्रमें ब्रह्म । होणें करी कां सुगम ।
तेया क्रमाचें आतां वर्म । आइक सांघों ॥ ४ ॥

बुध्या विशुद्धया युक्तो धृत्यात्मानं नियम्य च ।
शब्दादीन्विषयांस्त्यक्त्वा रागद्वेषौ व्युदस्य च ॥ ५१ ॥

तरि गुरु दाविलेया वाटा । एउनि विवेकतीर्थतटा ।
धूनियां मलकटा । बुद्धिचा तेणें ॥ ५ ॥
मग राहूनि उगलिली । प्रभा चंद्रें आलंगिली ।
तैसी शुद्धी ते जडली । आपणपां बुद्धि ॥ ६ ॥
सांडौनि कुळें दोन्हीं । क्रिया अनुसेर कामिनी ।
द्वंद्वत्यागें स्वचिंतनीं । पडिली तैसी ॥ ७ ॥
आणि ज्ञान ऐसें जिव्हार । नेवों नेंति निरंतर ।
इंद्रियें पीकेलें थोर । शद्वादिक जें ॥ ८ ॥

तें रश्मिजाल काढिलेयां । मृगजल जाये लया ।
तैसें धृतिरोखें तेया । पांचां हिं केलें ॥ ९ ॥
नेणतां अधमाचें अन्न । खादलेयां कीजे वमन ।
तैसीं वोकविलीं सवासन । इंद्रियें विषयीं ॥ १०१० ॥
मग प्रत्यक्प्रवृत्ति चोखटे । गंगेचेनि लाविलीं तटें ।
ऐसी प्रायश्चित्तें धोवटें । केलीं एणें ॥ ११ ॥
पाठिं सात्विकें धीरें तेणें । शोधारिलीं तियें करणें ।
मनेंसिं योगधारणें । मेळविलीं ॥ १२ ॥
तेविं चि प्राचीन इष्टानिष्टें । भोगेंसिं येउनि भेटे ।
तेथ देखिलेयां हिं वोखटें । द्वेषु न करी ॥ १३ ॥
ना गोमटें चि विपायें । तें आणूनि पुढां सुवे ।
तरि तेया लागि नोहे । साभिलाखु ॥ १४ ॥

विविक्तसेवी लघ्वाशी यतवाक्कायमानसः ॥
ध्यानयोगपरो नित्यं वैराग्यं समुपाश्रितः ॥ ५२ ॥

इया परीं इष्टानिष्टीं । रागद्वेष किरीटी ।
त्यजूनि गिरिकपाटीं । निकुंजीं वसे ॥ १५ ॥
गजबज सांडिलिया । वसवी वनस्थलिया ।
आंगाचिया मांदिया । एकलिया ॥ १६ ॥
शमदमादिकिं खेळे । न बोलणेंनि चावळे ।
गुरुवाक्याचेनि मेळें । नेणे वेळु ॥ १७ ॥
आणि आंगा बल यावें । नातरि क्षुधा जावें ।
कां जीभेचे पुरवावे । मनोरथ ॥ १८ ॥
भोजन करितां विषीं । यां तिहींतें हीं न लेखी ।
आहारें मीति संतोषीं । माप सुये ॥ १९ ॥
आसनाचेनि पावकें । हुरपतां प्राणु पोखे ।
येया चि लागि मोटकें । अशन करी ॥ १०२० ॥

आणि परपुरुषें कामिली । कुलवधू आंग न घली ।
निद्रालस्य न मेकली । आसन तैसें ॥ २१ ॥
दंडवताचेनि प्रसंगें । भुइं हान आंग लागे ।
वांचौनि एर नेघे । राभस्य जेथें ॥ २२ ॥
देहनिर्वाहा पुरतें । राहाटवी हातपायांतें ।
किंबहुना आपैतें । सबाह्य केलें ॥ २३ ॥
आणि मनाचा उंबरा । वृत्तीसि देखों नेदी वीरा ।
तेथ कें वाग्व्यापारा । अवकाशु असे ॥ २४ ॥
ऐसेन देहवाचामानस । हें जीणौनि बाह्य प्रदेश ।
आकोलिलें आकाश । ध्यानाचें तेणें ॥ २५ ॥
गुरुवाक्यें उटिला । बोधाचा निश्चयो आपुला ।
नेहाळीं हातीं घेतला । आरिसा जैसा ॥ २६ ॥
पैं ध्याता आपणपें चि परी । ध्यानरूपें वृत्ती माझारी ।
ध्येयत्वें हे अवधारीं । ध्यानरूढि गा ॥ २७ ॥
तेथ ध्यानध्येयध्याता । यां तिहिं एकरूपता ।
होये तवं पांडुसुता । कीजे तें गा ॥ २८ ॥
ह्मणौनि तो मुमुक्षु । आत्मज्ञानीं जाला दक्षु ॥
परि पुढां सूनि पक्षु । योगाभ्यासाचा ॥ २९ ॥
अपानरंध्रद्वया । माझारि धनंजया ।
पारष्णी पीडूनियां । कांवरूमूला ॥ १०३० ॥
आकुंचूनु अध । देउनि तीन्हीं बंध ।
करूनि एकवद शुद्ध । वायुभेद ॥ ३१ ॥
कुंडलिणी जागौनि । मध्यमा विकासौनि ।
आधारादि भेदुनि । आज्ञा वेन्हीं ॥ ३२ ॥
सहस्रदलाचा मेघु । पीयूखु वरिखौनि चांगु ।
तो मूल वेन्हीं ओघु । आणूनियां ॥ ३३ ॥

नाचतेया पुण्यगिरि । चिद्भैरवाचां खापरीं ।
मनपवनाचां खीचु करी । वाढूनियां ॥ ३४ ॥
जालेयां योगाचा गाढा । मेळावा सूनि हा पुढां ।
ध्याना मागिली कडां । स्वयंभ केलें ॥ ३५ ॥
आणि ध्यानयोग दोन्हीं । इयें आत्मतत्वज्ञानीं ।
पैठि होआवेया निर्विघ्नीं । आदीं चि तेणें ॥ ३६ ॥
वीतराग तेया सारिखा । जोडूनि ठेविला सखा ।
तो आघविया चि भूमिका । सवें चाले ॥ ३७ ॥
पांवें तें दीसे तवं वेन्हीं । दीठितें न संडी दीपु जारि ।
तारि कें असे अवसरी । देखावेया ॥ ३८ ॥
तैसें मोक्षीं प्रवर्त्तलेयां । वृत्ति ब्रह्मीं जाये लया ।
तवं वैराग्य आथि तेया । भंगु कैंचा ॥ ३९ ॥
ह्मणौनि सवैराग्यु । ज्ञानाभ्यासु तो सभाग्यु ।
करूनि जाला योग्यु । आत्मलाभा ॥ १०४० ॥
ऐसी वैराग्याची आंगीं । बाणूनियां वज्रांगी ।
राजयोगुतुरंगीं । आरूढला ॥ ४१ ॥
वरिपडिलें दीठी । सानें थोर ही निवटी ।
ते बली विवेकमूठी । ध्यानांचे खांडे ॥ ४२ ॥
ऐसेनि संसाररणा आंतु । आंधरीं सूर्यु तैसा असे जांतु ।
मोक्षविजयश्रिये वरैतु । होआवेया ॥ ४३ ॥

अहंकारं बलं दर्पं कामं क्रोधं परिग्रहं ॥
विमुच्य निर्ममः शांतो ब्रह्मभूयाय कल्पते ॥ ५३ ॥

तेथ आडवैरें चि आले । दोषवैरी जे धोपटिले ।
तेयां माझि पहिलें । देहीं अहंकारु ॥ ४४ ॥
जो न मोकली मारुनि । जिवों नेंदी उपजौनि ।
विचंबी खोडां घालुनि । हाडाचां इये ॥ ४५ ॥

तेयाचा देह हा थारा । मोडूनि घेतला वीरा ।
आणि बल हा दुसरा । मारिला वैरी ॥ ४६ ॥
जें विषयांचेनि नावें । चौगुणें हीं परि ठावें ।
जीर्णे मृतावस्था धांवे । सर्वत्र जगा ॥ ४७ ॥
तो विषयविषिचा थावो । आघवेयां दोषांचा रावो ।
ध्यानखड्गाचा घाओ । साहील कैंचा ॥ ४८ ॥
आणि प्रियप्राप्ती । करी जेया सुखाची व्यक्ती ।
तेयाची घालूनि बूंथि । आंगीं जो वाजे ॥ ४९ ॥
जो सन्मार्गा भुलवी । मग अधर्माचां अडवीं ।
सूनि वाघां सांपडवीं । नरकादिकां ॥ १०५० ॥
तो विश्वासें मारितां रिपु । निवटूनि घातला दर्पु ।
आणि जेयाचा आहा कंपु । तापसांसि ॥ ५१ ॥
क्रोधा ऐसा हा महादोखु । देख पां जेयाचा परिपाकु ।
भरिजे तवं अधिकु । रिता होये जो ॥ ५२ ॥
तो कामु कोण्हीं चि ठांइं । नसे ऐसें केलें पाहीं ।
किं तें चि क्रोधा ही । साहाजें जालें ॥ ५३ ॥
मूलाचें तोडणें जैसें । होये कां शाखा दोसें ।
कामें नासिलेनि नासे । तैसा क्रोधु ॥ ५४ ॥
ह्मणौनि कामु वैरी । जाला जेथ ठाणौरी ।
तेथ सरली वारी । क्रोधाची ही ॥ ५५ ॥
समर्थु आपुला खोडा । सीसें बाहावी जैसा होडा ।
तसा भुंजौनि गाढा । परिग्रहो ॥ ५६ ॥
जो माथा चि पालाणवी । आंगा आवगु घालवी ।
ममत्वाची घेववी । जिये दांडी ॥ ५७ ॥
शिष्यशास्त्रादिविलासें । मठामुद्राचेनि मीसें ।
घातले आहाति पांसें । निसंगां जेणें ५८ ॥

घरीं कुटंबपणें सरे । तरि वनीं वनत्वें अवतरे ।
नागिवेया ही शरीरें । लागला आहे ॥ ५९ ॥
ऐसा दुर्जयो परिग्रहो । तेयाचा फेडूनि ठाउ‌ ।
भवविजयाचा उत्साहो । भोगीतु असे तो ॥ १०६० ॥
तेथ अमानित्वादि आघवे । ज्ञानगुणाचे जे मेळावे ।
ते कैवल्यदेशिचे आवघे । राय जैसे आले ॥ ६१ ॥
नव्हे सम्यग्ज्ञानाचिया । राणिवा उगाणूनि तेया ।
परिवारु होउनियां । राहांति आपण ॥ ६२ ॥
प्रवृत्तीचिये राजबीदी । अवस्थाभेदप्रमदीं ।
कीजताये प्रतिपदीं । सुखाचें लोण ॥ ६३ ॥
पुढां बोधाचिये कांबि वेन्हीं । विवेकु दृश्याची मांदी सारी ।
योगभूमि आरतीकरी । यंति जैसिया ॥ ६४ ॥
तेथ रिद्धीसिद्धीचीं अनेकें । वृंदें मिळतें प्रसंगें ।
तिये पुष्पवर्षीं आंगें । नाहांतसे तो ॥ ६५ ॥
ऐसें ब्रह्मैक्या सारिखें । स्वराज्य यंतां जवळिके ।
झळंबित आहे हरिखें । तीन्ही लोक ॥ ६६ ॥
तेधवां वैरी कां मैत्रिया । तेयासि माझें ह्मणावेया ।
सन्माना धनंजया । उरे चि ना ॥ ६७ ॥
हें ना भलेतेणें व्याजें । जो जेयातें ह्मणे माझें ।
तें नोडवे चि मां दूजें । अद्वितीयु जाला ॥ ६८ ॥
पैं आपुलिया ऐकी सत्ता । सर्वैं कवळूनि पांडुसुता ।
कहिं न लगती ममता । धाडिली तेणें ॥ ६९ ॥
ऐसा जींतलेयां रिपुवर्गु । आपु मानलेयां हा जगु ।
आपैसेया योगतुरंगु । थीरु जाला ॥ १०७० ॥
वैराग्याचें गाढलें । आंगीं त्राण होंतें उभलें ।
तें हिं नावेक ढिलें । केलें तेधवां ॥ ७१ ॥

आणि लोटी ध्यानाचें खांडें । तें दूजें नाहिं फुडें ।
ह्मणौनि हातु आखुडे । वृत्तिचा ही ॥ ७२ ॥
जैसें रसौषध खरें । आपुलें काज करूनि पुरें ।
आपण हिं उतरे । तैसें होतें ॥ ७३ ॥
देखौनि टाकिता ठावो । धांवतां थिरावे पाउ ।
तैसा ब्रह्मसामीप्यें थांवो । अभ्यासु सांडी ॥ ७४ ॥
घडतां महोदधीसीं । गंगा वेगें सांडिजे जैसी ।
कां कामिनी कंथा पासीं । मंथर होए ॥ ७५ ॥
नाना फलतिए वेले । केळिची वाढि मांडुले ।
कां गावां पुढें वाले । मार्गु जैसा ॥ ७६ ॥
तैसा आत्मसाक्षात्कारु । होइल देखों गोचरु ।
ऐसा साधनहातियेरु । खलु चि ठेवीं ॥ ७७ ॥
ह्मणौनि ब्रह्मेंसिं तेया । ऐक्याचा समयो धनंजया ।
होंतसे तैं उपाया । ऊहटु पडिला ॥ ७८ ॥
मग वैराग्याची गोधुलुक । जें ज्ञानअभ्यासाचें वार्द्धक ।
योगफलाची ही परीपाक - । दशा जे कां ॥ ७९ ॥
ते शांति पं गा सुभगा । संपूर्ण ये तेयाचिया आंगा ।
तैं ब्रह्म होआवेया जोगा । होये तो पुरुषु ॥ १०८० ॥
पुनिवेहूनि चाउदसीं । जेतुलें उणेपण शशी ।
कां सोलें पाहूनि जैसी । पन्हरावी वानी ॥ ८१ ॥
सागरीं हीं पाणि वेगें । संचरे तें रूप गंगे ।
येर निश्चल जें उगें । तें समुद्र जैसा ॥ ८२ ॥
ब्रह्म आणि ब्रह्महोतिये । योग्यते तैसा पाडु आहे ।
तें चि शांतिचेनि लाहे । होतें तो गा ॥ ८३ ॥
पैं तें चि होणेन विण । प्रतीती आलें ब्रह्मपण ।
ते ब्रह्म होती जाण । योग्यता एथ ॥ ८४ ॥

ब्रह्मभूतः प्रसन्नात्मा न शोचति न कांक्षति ।।
समः सर्वेषु भूतेषु मद्भक्तिं लभते परां ।। ५४ ।।

ते ब्रह्मभावयोग्यता । पुरुषु मग तो पांडुसुता ।
आत्मबोधप्रसन्नता—। पदीं बैसे ।। ८५ ।।
जेणें निफजे रससोए । तो तापु ही जैं जाए ।
तैं ते कां होए । प्रसन्न जैसी ।। ८६ ।।
नाना भरतिया लगबगा । शरत्कालिं सांडिजे गंगा ।
कां गीत राहातां उपांगा । अहटु पडे ।। ८७ ।।
तैसा आत्मबोधीं उद्यमु । करितां होये जो श्रमु ।
तो ही जेथ समु । होउनि जाए ।। ८८ ।।
आत्मबोधप्रशस्ती । हे तिये दशेची क्षिति ।
ते भोगितसे महामती । योग्यु तो गा ।। ८९ ।।
तेथवां अप्राप्तें शोचावें । काहिं कामावेया कामावें ।
हें सरलें समभावें । भरतेया तेया ।। १०९० ।।
उदया यंतां गभस्ती । नानानक्षत्रव्यक्ती ।
हारविजति दीप्ती । आंगिका जेवि ।। ९१ ।।
तेवि उठितिया आत्मप्रथा । हे भूतभेदव्यवस्था ।
मोडितमोडितां पार्था । वास पाए तो ।। ९२ ।।
पाटेया वरिलें आखरें । जैसिं पूसतें यंति करें ।
तैसीं हरपति भेदांतरें । तेयाचिया दीठी ।। ९३ ।।
ऐसेनि अन्यथाज्ञानें । जियें वेपति जागरस्वप्नें ।
तियें दोन्हीं केलीं लीनें । अव्यक्ता माझि ।। ९४ ।।
मग तें हिं अव्यक्त । बोधु वाढतां झिजत ।
पूर्णबोधीं समस्त । बुडौनि जाए ।। ९५ ।।
नाना चालिचिया वाढी । वाट होंत थोडी ।
पातलां ठांइं बुडी । देउनि रिगे ।। ९६ ।।

जैसी भोजनव्यापारीं । क्षुधा जिरत अवधारीं ।
तृप्तिचां अवसरीं । नाहिं होए ।। ९७ ।।
कां जागृति जवं उद्दीपे । तवं तवं नीद हारपे ।
मग जागिनलेयां स्वरूपें । नसे चि गा ।। ९८ ।।
हें ना आपुलें पूर्णत्व भेटे । जेथ चंद्रासि वाढि कुंठे ।
तेथ शुक्लपक्षु आटे । निशेषु जैसा ।। ९९ ।।
तैसें बोध्यजात गीलितु । बोध बोधें ये मज आंतु ।
मिसळला तेथ सांघातु । अबोधु गेला ।। ११०० ।।
तेधवां कल्पांतिच्चिये वेळे । नदी सिंधुचे पेंडवळे ।
मोडौनि भरे जळें । आब्रह्म जैसें ।। १ ।।
नाना गेलेयां घटमठ । आकाश ठाके एकवट ।
कां जळौनि काष्टें काष्ट । वन्ही चि होए ।। २ ।।
नातरि लेणेयांचे ठसे । आटौनि गेलेयां मूसे ।
नामरूपभेदें तैसें । सांडिलें सोनें ।। ३ ।।
हें हीं असो चेइलेयां । तें स्वप्न नाहिं जालेयां ।
आपण चि कां आपणेयां । उरिजे जैसें ।। ४ ।।
तैसा मी एकु वांचौनि काहिं । तेया तेया ही सकट नाहिं ।
हे चौथी भक्ति पाहीं । माझी तो लाहे ।। ५ ।।

भक्त्या मामभिजानाति यावान्यश्चास्मि तत्वतः ।।
ततो मां तत्वतो ज्ञात्वा विशते तदनंतरं ।। ५५ ।।

येर आर्त्त जिज्ञासु अर्थी । हे भक्ति जिहीं पंथीं ।
ते तीन्ही पावौनि चौथी । ह्मणत आहों ।। ६ ।।
यऱ्हविं तीजी नां चौथी । हे पहिली नां सरती ।
पैं माझी सहजस्थिति । भक्ति नावं ।। ७ ।।
जें नेणतें माझें प्रकाशूनि । अन्यथात्वें मातें दाउनि ।
सर्व ही सर्वीं भजौनि । बुझावितसे ।। ८ ।।

जो जेथ जैसें पाऊं बैसे । तिया तेथ तैसें चि असे ।
हें उजिवडें कां दीसे । अखंडें जेणें ॥ ९ ॥
स्वप्निचें दीसणें न दिसणें । जैसें आपुलेनि असिलेपणें ।
विश्वाचें आहे नाहीं जेणें । प्रकाशे जैसें ॥ १११० ॥
ऐसा सहजु माझा । प्रकाशु जो कपिध्वजा ।
तो भक्ति या ऊजा । बोलिजे गा ॥ ११ ॥
ह्मणौनि आर्त्तीचां ठाइं । हे आर्त्ति होउनि पाहीं ।
अपेक्षणीय जें कांहिं । तें मीं केलां ॥ १२ ॥
जिज्ञासु पुढां वीरेषा । हे चि होउनि जिज्ञासा ।
मी जिज्ञासु ऐसा । दाखविला ॥ १३ ॥
हे चि होउनि अर्थना । मी चि माझां अर्थी अर्जुना ।
करूनि अर्थाभिधाना । आणी मातें ॥ १४ ॥
अथवा घेउनि अज्ञानातें । माझिया भक्ती जैं हें वर्त्ते ।
तैं दावी मज द्रष्टेयातें । दृश्य करुनि ॥ १५ ॥
एथ मुख चि दीसे मुखें । या बोला काहिं न चुके ।
परि दूजेपण हें लटकें । आरिसा करी ॥ १६ ॥
दीठी चंद्रू चि घे साचें । परि येतुलें हें तिमिराचें ।
जें एक चि असे तेयाचें । दोनि दावी ॥ १७ ॥
तैसें सर्वत्र मीं चि मियां । देखतसें भक्ती इया ।
परि दृश्यत्व हें वायां । अज्ञानवसें ॥ १८ ॥
तें अज्ञान आतां फीटलें । माझें द्रष्टत्व मज भेटलें ।
निजबिंबिं एकवटलें । प्रतिबिंब जैसें ॥ १९ ॥
पैं जेधवां इं असे कीडाल । तेधवां इं सोनें चि अढल ।
परि तें गेलेयां केवल । उरे जैसें ॥ ११२० ॥
हो कां पुनिवे आदिं कांहिं । चंद्रिं सांधा चि नाहिं ।
परि तिये दीं भेटे पाहीं । पूर्णता तेया ॥ २१ ॥

तैसा मी चि अज्ञानद्वारें । दीसें परि दृश्यांतरें ।
मग दृश्य तें सरे । मियां चि मीं लाभें ॥ २२ ॥
ह्मणौनि दृश्य पंथा । अतीतु माझा पार्था ।
भक्तियोगु चौथा । ह्मणितला गा ॥ २३ ॥
येया ज्ञानभक्ती सहज । भक्तु एकवटला मज ।
तो मी चि केवल तुज । श्रुत ही आहे ॥ २४ ॥
जें उभूनियां भुजा । ज्ञानियां आत्मा माझा ।
हें बोलिलों कपिध्वजा । सप्तमाध्याइं ॥ २५ ॥
ते हे कल्पादिभक्ति मियां । भागवतमीषें ब्रह्मेयां ।
उत्तम ह्मणौनियां । उपदेशिली ॥ २६ ॥
ज्ञानिये इयेतें स्वसंवित्ति । ह्मणति शैव शक्ति ।
आह्मीं परमभक्ति । आपुली ह्मणों गा ॥ २७ ॥
हे मज मिलतिये वेले । तेयां क्रमयोगियां फले ।
मग समस्त ही निखलें । मियां चि भरे ॥ २८ ॥
तेथ वैराग्य विवेकेंसीं । आटे बंधु मोक्षेंसी ।
वृत्ति तिया आवृत्तिसीं । बुडौनि जाए ॥ २९ ॥
घेउनि ऐलपणातें । परत्व हारपे जेथें ।
गीळुनि च्यान्ही भूतें । आकाश जैसें ॥ ११३० ॥
तेया परीं साध्य— । साधनातीत शुद्ध ।
तें मीं होउनि एकवद । भोगी तो माझें ॥ ३१ ॥
घडौनि सिंधुचेया आंगा । सिंधु वरि तलपे गंगा ।
तैसा पाडु तेया भोगा । अवधारिजो ॥ ३२ ॥
कां आरिसेयासि आरिसा । उट्टूनि दाविला जैसा ।
देखणां अतिसो तैसा । भोगणां तिये ॥ ३३ ॥
चेइलेयां स्वप्न नासे । आपुलें ऐक्य चि दीसे ।
तें दूजेन विण जैसें । भोगिजे कां ॥ ३४ ॥

हें असो दर्पणु नेलेयां । तो मुखबोधु ही गेलेयां ।
देखिलेपण एकलेयां । आस्वादिजे जेवि ॥ ३५ ॥
तो चि जालेयां भोगु तयाचा । न घडे हा भावो जेयांचा ।
तें हि बोलें किर बोलाचा । उच्चारु कीजे ॥ ३६ ॥
तेयाचां नेणों गावीं । रवि प्रकाशे हान दिवी ।
किं व्योमा लागि पडवी । उभिली तिहिं ॥ ३७ ॥
हांगा राज्ञत्व नव्हतां आंगिं । रावो आपण काइ भोगी ।
किं आंधारु हान आलंगी । दिनकरातें ॥ ३८ ॥
आणि आकाश जें नव्हे । तें आकाश काइ जाणावें ।
रत्नाचां रूपिं मिरवे । गुंजांचें लेणें ॥ ३९ ॥
ह्मणौनि मी होणें नाहिं । तेया मीं आहें कें हीं ।
मग भजैल हें काइ । बोलों किर ॥ ११४० ॥
यया लागि तो क्रमयोगी । मी जाला चि मातें भोगी ।
तारुण्य कां तरुणांगी । जिया परीं ॥ ४१ ॥
तरंगु सर्वांगिं तोय चुंबी । प्रभा सर्वत्र विलसे बिंबिं ।
नाना अवकाशु नभीं । लुंठतु जैसा ॥ ४२ ॥
तैसा रूप होउनि माझें । मातें क्रिया विण तो भजे ।
घनाकारु कां साहाजें । सोनियांतें जेवि ॥ ४३ ॥
चंदनाची द्रुति जैसी । चंदनीं असे आपैसी ।
कां एकत्र गर्भशशी । चंद्रिका ते ॥ ४४ ॥
तैसी क्रिया किर न साहे । तऱ्हीं अद्वैतीं भक्ति आहे ।
हें अनुभवा जोगें नोहे । बोला ऐसें ॥ ४५ ॥
तेथवां पूर्वसंस्कारसंदें । जें काहिं तो अनुवादे ।
तेणें आलविलेनि वो दें । बोलता मीं चि ॥ ४६ ॥
बोलतेया बोलता चि भेटे । तेथ बोलिलें हें न घटे ।
तें मौन तवं गोमटें । स्तवन माझें ॥ ४७ ॥

क्षणौनि तेया बोलतां । बोलीं बोलता मीं भेटतां ।
मौन होये तेणें तत्वता । स्तवी तो मातें ॥ ४८ ॥
तैसें चि बुद्धीं कां दीठी । जें देखों जाये तो किरीटी ।
तें देखणेयां दृश्य लोटी । देखतें चि दावी ॥ ४९ ॥
आरिसेया आदीं जैसें । देखतें चि मुख दीसे ।
तेया तें देखणें तैसें । मेलवी द्रष्टें ॥ ११५० ॥
दृश्य जाउनियां दृष्टें । द्रष्टेयासी चि जैं भेटे ।
तैं एकलेपण न घटे । द्रष्टेपण हि ॥ ५१ ॥
तेथ स्वप्निचिया प्रिया । चेउनि झोंबों गेलेयां ।
ठाइजे दोन्हीं होउनियां । आपण चि जैसें ॥ ५२ ॥
कां दोन्ही काष्टांचिया घृष्टी । माझि वन्हि जो एकु उठी ।
तो दोनि हे भाष आटी । आपण चि होए ॥ ५३ ॥
नाना प्रतिबिंब हातिं । घेऊं गेलेयां गभस्ती ।
बिंबता ही थिती । जाये जैसी ॥ ५४ ॥
तैसा मी होउनि देखतें । तो घेऊं जाये दृश्यातें ।
तेथ दृश्य नेथिलें तें । दृष्टत्व ही ॥ ५५ ॥
रवी आंधारु प्रकाशितां । नुरे चि जेवि प्रकाश्यता ।
तेवि दृश्या नाहिं दृष्टता । मी जालेयां ॥ ५६ ॥
मग देखिजे कां नेदखिजे । ऐसी जे दशा निफजे ।
तें तें दर्शन माझें । साचोकारें ॥ ५७ ॥
तें भलेतेया किरीटी । पदार्थांचिया भेटी ।
दृश्यादृश्यातीता दृष्टी । भोगी तो सदा ॥ ५८ ॥
आणि आकाश हें आकाशें । दाटलें न ढले जैसें ।
मियां आपणपेनि तैसें । जालें तेया ॥ ५९ ॥
कल्पांतिं उदक उदकें । रुंधलेयां वाहो ठाके ।
तैसें आत्मेनि मियां एकें । कोंदला तो ॥ ११६० ॥